

**АРАД ЗОНОО
НЭГЭДҮҮЛХЭ
СУРХАРБААНАЙ
НААДАН
НАЙХАН ДАА!**

13 н.

**ДОМОГТО
ДУУШАНАЙ
ДУРАСХААЛДА**

9 н.

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Эхэ нюутагаа эб хамта мандуулая!
Буряад ҮНЭН

Бүгэдэ арадай сонин

2013 оной
июниин 6
Четверг

№ 22 (21921)
(836)

Гарагай 5
www.
burunen.ru

Буряад
Үнэн

Июниин 8 - Социальна һалбариин хүдэлмэрилэгшэдэй үдэр

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зураг

**Татьяна ВЕЖЕВИЧ:
“ИВАЛГЫН УРДАА
ХАРАХА ХУБУУД ИИМЭ
БАЯН СЭДЬХЭЛТЭЙ,
УРАГШАА
НАНААТАЙЛ ДАА...”**

“Түһалһан, үгэһэн хүнэй сэдхэл ходоодоо баян байдаг” (ородоорнь хэлэбэл, “Да не оскудеет рука дающего...”) гэжэ хэлэдэг ород сэсэн, мэргэн үгэнүүд тон зүбынь хаш даа... һаяхан хүнгэн машинаар командировкодо Ивалга тосхон гүйлгэлдэн ошохо, тэндэхи бэрхэ бэрхэ зоной аша түһатай ажалай түлөө баясаха, урмашаха, омогорхохо ушар тохёолдоһон байна.

Юүб гэхэдэ, Буряад Республикада үхибүүнэй эрхэнүүдые хамгаалха уялгатай, бүрин эрхэтэй түлөөлэгшэ Татьяна Ефимовна Вежевичтэй, фотокорреспондент Радна-Нима Балданович Базаровтай Ивалга тосхон ошоходомнай, тэндэхи поселениин дарга В.Ц. Очиров хэды сүлөөгүйшье һаа (тэрэ үдэр энэл аймаг соо Сурхарбаанай наадан болоһон байгаа бшуу), бидэниие ажалдаа хүлээжэ, эрэмдэг бээтэй хүбүүтэй, гансаараа үлэһэн, һанатай болоһон нэгэ эхэнэртэ шэнэ гэр бариһан олзын хэрэг эрхилэгшэ Сергей Сафронович Урбанаев тухай хөөрөө, шэнэ байшангынь харуулаа.

Уданшьегүй холоһоо харагдажа байһан шэнэ гэрэйн газра дүтэлхэдэмнай, ород яһанай эжы, гэрэй эзэн эхэнэр - үндэрөөр үһээ дээрээ суглуулһан гоё причёскойтой, пулаадтай, дала гара һананай Тамара Георгиевна Парфентьева ехэ баяртайгаар бидэниие уггажа, шэб шэнэһэн модон гэрээ, пещэн табижа байһан үндэһэ һуурияа, обоо хүбөө асарагдаһан хирпиисэнүүдые, соо шэнэ банияа харуулжа, баясан иигэжэ хөөрөө һэн:

Үргэлжэлэлын

14 н.

**Уважаемые читатели!
Продолжается подписка на наши
издания на II полугодие 2013 г.**

Наименование издания	Периодичность	Условия	Подписная цена
Газета «Бурятия» Индекс – 50908 с приложением. «Бурятия-7»	вт., ср., чт., пт	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	824,64 руб. 400 руб. 450 руб.
Газета «Буряад үнэн» Индекс - 50901	четверг	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	386,22 руб. 265 руб. 275 руб.
Газета «Спорт - Тамир» Индекс – 31113	среда	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	226,50 руб. 220 руб. 250 руб.
Журнал для детей «Одон» Индекс – 73879	ежемесячно	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	271,92 руб. 270 руб. 270 руб.
Журнал «Байгал» Индекс - 78408	1 раз в 2 месяца	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	503,61 руб. 420 руб. 420 руб.
Журнал «Байгал» Индекс - 78407	1 раз в 2 месяца	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	503,61 руб. 420 руб. 420 руб.

Июниин 8 -
Социальна һалбарин
хүдэлмэрилэгшэдэй
үдэр

СОЦИАЛЬНА
ҺАЛБАРИИН ХҮНДЭТЭ
ХҮДЭЛМЭРИЛЭГШЭД!

**СОЦИАЛЬНА һалбарин
хүдэлмэрилэгшын мэргэжэл-
тэ үдэрөөр амаршалхыемни
зүбшөөгт!**

Наһатай, эрэмдэг бэетэй зон-
ной, мүн ветерануудай эрхэ бай-
дал анхарха уялгатай социаль-
на һалбарин 4 мянга гаран
хүдэлмэрилэгшэ мүнөө республи-
када тоологдоно. Олон үхибүүдтэй
30 мянган айл бүлэ, 185 мянган
наһатайшуул, 80 мянган эрэмдэг
зон танай хандасаһаа дулдыдана.
2012 ондо социальна хамгаалта
руу республикын бюджетдһээ
5 млрд. түхэриг һомологдоһон
байгаа. Тиигэжэ нара бүри саг
соогоо ажалай ветерануудта,
эрэмдэг бэетэйшүүлдэ, хүдөөдэ
хүдэлдэг мэргэжэлтэдтэ нэмэлтэ
мүнгэн үгтөө. Гэр бүлэнүүдэй 9
процент хубинь дулаагаар хан-
галтын коммунальна түлбэрийн
түлөө, түлээнэй түлөө тусхай
мүнгэ гүрэнһөө абаа.

Социальна аяншалга, наһатай
зонной һургуули гэхэ мэтын
шэнэлэлтэнүүд хүүлэй жэлнүүдтэ
нэбтэрүүлэгдэнэ. Агуу Илалта
шэрээлсэһэн 3870 ветеран гэр
байраар хангагдаа. Долооһоо
дээшээ үхибүүтэй 33 айл бүлэдэ
гэр байра абахынь тула гүрэн
мүнгэ һомолоо. Байгша онһоо
зургаан үхибүүтэй айл бүлэнүүд
мүн лэ иимэ дэмжэлтэдэ хүртэжэ
эхилээ. Наяын жэлнүүдтэ үнэр
баян айл бүлэнүүдые газараар
хангахаяа оролдохобди. Тиихын
тулада тусгаар газар бэлдэжэ
үгэхын түлөө ажал ябуулагдана.
2014 ондо наһатай зонной һангай
гэр барижа эхилхэмнай.

Элүүр энхые, амгалан байдал,
амжалта хүсэнэб!

**Буряад Республикын
Толгойлогшо
Вячеслав НАГОВИЦЫН.**

ТИНЛЭЙ БАГШЫН ХЭШЭЭЛНҮҮД

**ГЕШЕ ДЖАМПА ТИНЛЭЙ
багшын Россияда, Буряад
орондо түрүүшынхээ ерэхээр
20 жэл гүйсэбэ.**

Энэ үе соо Тинлэй багша Рос-
сиин 20 гаран хотонуудта
Бурхан шажанай бүлгэмүүдые
байгуулжа, мүн Бурханай Номын
һургаалнуудтай 30-аад шахуу
ном хэблүүлжэ үрдээ. Имагтал
амитанда хоро бү хүргэгты, ша-
далаараа тэдэндэ туһа хүргэжэ
ябагты гэнэн үлзы дэмбэрэлтэ
зүбшэл заабаринуудаараа хаа-
хаанагүй алдаршанхай.

**Июниин 10-һаа понедел-
ник, четвергын үдэрнүүдтэ
18.30-һаа Улаан-Үдын
хүгжэмэй колледждо Тин-
лэй багша лекцинүүдээ
үргэлжэлүүлхэ.**

**Николай
БАДМАРИНЧИНОВ.**

Буряад Республикын байгуулагдаһаар 90 жэлэй ойдо

ХҮНДЭ ҮБШЭНТЭНИИЕ АРГАЛХА ШЭНЭ ТҮБ НЭЭГДЭЭ

**Түрэл республикыннай бай-
гуулагдаһаар 90 жэлэй ойн
хүндэлдэ Буряадай респу-
бликанска клиническэ онколо-
гическа диспансерэй хорой соо
Конформно туяагай терапийн**

**түбэй (Центр конформной те-
рапии) шэб шэнэ, мүнөө үеын
түхээрлэгэнүүдтэй байшан хан-
галгада майн 29-дэ тушаагдажа,
баяр ёһолол үнгэрбэ. Һүүлдэнь
ерээдүйдэ 150 хүниие хангаха**

**аргатай эмшэлэлгын – диагно-
стическа комплекс, тийхэдэ 250
хүнэй аргалуулхаяа ерэхэдэ,
угтахы, шалгахы, шэнжэлхэ онол
шадабаритай поликлиникэ аша-
глагдаха юм.**

Шэнэ түбэй ашаглалгада
үгтэһэн ушараар болоһон
баяр ёһололдо амаршал-
гын үгэнүүдые Буряад
Республикын Толгойлогшо
В.В. Наговицын хэлэхэдэ,
болзорһоо урид ашаглалга-
да тушаанан барилгашадта
баярай үгэнүүдые зорюу-
лаа, Баярай бэшгүүдые
хүтэлбэрилэгшэдтэнь ба-
рюулаа. "Иимэ, мүнөө үеын
түхээрлэгэнүүдтэй түб Си-
бирьтэ дүтэ наашашье
үгы бшуу", - гэжэ онсо-
лоо, саашадаашье бадаган
үбшэнтэй зондо анхарал,
туһаламжа республика-
дамнай хүргэгдэхэ, хүндэ
хүшэр үбшэнтэнэй тоо
үсөөрхэ байха гэнэн этигэл
найдалаа мэдүүлээ. Хамта
дээрээ 20 гаран барилгын
компанинууд, тэрэ тоодо
"ТЕХНО", "ДАРХАН-строй"
компанинууд оролсоно. Тус
диспансерэй эбтэй эетэй
коллектив, тийхэдэ бүхы
Россиин болон хариин
оронуудай иимэ түбүүдээр
ябажа шэлэһэн шудар-
гы бэрхэ ахмад врач
А.П.Перинов барилгашад-
та баярые хүргөө. Эндэ
ганса манай республикын
зон бэшэ, мүн хүршэ ре-
гионуудай үбшэн хүнүүд
аргалуулхаяа ерэхэ байна.
Барилгашадые, диспансе-
рэй коллективые Арадай
Хуралай Түрүүлэгшын ор-
логшо Ц.Б. Батуев, элүүрые
хамгаалгын министр В.В.
Кожевников, «Гипрокон»
компанин директорэй
орлогшо А.В. Наливаев
гэгшэд баярай үгэнүүдые
хэлэбэ, А.В. Наливаев эндэ
сугларагшадай халуун аль-
га ташалган доро "алтан"
түлхюур А.П. Периновтэ
барюулба.

Улаан лентэ хайшалал-
гын ёһололой удаа һаргама
һайхан, шэб шэнэ байшан
соонь орожо, тусхай хала-
адуудые үмдэһэнэй һүүлдэ
үбшэн зониие шараха туяа
сасадаг хоёр линейнэ
ускорительнуудые хаража
танилсабабди. Тусхай мэр-
гэжэлтэ И.В. Буровцевай
хөөрөөнһөө хүнэй бээдэ
хоро хүргэхэгүй эдэ һүүлэй
үеын эрдэмтэдэй туйлал-
тануудай нэгэн болоһон
эдэ ускорительнуудай аша-
туһаар үбшэн зонной ба-
даганда дайрагдаһан лэ
ганса хубинь туяагаар
шаруулагдаха, тийхэдэ нэгэ
халаан соо 50 хүн туяа-

В.Наговицын, Ц.Батуев, В.Кожевников, А.Перинов

Шэнэ онһон түхээрлэгэ - ускорителин хажууда

гай терапигаар хангагдаха
аргатай гэжэ мэдэбэбди.
Энэ байшан соонь тусхай
түсэблэгдэһэн цифровой
станци хүдэлдэг бай-
на. Тэрэшлэн Буряадай
ажалуугшад Москва,
Санкт-Петербургийн меди-
цинскэ түбүүдтэ ошонгүй,
харин Улаан-Үдэдөө ар-

галуулха, шалгуулха онол
аргануудтай боложо, бада-
ган үбшэнтэй зонной, наһа
барагшадай тоо үсөөрхэ,
үбшэн зон эдэгэжэ, ажал-
даа бусаха аргануудые
шэнэ түб олгохо байха
гэжэ бидэ булта баясабаб-
ди, уншагшадтаа баярай
мэдээсэлнүүдые дуулганаб-

ди. 90 жэлэй ойн баярай
бодото бэлэг болоһон энэ
түб үбшэн зонной эдэгэхи-
ень түргэдхэхэ этигэл най-
дал түрүүлхэнь болтогой!

**Бэлигма ОРБОДОЕВА.
Радна-Нима
БАЗАРОВАЙ фото.**

"ХЭЖЭНГЫМНАЙ ДОЛГИНУУД- ХЭТЫН ЗАМАЙ УРЯАНУУД..."

Буряад Республикын 90 жэлэй ойдо
"Хэжэнгэ" гэнэн нотагаархидай эблэл
Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад дра-
мын академическэ театр соо үнгэрхэ кон-
церт-наадандаа июниин 11-дэ үдэшин

18 час 30 мин. урина.
Концерт нааданда хэбэд номхон
Хэжэнгэһээ уг гарбалтай эстрадын
"одод", залуу уран бэлигтэн, суута
артистууд хабаадаха.

Биледүүд театрай кассада
худалдагдана:
22-25-37,
"Хэжэнгэ" эблэлэй
тел. 89149891551.

РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛДА ХҮҮГЭД АЙЛШАЛБА

Буряад Республикын байгуулагдаһаар 90 жэлэй ойдо болон Хүүгэдэй уласхоорондын үдэртэ зорюулагдаһан тусхай экскурси республикын Арадай Хуралда тээмэндэ эмхидхэгдэжэ, Улаан-Үдэ хотын най 33-дахи, 3-дахи гимназинуудай, 17-дохи дунда хургуулийн 8-дахи классай хурагшад тиишэ айлшалһан байна. Нёдондо түрүүшынхиез иимэ һонин экскурси үнгэргэгдөө һэн.

Ерээдүйдэ обществоведени, мүнөө үеын түүхэ шудалха үхибүүд Арадай Хуралай байшангай бүхы дахарнуудаар ябажа, элдэб ондо ондоо ажалтай, харюусалгатай комитедүүдэй болон фракцинуудай кабинедүүдтэй танилсаба. Илангаяа хүүгэдтэ республикын Толгойлогшо-Правительствын Түрүүлэгшэ В.В. Наговицынай министрнүүдэй тоосоо шагнадаг, Россиингаа болон хариин оронуудай делегацинуудые угтадаг зал хайшаагдаба. Тийхэдэ Арадай Хуралай сессинуудэй үнгэрдэг компьютерна столнуудтай, мүнөө үеын түхээрлэгнүүдтэй ехэ зал соо хурагшад орожо, столнуудай саана хуужа, депутадуудай нэрэ, обогуу-

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-урагууд

дые уншажа һонирхобо, Буряадай телевиденеэр саг үргэлжэ харадаг энэ залаа таниба. Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.М. Гершевич үхибүүдые амаршалһанайнгаа удаа депута-

дуудай харюусалгатай ажал, намартаа сессиин үедэ зүбшэн хэлсэгдэхэ "Эрдэм хуралсал тухай" Хуули, хайнаар хураһанай дүнгөөр өөрынгөө дуратай мэргэжэл шэлэхэ тухай хөөрөөд, "хэн Арадай Хуралай

депутат болохо дуратайб" гэхэн асуудал табихадань, эгээл зоригтой басаган, 3-дахи гимназиин хурагша Света Антипина гараа үргэһэн байна...

Эдэ хургуулинуудай эрхимээр хурадаг үхибүүдые парламентын хүтэлбэрилэгшэ халуунаар амаршалжа, Арадай Хуралай бэшэгүүдээр шагнаба, гарай бэлэг сэлэгүүдые барюулба. Эндэ хүдэлдэг ажалшанай бишыхан басаган, хүүгэдэй сэрслигыг түгэсхэгшэ Даша Мозгоева баһал эндэ шагнагдаба, сентябриин 1-дэ тэрэнэй урда хургуулийн үүдэн нээгдэхэ байна.

Һаяар республикынгаа Арадай Хуралда шэнээр депутадуудые хунгахаа байнабди, тиймэһээ хүн зоной талые хараха, арад зоноо үргэхэ, дэмжэхэ, ажальень, ажабайдалыень хүнгэдхэхэ, хүүгэдтэ аша туһаа хүргэхэ бодото хүсэлтэй, шадалтай, һайн эрмэлзэл зоригтой хүнүүдые хунган шэлэхэмнай болтогой!

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: хүүгэд республикынгаа Арадай Хуралай зал соо.

Соёлой һонин

«БУРЯАДАЙ ПУШКИНДА» ЗОРЮУЛАГДАҢАН НИГҮҮЛЭСХЫ КОНЦЕРТ ҮНГЭРХЭ

Байгша оной июниин 12-ой үдэр Буряад драмын театрай тайзан дээрэ "Эхэ буряад тухай үльгэр туужа" гэхэн концерт наадан эмхидхэгдэхэнь. Энэ нигүүлэсхы концерт Бэшүүрэй аймагай Шэбэртэ нютагай "Аягангын орон" гэхэн ТОС эмхидхэнэ. Ушар юуб гэхэдэ, энэ ТОС-ой гэшүүд нютагтаа Буряадай мэдээжэ поэт Дондог Улзытуевай бууса дээрэ музей барижа эхилэнхэй.

Мүнөө жэл республика доктор ТОС-уудай хоорондо үнгэргэгдэһэн конкурсын дүнгүүд элирүүлэгдээд, Шэбэртэ нютагай дүрбэн ТОС-ууд гүрэнэй мүнгэн тэдхэмжэдэ хүртөө. Тэдэнэй тоодо "Аягангын орон" ТОС-ойхид 80 мянганай шанда хүртэбэ,

мүн "Единая Россия" партиин хүтэлбэрилэгшэ Владимир Павловай оролдолгоор 20 мянган түхэриг музейн барилгада һомологдоо. ТОС-ойхид үнгэрэгшэ жэлдэ 136 мянган түхэриг музейн барилгын ажалда гаргашалаа. Нютагайхидай хүсөөр барилга үргэлжэлүүлэгдэһээр. Зүгөөр хүдөө нютагайхидта ямар ехэ мүнгэн зөөри байхаб даа? Гүрэн түрын үгэһэн мүнгэ арьбадхаха зорилготой энэ концерт наадан эмхидхэгдэбэ. Ниитын хүдэлөөнэй түрүүлэгшэ Светлана Улзытуева-Банзаракцаевагай үүсхэл Буряадай бэлигтэй дууша бүлэ Зоригто ба Нонна Тогочиевтан ехэтэ дэмжэжэ, энэ нигүүлэсхы удхатай хэмжөө ябуулга бэлдэжэ байна. Энэ концертын ашаар олоһон мүнгэн зөөри Дондог Улзыту-

евта, Цырен-Дондог Хамаевта, нютагайнгаа уран зохёолшод, журналистнуудта болон бүхыдөө нютагай түүхэдэ мүр

сараа үлөөһэн алдарт зондо зорюулагдаһан музейн барилгада гаргашалагдаха.

Энэ нангин хэрэг мүнөө жэл Улзытын Дондогой эжын нангин дурасхаалай үдэр - августын 20-до болохо музей-буусын нээлгэндэ бэлдэгдэнэ.

Музей-усадьбын комплекс соо музейһээ гадна зунай сагта хэрэглэхэ 100-гаад харагшадые нэгэ доро багтаахаар нээмэл тайзан тогтоогдохо. Холын айлшадые амаруулха 4 хууритай буудал нээгдэхэ. Улзытын Дондогой тоонто дээрэ 5 Шэбэртын хүбүүдэй нэрэнүүдын мүнхэрүүлһэн "Нүхэдэй Сайн гэр" нээхээр түсэблэгдэһэн. Гудамжын хүүгэдтэ наадаха талмайхан заабол бодхоогдохо, наһатайшуулдаа шадал зэргээрэ туһа хүргэхэ ажал хэгдэхэ.

Нигүүлэсхы сэдхэлэй концерт-нааданда Дондог Улзытуевай ба Цырен-Дондог Хамаевай зохёолон дуунуудта дуратайшуул, тоонто нютагайнгаа түүхээр омогорходог хүбүүд, басагад, олон үеын зон суглархаар хараалагдаһа. Мүн Дондог Улзытуевай шүлэгүүдэй ба прозын гол геройнууд уригдаһан байна. Энэ нааданда ехэ олон һонирхолтой үйлэ хэрэгүүд болохоор хараалагдаһа.

Байгша оной июниин 12-ой үдэһын 6 сагта үнгэрэхэ концерт-нааданда ерэхэ, "Буряадай Пушкин" гэжэ нэршэһэн бэлигтэй нютаг хубуугээ дэмжэхэ-хыетнай үринабди.

Цырегма САМПИЛОВА.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2013 оной июнийн 3 - 7

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ЭЭЛЖЭЭТЭ БЭШЭ СЕССИ

"Буряад Республикын табадахи зарлалай Арадай Хуралай депутатуудые һунгалгын болзор гаргаха тухай" Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай
06.06 10.00 Ехэ танхим

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

03.06 11.00 Бага танхим

III. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАЙ ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.Э.Доржиев)

Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ гушан дүрбэдэхи сессидэ хэлсэгдэх асуудалнууд тухай

05.06 14.00 Бага танхим

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скоцырская)

Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ гушан дүрбэдэхи сессидэ табигдаха асуудалнууд

04.06 14.00 Бага танхим

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

1. "Нютаг газарнуудта нэрэ үгэлгын болон нэрыень нэлгэлгын зарим асуудалнууд тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

2. "Буряад Республикын эд хэрэглэлгын суглуулбари тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

3. "Буряад Республикада ахамидаралгын эгээл бага хэмжээн тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

4. "Захиргаанай хуули эбдэлгэнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

5. "Физическэ культура болон спорт тухай" Буряад Республикын Хуулида хуби-

лалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
05.06 10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэ яһатанай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ гушан дүрбэдэхи сессидэ табигдаха асуудалнууд

06.06 11.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

"Буряад Республикада хуулийн наһа гүйсөөгүйшүүлэй болон тэдэнэй эрхэнүүдые хамгаалгын комиссинууд тухай, мүн тиэхэдэ хотын тойрогуудай болон муниципальна аймагуудай нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн зургаануудта хуулийн наһа гүйсөөгүйшүүлэй болон тэдэнэй эрхэнүүдые хамгаалгын комиссинуудые байгуулха болон ажаябуулгыень эмхидхэхэ талаар бүрин этигэмжэнүүдые олгохо тухай" Буряад Республикын Хуули бээлүүлгын ябаса тухай

06.06 10.30 Бага танхим

IV. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХ ХҮДЭЛМЭРИЙН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

03.06 13.30 Бага танхим

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАТ

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.Э.Доржиев)

"2013 оной болон 2014-2015 онуудай түсэбтэ хугасаагай республикын бюджет тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

04.06 14.00 каб.235

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скоцырская)

"Нютаг газарнуудта нэрэ үгэлгын болон нэрыень нэлгэлгын зарим асуудалнууд ту-

хай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
05.06 10.00 каб.323

"Россиин Федерациин зарим хуули ёһоной актнуудта хубилалтануудые оруулха тухай" 2013 оной майн 7-ой 102-ФЗ дугаарай федеральна хуулийн болон "Зарим бүлэгэй нюурнуудта Россиин Федерациин дэбисхэрһээ гадаа оршодог хари гүрэнүүдэй банкнуудта мүнгээ нөөсэдэ табиыхыень, мүнгээ болон үнэтэ зүйлнүүдээ хадагалхыень, хари гүрэнэй мүнгэн зөөрийн хэрэгсэлнүүдые хэрэглэхыень хорихо тухай" федеральна хуулийн абтаһан ушарһаа Буряад Республикын Хуулинуудта хубилалтануудые оруулха тухай
07.06 10.00 каб.323

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

"Агналга болон агнуурийн баялигуудые хамгаалха тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
03.06 14.00 каб.119

"Гүрэнэй болон муниципальна мэдэлдэ байһан газарай участогуудые түлбэриггүйгөөр үмсэдэ үгэхэ тухай" Буряад Республикын Хуулийн 1-дэхи статьяда хубилалта оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
04.06 10.00 каб.119

"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ хэрэглэлгын богони болзортой эд бараанай болон хэрэглэмжынь найдуулгата болзор тоололгын хаһа тодорхойлохо тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
04.06 14.00 каб.119

"Эд хэрэглэлгүүдэй эрхэнүүдые хамгаалха тухай" Россиин Федерациин Хуулийн 5-дахи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай" 255947-6 дугаарай федеральна хуулийн түлэб тухай
06.06 14.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэ яһатанай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

"Буряад Республикын Гүрэнэй герб тухай" Буряад Республикын Хуулийн 2-дохи статьяда болон "Буряад Республикын Гүрэнэй туг тухай" Буряад Республикын Хуулийн 12-дохи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

04.06 10.00 каб.212

"Буряад Республикада кинематографиие гүрэнэй талаһаа дэмжэхэ тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
05.06 10.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

1. "Буряад Республикын шангууд болон стипендинүүд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

2. "Буряад Республикада эд хэрэглэлгын суглуулбари тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

3. "Буряад Республикада ахамидаралгын эгээл бага хэмжээн тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай
03.06 14.30, 15.00, 15.30 каб.218

1. "2011 болон 2012 онуудта Буряад Республикын элүүрые хамгаалгын һалбарие һайжаруулга" гэнэн программа бээлүүлгэнэй дүнгүүд тухай

2. 2012 ондо Буряад Республикын уялгата медицинскэ страхованиин нютагай жасын бюджет бээлүүлгэ тухай
05.06 14.30, 15.00 каб.218

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөсөнүүдые ашаглалгын болон оршон тойронхые хамгаалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

1. "Буряад Республикын гүрэнэй зөөри зонхилолгын юрэнхы дүримүүд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

2. "Буряад Республикын онсо харууһатай дэбисхэрнүүд тухай" Буряад Республикын Хуули бээлүүлгын ябаса тухай" асуудалаар "дүхэриг шэрээдэ" бэлдэлгын ябаса тухай
04.06 10.00, 11.00 каб.211

"2011-2015 онуудта Буряад Республикын социальна-экономическа хүжэлтын программа тухай" Буряад Республикын Хуулиие 2012 ондо бээлүүлгэн тухай тоосоо баталха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
05.06 14.00 каб.211

V. ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА М.М.Гершевич – Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ

05.06 9.00-12.00 каб.118/327

А.Т.Стопичев – Буряад Республикын Арадай Хуралай социальна политикын талаар хорооной түрүүлэгшэ
04.06 14.00-17.00 каб.118/218

Положение о проведении конкурса

"БУРЯАДАЙ ТҮРҮҮ ХҮНҮҮД" – "ЛУЧШИЕ ЛЮДИ БУРЯТИИ"

I. ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ

1. Организатор конкурса Издательский дом «Буряад үнэн».

2. Цели конкурса:

А) выявление и поощрение жителей, а также выходцев из Республики Бурятия, проживающих на территории других субъектов Российской Федерации и в иностранных государствах, внесших существенный вклад в развитие региона, общества, получивших широкое публичное признание.

Б) сохранение и развитие бурятского языка и литературы;

В) побуждение к творческой деятельности широкого круга читателей;

Г) пропаганда нравственных, патриотических и семейных ценностей.

II. ОРГАНИЗАЦИЯ И ПОРЯДОК ПРОВЕДЕНИЯ КОНКУРСА

1. Для проведения конкурса создается жюри, состоящее из редакторов и журналистов изда-

ний Издательского дома «Буряад үнэн», и оргкомитет, состоящий из сотрудников Издательского дома «Буряад үнэн».

2. Конкурс проводится по пяти номинациям:

«Баатар мэргэн» - мужчина, добившийся заметных успехов в своем роде деятельности, внесший заметный вклад в развитие своей малой родины и общества в целом.

«Гуа сэсэн хатан» - женщина, добившаяся заметных успехов в своем роде деятельности, внесшая заметный вклад в развитие своей малой родины и общества в целом.

«Сагаан үбгэн» - мужчина старше 50 лет, имеющий большой авторитет в обществе, заслуживший всеобщее признание как общественный деятель, внесший большой вклад в улучшение благополучия родного народа, повышения значимости общечеловеческих ценностей.

«Аласай холбоон» - уроженцы

Республики Бурятия, проживающие за пределами ее территории, внесшие заметный вклад в поднятие престижа Республики Бурятия на внутригосударственной и международной арене.

«Аламжа Мэргэн Арюун Гоохон хоёр» - мужчина и женщина, находящиеся в браке и являющиеся образцами семейного благополучия, взаимной поддержки и воспитания детей.

3. Конкурс проводится в 2 тура: I тур – с апреля по июнь

II тур – с июля по сентябрь.

По итогам каждого тура определяются победители в каждой номинации.

4. Победители награждаются дипломами и памятными призами.

5. Авторы лучших творческих работ также награждаются дипломами и призами. Их творческие работы публикуются в сборнике «Лучшие люди Бурятии».

6. Церемония награждения победителей конкурса будет проведена в декабре 2013 года.

III. ПОРЯДОК УЧАСТИЯ В КОНКУРСЕ

Для участия в конкурсе необходимо направить в адрес оргкомитета:

А) заявку на участие, где указывается фамилия, имя, отчество участника конкурса и автора творческой работы, место работы, учебы участника и автора, контактная информация (номера телефонов, адрес электронной почты);

Б) творческую работу об участнике конкурса, рассказывающую непосредственно об участнике и о его достижениях (-ях), благодаря которому (-ым) он может быть признан победителем конкурса;

В) фотографию участника конкурса размером не менее 6х9, либо в электронном варианте в формате JPEG.

IV. ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ РАБОТ

1. Тексты работ выполняются на бурятском или русском языках

и направляются в электронном варианте в формате Документ Word (doc) в адрес редакции газеты «Буряад үнэн».

2. Требования к оформлению работы: объем не более двух машинописных листов, шрифт 14 пт.

3. Обязательно предоставление фотографии участника конкурса.

V. ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОБЕДИТЕЛЕЙ И ПОДВЕДЕНИЕ ИТОГОВ КОНКУРСА

1. Подведение итогов конкурса и определение победителей производится жюри.

2. Критериями при определении победителей выступают:

А) значимость и уникальность достижений участника, публичное признание среди окружающих.

Б) творческий, оригинальный подход к выполнению работы об участнике конкурса, уровень мастерства владения языком.

Буряад Республикын 90 жэлэй ойдо

ТҮБ СТАДИОНДО ТҮГЭСХЭЛЭЙ ЁНОЛОЛ

Улаан-Үдын Түб стадиондо республикын ойн баярай түгэсхэлэй ёнолол үнгэрөө.

Хамагай түрүүн Буряадай бүхы муниципальна байгуулануудай түлөөлэгшэд бүгэдэ зоной урда баяраа мэдүүлэн жэрүлдэн гараа. Буряадай Толгойлогшо Вячеслав Наговицын, Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ Матвей Гершевич амаршалгын үгэнүүдые хэлээ.

Удаань Буряадай омогорхол болохо Агуу дайнай болон ажалай ветеран Геннадий Попов, дэлхэйн чемпион Борис Будаев, СССР-эй арадай артистка Галина Шойдагбаева гэгшэд мэндээ хүргэн, урданай авто-унаагаар харагшадай урда гараа.

Илалтын проспект дээрэ дэлгээгдэн үзэсхэлэнэй дүнгүүд сонсохогодо. Хэжэнгын, Мухар-Шэбэрэй, Сэлэнгын аймагуудай гулваанарта 3-дахи шатын диплом болон 110 мянган түхэриг барюулагдаа. Захаaminaй аймаг, Улаан-Үдэ хото 2-дохи шатын дипломдо, мүн 175 мянган түхэригтэ хүртөө. Яруунын аймаг энэ мурьсөөн-харалганда түрүүлээ гээд элирбэ.

Республикын уран найханай нургуулинуудай эдир хатаршад үзэсхэлэнтэ композици харуулһанайнь удаа Буряадай оперо болон баледэй, "Урагшаа" студиин мэдээжэ дуушад дуунуудаа гүйсэдхөө. Харин хамагай һүүлдэ Россиин эстрадна дуушан Вик-

тория Дайнеко тайзан дээрэ сасуу зайн гал таһалагдажа, удангүй заһабарин ажал цент-наадаая үргэлжлүүлээ. гараа. Дуулажа эхилхэтэйн хүлгөөн болоо. Тиибэшье хэгдээд, дууша басаган кон- **Сарюна ЭРДЫНЕЕВА.**

ХОМОРОЙ ШУХАГ ДАНСАНУУД - РЕСПУБЛИКЫН ТҮҮХЫН ГЭРШЭНҮҮД

Буряадай гүрэнэй архив Правительствын байшансоореспубликын 90 жэлэй ойдо зорюулагдан үзэсхэлэн дэлгээ. Нээлгын баяр ёнололдо республикын Правительствын Түрүүлэгшын социальна хүгжэлтын талаар орлогшо Владимир Матханов, Буряадай Толгойлогшын дэргэдэхи Аха захатанай зүблэлэй түрүүлэгшэ, Россиин арадуудай ассамблейн зүблэлэй гэшүүн Сергей Булдаев гэгшэд хабаадаа.

Буряадай гүрэнэй архивай дарга Бутид Жалсановагай хэлэхээр, анхан үргэн зоной үзэмжэдэ табигдадаггүй байһан хоморой шухаг дансанууд мүнөө үзэсхэлэндэ дэлгэгдэбэ. 10 стэнд дээрэ республикыннай түүхын гол шатанууд харуулагданхай: мүндэлэлгэ, тогтолго, хүгжэлтэ болон мүнөөнэй ажабайдал. Харагшадай һонорто Буряад-Монголой автономито совет социалис республикын 1923 оной карта, БМАССР-эй соведэй түрүүшын съездын делегадуудай фото-зураг, түб гүйсэдкомой түрүүшын сессиин зүблөөнэй тогтоомжонууд (эндэ Матвей Амагаев ЦИК-эй түрүүлэгшээр, харин Михай Ербанов Совнаркомой түрүүлэгшээр һунгагдаа юм) болон бусад һонин-һонин түүхын гэршэнүүд дурадхагдана. Тиихэдэ сониний толилгонууд баһа анхарал татана. Жэшээнь, 1923 ондо Соведадэй съездын урдахана залуу Совет гүрэнэй Правительствын тол-

гойлогшо Михаил Калинин Буряад орон хүрэнэн байна.

Саашань харахада, хамталалгын болон ехэ-ехэ заводуудые бодхоолгын үенүүд, үндэһэн соёл хүгжөөлгын шата, хамалган хашалганай хатуу шэрүүн сагууд... Тоо, баримтануудай ёһоор, Буряадай 20 мянган шахуу ажаһуугшад хамалган хашалганһаа хохидоһон байна, тэдэнь 6 мянганинь 1937-1938 онуудта буудуулаа. Гүрэнэй архив түб гүйсэдхэхы хорооной анха түрүүшын гэшүүдэй фото-зураг табинхай. Тэдэ булта шахуу хамалган хашалганһаа хохидоо.

Удаань Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай жэлнүүдтэ, дайнай һүүлээр арадай ажахы һэргээлгын үедэ, 1960-1990 онуудта Буряад ороной ажабайдал харуулһан стэнднүүд һубарина. Һүүлшын стэнд мүнөө үедэ зорюулагданхай. Энэһэнгэ гадуур үзэсхэлэндэ ерэнэн зон түүхэтэ дансануудай эхэ бэшэгүүдтэй танилсаха аргатай. Республикын ойн баяр бүхэндэ зорюулагдан бэлдэгдэдэг байһан хоморой фото-зурагуудтай фотоальбомууд (эгээл түрүүшын альбом 1933 ондо гараа гэжэ һануулаа), Буряадай түрүүшын Үндэһэн хуули, Михай Ербановай, Матвей Амагаевай, Василий Трубачеевэй гар табилгатай дансанууд болон бусадшье һонин-һонин зүйлнүүд дэлгэгдэнхэй.

Энэ үзэсхэлэн намар болотор хүдэлжэ, олон зоние түрэл Буряад оронойнгоо түүхэтэй танилсуула.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

"РОССИИН АЗИМУТ" ИЛАГШАДАА ТОДОРУУЛАА

Жэл бүхэндэ Россиин болон хари гүрэнүүдэй хэдэн миллион эрхэтэд зундаа "Арадуудай кроссо", үбэлдөө "Россиин санаар гүйлгэндэ" хаба шадалаа туршадаг. Тиихэдэ зүг бэдэрэлгээр (спортивное ориентирование) "Россиин азимут" гэнэн бүхэроссиин хэмжээнэй мурьсөөншье олон зоной хабаадалгатайгаар үнгэргэгдэдэг юм.

Мүнөө жэлдэ Улаан-Үдын "Россиин азимут" Ивалгын, Мухар-Шэбэрэй, Кабанский, Сэлэнгын, Загарайн, Прибайкалин аймагуудай, Улаан-Үдын авиационно заводой, Сосново Бор һууринай, Святотроицка һумын болон бусад эмхинүүдэй мянга гаран тамиршадые суглуулаа. Гадна республикын һуралсалай болон эрдэм ухаанай министрствын залуушуулай политикин талаар хорооной хүдэлмэрилэгшэд булта хабаадаа гэжэ тэмдэглэлтэй.

...Дээдэ Онгостойдо оршодог "Зорька" гэнэн тамирай-элүүржүүлгын лагерьта хүүгэд болон залуушуулаа гадна ехэшүүл, наһатайшуул олоор суглараа. Ажалай болон спортын ветеранууд Николай болон Таисия Горюновтон ерээ. Эрэмдэг бээтэй элитэ тамиршан, Буряадай хүндэтэ эрхэтэн, Россиин спортын габьяата мастер Андрей Захряпин түрүүтэй шэхэ хатуушуулай бүлгэмэй түлөөлэгшэд байгаа. Тэдэниие Физическэ культура болон спортын талаар Республиканска агентствын хүтэлбэрлэгшын орлогшо Дмитрий Штэпа, Улаан-Үдэ хотын захиргаанай һуралсалай хорооной Физическэ культура болон спортын талаар управлениин түлөөлэгшэ Алексей Будаев, Арадай Хуралай депутат Светлана Хабаркова, Россиин спортын габьяата мастер Павел Яковлев гэгшэд амаршалгын үгэнүүдые хэлээ.

Агаарай десантын сэрэгшэд бэлиг шадабарияа харуулжа, республикын пейнт-

болой Федераци лазерна шоу дурадхажа, сугларагшадай һонирхол татаа.

"Хабаадагшад медальнуудай 15 комплект болон 16 кубогай түлөө мурьсөө, - гэжэ ахамад судья Евгений Осипов хэлээ. - РДЮСШОР-ой хүдэлмэрилэгшэдэй бүлгэм, зүг бэдэрэлгын спортын манай федераци тус мурьсөө эмхидхэлгэдэ горитой хубита оруулаа. Мүн Буряадай бэдэрэлгын-абаралгын албанда, "Даки тур" фирмэдэ, пейнтболлой Федерацида болон туһа хүргэһэн бусад эмхинүүдтэ баяр баясхалангаа мэдүүлнэбди".

Мурьсөөнэй дүнгүүд имэ. 12 наһа хүрэтэр бүлэгтэ Мухар-Шэбэрэй аймагай Сагаан-Нуурай Оксана Зырянова болон Никита Шмелев, Гусиноозерскийн Тамир Хархенов болон Ивалгын Вика Быкова гэгшэд 1-дэхи һуури эзэлээ. **16 наһа хүрэтэр** бүлэгтэ Улаан-Үдын 19-дэхи нургуулиин һурагша Миша Терентьев болон Гусиноозерскийн Татьяна Гончар илалта туйлаа. **18 наһа хүрэтэр** бүлэгтэ Улаан-Үдын 32-дохи нургуулиин һурагша Максим Натальин болон Кабанскийн түлөөлэгшэ Евгения Белоусова шалгараа. **21 наһа хүрэтэр** бүлэгтэ Авиазаводой түлөөлэгшэ Ирина Комлева болон УФСИН-ай Артем Самигулин, **35 наһа хүрэтэр** бүлэгтэ Гусиноозерскийн Татьяна Хлебодарова болон Ивалгын Дмитрий Черняев алтан медальнуудта хүртөө. Харин **үндэр наһатайшуулай** дунда Виктор Трифонов болон мэдээжэ Таисия Горюнова шүүгээ. Хүндэтэ Таисия Васильевнае халуунаар амаршалнаб.

Хубийн мурьсөөнүүдһөө гадна гэр бүлэнүүдэй дунда урилдаанууд эмхидхэгдэжэ, 13 гэр бүлын команда хабаадаа юм. Эндэ Гордеевтэнэй гэр бүл эрхимлээ. Дүрбэтэйхэн Маша Ирина эжытээ болон Василий абатаяа үндэр амжалта туйлаһандаа ехэ баяртай байгаа хэн.

Валерий СЫДЕЕВ.

Бурядай Правительство: хүгжэлтын шэглэл

«ОЁРСКИЙ» СОВХОЗ

НҮНЭЙ ҮЙЛЭДБЭРИ БИИ БОЛГОО

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын уялга дүүргэгшэ Александр Чепик ажалай хэрэгээр Зэдын аймаг ошоодоо, «Оёрский» гэнэн совхозой ажаябуулга үзээн байна.

ОҢОЛТО УШАРТА МАЛ ХОСОРОО

Зэдын аймагай «Оёрский» гэнэн совхоз алишье сагта томо ажахы байгаа. Үүлтэртэ мал үсхэбэрилжэ, республикын эрхим ажахынуудай тоодо ябаа бшуу. Найдан сагта энэ ажахын бүридэлдэ аяар 2600 толгой мал тоологдодог хэн. Тээд 2011 ондо совхоз оһолто байдалда орожо, бруцеллез гэнэн халдабарита үбшэндэ малынь нэрбэгдээд, байһан бүхы малаа хороохо баатай болоһон юм.

- Малай страховани хэгдээгүй байжа, ехэ гарзада орообди. Энэ манай хүтэлбэрийн алдуу байгаа. Гэхэтэй хамта республикын, аймагай мэргэжэлтэд ажалаа буруу ябуулаа хаш. Тэрэ ушарта манай совхоз гүрэнэй тэдхэмжэ абаагүй хэмди, - гэжэ «Оёрский» совхозой директор Степан Филиппов мэдээсэбэ.

НҮНЭЙ ҮЙЛЭДБЭРИ НЭЭГДЭЭ

Гэхэтэй хамта тус ажахы тэжэл бэлдэлгын ажалаа алдаагүй. Найдан ургаса ургуулжа, тэрэнэй худалдажа ажамаидарха гэшэ мүнөө сагта тиимэшье үрэ дүнтэй ажал бэшэ гэжэ ойлгонхой. Наймаа эрхилдэг «Буркоопсоюз» гэнэн эмхитэй нэгдэжэ, нээмэл акционернэ эмхи байгуулаа. Үхэрэй дала заһабарилаад, шэнэ комбайн худалдажа абаа. нү болон нүнэй эдээнэй зүйл буйлуулдаг цех нээгэбэ.

ШИИДХЭГДЭХЭ АСУУДАЛ ОЛОН

Ажахыда шиидхэгдэхэ асуудал ехэ олон. Үдэрэй туршада оройдоол 800 литр нүн үйлэдбэридэ ороно. Хүсэд үйлэдбэрилгэдэ нүн дуталдана бшуу. Совхоз өөрын оройдоол 140 наамал үнээтэй. Хоёрдохи шиидхэгдэхэ асуудал - үйлэдбэрилгэдэ нүнэй зүйл наймаанда хүндэшгөөр ябана. Анхан Петропавловкын нуралсалай, элүүрье хамгаалгын эмхинүүд үдэр бүри нү худалдан абажа байдаг наа, мүнөө абахая болёо. 24 түхэригөөр тэднһээ абахынгаа орондо юундэб даа ондоо тээхи үйлэдбэрийн нү аяар 40 солхообоор абадаг болоо.

- Бидэ үдэр бүри пастеризаци хээд, найн шанартай нү тушаажа байха аргатайбди. Анхан үдэр бүри 600 литр нү абадаг хэн ха юм, - гэжэ совхозой директор мэдээсэбэ.

ҮҮЛТЭРТЭ АЖАХЫ БЭШЭ БОЛОО ХЭН

Ажахы малай толгой үсөөрүүлһэн шалтаһаа республикын үүлтэртэ ажахынуудай бүлэгһөө гаргагдаа. Мүнөө ажахы бүхэн нүнэй үйлэдбэри хүгжөөхые оролдоно. Харин энэ ажахыда нүнэй үүлтэртэ мал хүгжөөхэ бүхы арга боломжо байна. Тиимэһээ Буряад Республикын Правительство энэ ажахы дэмжэжэ, мал худалдан абалгада туналха гэжэ шиидээ.

- Мүнөө потребкооперациин талаар наамал мал худалдан абаха тухай асуудал шиидхэгдэжэ байна. Энэ хэрэгтэ программын шугамаар мүнгэн зөөри би. Юундэ энэ ажахыда туналха гэжэ шиидээбибди гэхэдэ, эндэ ажал хэхэ шадалтай, аргатай зон байна. Эндэ олзын хэрэг эрхилхэдэ арга боломжошье би. Бэлдэхэлэй ажал ябуулжа байха бэшэ, мал худалдан абал, ажал түргэн эршэдэхээр бэлэн. Гэхэтэй хамта тэдхэмжын уридшалан үгэһэн мүнгэн зөөрийн 90 процентнь бусаагдаха. Оройдо-

ол 10 процентээр өөрынгөө гаргаша хэнэ ха юм, - гэжэ Александр Чепик мэдээсэбэ.

ӨӨДӨӨ БОДОХО ХҮГЖЭЛТЫН ХАРГЫ

«Оёрский» совхоз үшөө тугаллажа үзөөдүй нүнэй үүлтэртэ 120 толгой үнээ худалдажа абаха данса саарһаа бэлдээд тушаагаа. Энэ ажахыда нүнэй үйлэдбэрийн цех таһалдуулангүй хүдэлгэхэ гээл, үдэр бүри 2 мянган литр нүн орожо байха ёһотой. Бүхыдөө Зэдын аймагта хүдөө ажахы хүгжэжэ, олзын хэрэг

эрхилэгдэнэ. Илангаяа мүнөө аймаг дотор залуушуул ажаллана. Тэдэнэр хото городуудта түбхинэжэ байтараа, нөөргөө нютаг руугаа бусана.

Энэнь хадаа аймаг дотор хүдөө ажахыда салын хүлһэ оломоор ажал эрхилэгдэнэ, тэрээн руу залуушуул хүсэ шадалаа, эрдэм мэдэсээ хэрэглэн ажаллаха байһанаа мэдэрнэ гэжэ гэршлэнэ.

Цырегма САМПИЛОВА, Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зураг.

ҮНШЭН ҮХИБҮҮДТЭ ТҮЙМЭР САРАДАГ МАШИНА АЙЛШААР ЕРЭЭ

Буряад Республикын социальна талаар хамгаалгын министерство, МЧС-эй гол хүтэлбэрийн республикын таһаг болон ВДПО-гой республикын таһагай мэргэжэлтэдтэй суг хамта «Үхибүүдые абарха - эгээл шухала» гэнэн акци Дээдэ Онгостойдо оршодоо үншэн хэнэ үхибүүдэй байшанда үнгэргэбэ.

Нэн түрүүн түймэр сарадаг улаан томо машина байшангай хорёо руу орожо, үхибүүдэй анхарал ехэ татаба. Энэ томо машина хайшан гээд соробхилжо байһан галтай тэмсэжэ, түймэр сарадаг гээшэб гэжэ үхибүүдтэ заажа үгэбэ. Аюулта ушарһаа абархаяа хүрөөтэй гүйлгэжэ ябадаг машина дээгүүр үхибүүд абаран гаража, наадаха аргатай болоһондоо хүхилдөө.

Удаань үхибүүдтэ түймэр сарадаг туналамжа яагаад дары түргэн дуудахаб, аюулта ушарай тохёолдобол, яажа бээ болон хажуудахи хүн зоние, амитадые, зөөри абарха тухай жэшэ дээрэ харуулба. Үхибүүд шатажа байһан гэрһээ эгээл түрүүн юу абархаб, тон шухала юумэн хадаа, амиды хүн ба амитад гэжэ ойлгобо. Түймэр сарагшын үмдэдэг хубсаһа, малгай, бүһэ багахан сагай болзорто дары түргэн үмдэжэ мурьсэбэд. Иигэжэ наадажа, урилдажа байхадаа, юрэ лекци эмхидхэлгэнээ оло дахин үрэ дүнтэй хэмжээ ябуулга үнгэргэгдэбэ.

- Зунай амаралтын урда түрэлхидгүй үлэшэһэн үхибүүдэй байдалда анхаралаа табиха гэжэ шиидээбди. Түймэртэ, үһанда тамархадаа болон бусад оһолто ушарһаа бээ яажа хамгаалхаб гэнэн мэдээсэл ходол заажа, мартахагүйн тула үхибүүдэй томо болохо бүри дуулгажал байха хэрэгтэй. Жэл бүри иимэ хэмжээ ябуулгануудые ондоо министерство, албануудтай эмхидхэгдэдэг. Эдэ үхибүүдтэ түрүүшынхие ерээбди. Тиимэһээ энэ уулзалгамнай заншалта болохо ёһотой, - гэжэ МЧС-эй управлениин мэдээсэлэй албанай гол мэргэжэлтэн Радна Подпругина тэмдэглэбэ.

Түймэр саралгын Бүхэроссиин ниигэмэй буряад таһагай мэргэжэлтэд жэлэй хугасаада нэргылэмжын ажал үргэлжэ ябуулдаг юм. Илангаяа эрдэм нуралсалай эмхинүүдтэй, амаралгын лагерьнуудтай эдэбхитэй хүдэлдэг. ВПО-гой түрүүлэгшын орлогшо Ирина Ронская ами наһа абаралгын ёһо гурим сахиха хэрэгтэй гэжэ үхибүүдтэ ойлгуулха шухала гэжэ тэмдэглэбэ.

- Нёдондо түймэрэй аюулһаа 12 үхибүүд ами наһанһаа хосороо. Ехэнхи ушарта томо зоной гэмээр түймэр тохёолдоо. Үхибүүдэй галаар наадаһан үсөөхэн лэ ушарнууд байгаа. Байгша оной эхинһээ аяар 6 үхибүүд түймэрэй аюулһаа наһа бараа. Бүхы ушарта томо зоной хайша хэрэг, харюусалгагүй хандасаһаа болоо. Манай эмхи хинаха, хэнээхэ бэшэ, харин нэргылэмжын, харуулан ойлгууламжын, идхалгын ажал ябуулха үүргэтэйбди, - гэжэ Ирина Вячеславовна Ронская мэдээсэбэ.

Үншэн хэнэ үхибүүдэй санаторно байшан үзэмжэ найхан байгаалитай газарта оршодог. Эндэ үхибүүдые амаруулха, элүүржүүлхэ, сэбэр агаараар амилуулхада ехэ найн. Зүгөөр Дээдэ Онгостойдо хотын зон амаралтын үдэр ерэжэ, амардаг заншалтай. Тэндэ найхан байгаалитай газар олон ха юм. Юундэ заабол үншэн хэнэ үхибүүдэй гэрэй хажууда буудал зохёожо, түүдэг табиха, мяха шаража, өөһэдынгөө үхибүүдтэй энхэрэн наадажа амараад, нөөргөө бусахадаа, түүдэгээшье унтараангүй орхихо юм? Эндэхи үхибүүд урдажа байһан горхонһоо уһа абажа, тэдэнэй хаяһан түүдэг унтараадаг.

- Үхибүүднай бүхы юумэр эр хонирходог нүбэлгэн юм.

Үхибүүдые абарха - эгээл шухала

Хүршэ байһан айлнууд хорёо соохи ногоогоо шатаахадань, манайшье үхибүүд тэдэнэрье нажаажа, гал носоохоёо наадаг. Хүмүүжүүлэгшэд анхаржа, саг соогоо усадхаа. Үхибүүднай оршон тойронхи амиды шоргоолзо, сохонуудта анхаралтайгаар хандадаг. Энэ газаамнай нэгэ хэрмэн байрлаа. Тэрэ утаанһаа тэрелэн үгы болошоо. Ямар аюул амитадта гал түймэр асарнаб гэжэ үхибүүдтэ ойлгуулаабди. Тэрэ хэрмэнэй нөөргөө бусахада, үхибүүд ехэ баярлаа. Тиимэһээ энэ мүнөөдэрэй үнгэргэгдэһэн хэмжээ ябуулга тон тунатай хэрэг гээшэ, - гэжэ үншэн үхибүүдэй байшангай директор Марина Михайловна Валагина мэдээсэбэ.

Үхибүүд наадажа, элдэб мурьсөөнүүдтэ хабаадажа, оһолто ушарһаа нэргылхэ, абарха, алишье ушарта бээ найн, зүб мурөөр абажа, хажуудахи зоноо, амитадые абаржа нураха ажабайдалай ёһотой хэшээл абана ха юм.

Үхибүүдые хамгаалгын уласхоорондын үдэрөөр дашарамдуулан, социальна талаар хамгаалгын министерство, МЧС болон ВПО-гой таһаг үхибүүдтэ гарай бэлэгүүдые бариба. Харин «Краса Бурятии» гэнэн ниитэ эмхиин гоё найхан хүүгэд концерт наада дэлгэбэ.

Цырегма САМПИЛОВА. Авторай фото-зураг.

Буряадай Правительство: хүгжэлтын шэглэл

РЕСПУБЛИКА ДОТОР ФЕРМЕРНҮҮД ДЭМЖЭГДЭНЭ

Буряад Республика дотор эхилжэ байһан фермернүүдые дэмжэлгын программын шугамаар гүрэнэй тэдхэмжэ үгтэнэ. Үнгэрэгшэ жэлдэ хүдөө ажахыда үмсын хэрэг эрхилэгшэ 60-аад зондо горитойхон мүнгэнэй тэдхэмжэ үгтөө бэлэй. Тэдэнэй тоодо Гусиноозёрск хотын Владимир ба Ольга Зубаковтанай гэр бүлэ. Нёдондой август нарада тэдэнэр 1 миллион 500 мянган түхэригэй грант шүүһэн юм.

АРБАН ТАХЯАҢАА ЭХИЛЭЭ ХЭН

ГЭРЭЙ эзэн Владимир шуһанай үбшөөр гэнтэ үбдэжэ, 3-дахи бүлэгэй эрэмдэг болоходоо, хүдэлжэ байһан ажалһаа гаргуулагдаһан юм. Харин Ольга Гусиноозёрскын хүдөө ажахын колледждо информатика заажа байһан юм. Нүхэрэйн тэдхэмжэ, Ольгын салин гээд хоёр хүүгэдтэй бүлын ажаһуудалда хүрэдэггүй болоо. Гэртээ 10-аад тахья баридаг хэн. Тэдэнэй үндэгэ худалдахадань, багаханшые һаа олзо асардаг байгаа. Тиигээд Зубаковтан тахья олоор тэжээх гэжэ шиидээд, инкубатор худалдажа абаад, дальбарануудые үсхэбэрлэжэ эхилээ. Энэ ажал булта хайшааба. Ябаһаар, Ольга багшын ажала орхижо, нүхэртөө туһалжа эхилээ хэн.

Владимир машинын томо гараж соо тахьягай байра түхээрээ. Өөрынгөө гараар тахьянуудые үһалдаг түхээрлэгэ бүтээгээ. Нэгэ үедэ мянгаад тахья барижа байһан юм.

ДИЕТИЧЕСКЭ ҮНДЭГЭН БУЛТАНДА ХАЙШААГДАА

ЗУБАКОВТАН үйлэбэрлэһэн үндэгэнэйнгөө шалгалта гараад, лицензи абаба. Гусиноозёрск хотынгоо магазинуудта үндэгээ тушаадаг болобо. Үсөөхэн ажаһуугшадтай хото дары түргэн хайн шанартай, удаан хадагалагдаагүй үндэгэнүүдые худалдана гэжэ нураг суу таража, энэ ажалша залуу бүлые хүн зон мэдэхэ байжа, тэдэнэй ажал эхэ урагшатай ябаа.

Диетическэ үндэгэн хадаа 7 хоногһоо бага болзор соо хадагалагдаһан үндэгэн гээшэ. Тиимэһээ үндэгэн наймаанда удаан хэбтэжэ байнагүй, дары түргэн худалдагдана. Эдэнэрэй үйлэбэрийн үндэгэн хотын магазинуудһаа бидэнэй худалдан абадаг үндэгэнтэй жэшэхын аргагүй, амтатай юм.

-Манай тахьянуудай үндэгэлжэ үрдээдүйдэ, үндэгын худалдан абаха зон хүлээжэ байдаг,- гэжэ Владимир шоглоно.

ЭХИЛЖЭ БАЙҢАН ФЕРМЕРНҮҮДЭЙ ХАРАЛГАНДА ГРАНТ ШҮҮГЭЭ

ОЛЗЫН хэрэг эрхилэлгэ томоотойгоор хэхэ зорилго табяад, залуу бүлэ ажабайдалаа эгсэ нэлгээ. Буряад Республикын засаг хая эхилжэ байһан фермернүүдые дэмжэхэ зорилгото конкурс соносоходонь, Зубаковтан хабаадажа, илагшадтай түрүү тоодо ороо.

- Бидэ мүнөө эрээдүйдөө ехэ найданги болообди, сэдхэлнай амаршоо. Гүрэнэй тэдхэмжэ ямар ехэ туһа хүргөө гээшэб! Үгы һаань, энэ хэрэгнай үшөө удаан бэлүүлэгдэхэ һааб даа. Тиимэһээ засаг гүрэндөө ехэ баяр хүргэнэбди, - гэжэ Ольга хэлэбэ.

Миллион хахад мүнгэндөө тэдэнэр гурба мянган тахья худалдажа абаа, тахьягай шэнэ фермэ барижа захалаа.

ДҮРБЭ МЯНГАН ТАХЯАТАЙ ФЕРМЭ БАРИГДАНА

90-ээд онуудай хандаргалтын үедэ Дунда Убукун гэжэ нютагта үгы хэгдэһэн, бутаржа, халажа байһан хүнэй фермын бууса дээрэ тахьягай фермэ бариха гэжэ шиидэбэд. Шүүһэн мүнгэн зөөриез энэ барилгада шэглүүлбэд. Тиигэжэ июнь нарын һүүл болотор барилга дүүрэхэ ёһотой. Эндэхэнэ байһан үһанай хүбэ нүхэн хаягдаад, бүтэшэһэн байхадань, дахин арилгагдаад, малтагдажа, үһатай болоо. Энэ фермын бүхы ажаябуулга тусхай автомадай хүсөөр хэгдэхэ юм. Тэрэ түхээрлэгэ Польшоһоо худалдан абтагдаа. Тахьянуудые үһалха, сүбхыень сэбэрлэхэ, үндэгэ сүглуулха гэхэн үйлэнүүд булта автомадай хүсөөр хэгдэхэ, гансал хүнэй гараар эдеэлүүлэгдэхэ. Энэ фермын нээгдэхэдэ, гурбан ажалта һуури бии болохо юм. Түсэбүүдын ехэ даа!

Ольга Владимир хоёр саашанхи ажалынгаа түсэбүүдтэй хубаалдаба. Мүнөө баригдажа байһан фермын хажуудахи хандархай һаалин байра нэльбэн захибарилаад, индюк тэжээхэ фабрика нээхээ һананад.

- Хэрбээ үндэгөөр ганса аймагаа хангаха һаа, индугэй мяхаар одоол республика-яа хангахабди, - гэжэ Ольга мэдүүлбэ.

Ольгын тэмдэглэһээр, хүдөө ажахын ажалда бурин өөрын нэгэдэмэл бүлэг ажалшад хэрэгтэй. Мүнөө залуу бүлэдэ Сергей Васильев туһална. Сергей тахьягай фермын шэбхээр экологиин талаар ариг сэбэр үтэгжүүлгэ, бодосуудые гаргадаг, газарай хүрьһэ үйлэбэрлэдэг эмхи нээхы түсэблэнхэй.

ЕХЭ БЭРХЭШЭЭЛНҮҮД ДАЙРАЛДАНА

ГҮРЭНЭЙ үгэһэн мүнгэ залуу фермернүүд шэнэ хэрэгэйнгээ ажаябуулгада бултыень гаргашалаа. Зүгөөр шэнэ түхээрлэгэ абаха хэрэгтэ мүнгэн дуталдаа. Тиигэжэ "Востокэкспресс" банкһаа мүнгэ абаа бшуу.

- Россельхозбанкда урьһаламжа абаха асуудал ехэ удаан шиидхэгдэхэгүйдэнь, «Востокэкспресс» банкһаа ехэ процентын түлбэритэй урьһаламжа абаабди. Хэрэгтэй түхээрлэгэ худалдагшад удаан хүлээхэ аргагүй байгаа бшуу. Гэбэшые мүнөө хүнгэлэлтэтэй урьһаламжа абаад, тэрэ банкын мүнгэ хаахы оролдонобди. Үгы һаа, гарзамнай ехэ болохо ха юм. Үшөө нэгэ миллион табан зуун мянганай тэдхэмжэдэ хүртөө һаа, ажалнай одоол урагшатай гүйхэ хэн, - гэжэ Ольга һаналаа мэдүүлбэ. Хүдөө ажахын үйлэбэри гээшэ ажал ехэтэй үйлэ ха юм даа. Эндэ гүрэнэй тэдхэмжэгүйгөөр хэрэг бүтэхгүй шахуу.

ОЛЬГЫН МЭРГЭЖЭЛТЭ НЮУСАНУУД

ВЛАДИМИР инженер-электрик мэргэжэлтэй. Ольга багша гэжэ бэшээ бэлэйб-

Ольга, Владимир ЗУБАКОВТАН

Тахья үсхэбэрлгын фермэ баригдана

ди. Тахья ажалладаг, үндэгэ үйлэбэрлэхэ мэргэжэлдэ тэдэнэр нэгэшые нураагүй. Хоёр жэлэй туршада интернедэй, элдэб номой ашаар Ольга ёһотойл тахьяшанай мэргэжэлэй нюуса шудалаа. Мүн үсэд бэрхэ ажалай хүсөөр дүршэлтэй ажалшан болоо бшуу.

- Тахья клеткэ соо бариха гээшэ өөрын ехэ бэрхэшээлтэй юм. Нэгэл багахан алдуу хэбэл, тахья үндэгэлхээе болишодог. Амтатай, хайн шанартай үндэгэ абахын тула Эм-хүрэнгэ тахьянуудтаа уулгадагбди. «Агро-

кол» гэхэн эмхи каратиноид гэхэн хэрэгтэй бодосоор хангадаг. Тиимэһээ тон амтатай, хайхан, диетическэ үндэгэн гарадаг гээшэ, - гэжэ Ольга тэмдэглээ.

ЗАЛУУ ФЕРМЕРНҮҮД НАЙДАЛ ЕХЭТЭЙ АЖАЛЛАНА

ЗУБАКОВТАНАЙ гэр бүлэ ажалша бэрхэ. Тэдэнэй гол зорилго - ажал гээшэ. Владимирэй эжы - барилгашан. Фермэ барилгада туһатай зүбшэлөөрөө ехэ дүнгэнэ.

Олин эжы һананайнгаа амаралтада гаранхай, залуу бүлын хоёр үхибүүдые харалсадаг. Үхибүүдын томоотой, эжы абаһаа дутуугүй ажал хэлсэдэг байна. Энэ бүлэ хэжэ байһан ажалдаа найданги. Хүн зоние хайн шанартай үндэгэ мяхаар хангаха хэрэгтэ ехэ этигэнхэй. Энэ гэр бүлын ажаябадал хүдөө һурунуудта ажаһуудаг залуушуудта жэшээ болохол ёһотой.

Цырегма САМПИЛОВА.
Авторай фото-зураг.

Бурядай Правительство: хүгжэлтын шэглэл

ҮНДЭН БУРЯАД ҮХЭР НЭРГЭЭЛГЫН ХЭРЭГТЭ МҮНГЭ НОМОЛХООР НАЙДУУЛАГДАБА

Май нарын хүүл багаар Бурядай Толгойлогшо Вячеслав НАГОВИЦЫН түрүүтэй бүлэг зон, тушаалта хүнүүд Хятадай Дотор Монголой ниислэл Хүхэ-Хото ошоод ерээбди. Минии ошолдоһоной зорилго гэхэдэ, гурбан жэлэй саана нюур нюураараа уулзахадаа, буряад үхэр нэргээлгэдэ мүнгэ номолхоб гэжэ хэлэһыень Вячеслав Владимировичта хануулхаяа ханааб.

Бидэ Дотор Монголд Алтан хаанай үеын дасан, Түбэд-монгол эмшлэлгын арбан табан дабхартай байшан, малай тэжээл үйлдбэрлэдэг Хятадай эгээл ехэ завод ошохо хараабди, хү хаалин «Ман Нью» гэжэ нэрэтэй ажахытай танилсаабди. Тус ажахы шэнэ оньһон аргаар 10 мянган толгой Голландийн үхэр тэжээжэ, үнээн бүхэнһөө үдэрэй 30-аад литр хү хаана. Энэ мэтэ ажахынууд Зүблэлтэ засагай үедэ Буряадтамнайшые байгаал гэшэ ааб даа. Харин хитадууд бидэнэй мэдэхэ шадахагүй юу хэнэб гэхэдэ, бүхын халайн бэлгэ тэмдэг танин илгана. Энэ арга хэрэглэхэдэ, эрэ ба эмэ тугалай тооһон дураараа тааруулна. Үшөө нэгэ һонирхолтой юмэниинь гэхэдэ, үнэе дахин дабтан бии болгодог арга болоно (клонирование). Энэ ажалай тусгаар үнэтэйшые хаань, хитадууд эрдэм шэнжэлгэдэ мүнгэ зөөри оройдоо гамнаагүй. Эрдэмтэн хүнэй эдэ мэтые хаража ябахыда, ехэ хорхойтомоор, атаархамаар - манай засаг зургаан эрдэм шэнжэлгын ажалда юундэ ехэ мүнгэ номолногүй гэшэб гэхэн бодол түрэнэ.

Иимэ аргаар тусгаар ехэ хү үгэдэг үнэе дахин бии болгоод, хэдышые үни сагай турша соо хэдышые толгой хэрэглэн ашаглахаар. Дэлхэй дээрэ тон түрүүн «Долли» хони дабтан бии болгоһон эрдэмтэн энэ Хүхэ-Хотын «Мэн Нью» үйлдбэрийн нэгэдэлдэ хүдэлдэг байна. Энэ хадаа Хятадай богонихон хугасаада амаргүй түргөөр хүгжэн баяжаһыень гэршэлнэ.

Би түрүүшынхые 80-яад онуудаар ишээ ерэжэ, үндэһэн Буряадаингаа хони, мал бэдэрээб. Тэрэ үедэ Хүхэ-Хото ехэ тооһотой, утаа унаартай, жахан набтагар шабар гэрнүүдтэй, нэгэ адли пэтэн хара хубсаһатай үй түмэн хүнүүдтэй, гудамжаар дүүрэн дугуйтайшуултай ба элжэгэтэйшуултэй хото һэн. «Барһадууд даа, юуншые тулюур туйган байдалтай зон гэшэб. Хэзээ хүгжэжэ өөдөлхэ юм», - гэжэ тиихэдэ ханаагша һэм. Харин мүнөө няасагар шабар гэрнүүдэй орондо малгай унама үндэр, нюдэ харгама ялагар талагар, гоё һайхан байшангууд үргэн сэбэр гудамжануудаар жэрүлдэнэ. Зонииншые гоё һайхан хубсаһатай...

Хэдыхэн лэ жэлэй хугасаа соо ямар ехэ хубилалтанууд болоо гэшэб! Бодоод үзэхэдэ, эдэ бүгэдэ Дэн Сяо Пинай аша болоно - тэрэ гүрэнөө зүб шэглэл харгыда оруулжа шадаа. Харин манай гүрэнэй ажахы нэгэ байра дээрээ тогтошонхой, заримдаа гэдэргээшые сухарина гэшэ гү гэжэ ханаахаар. Эндэ баһал нэгэ хүнэй аша бии. Энэмнай Горбачев.

Дэлхэйн гүрэн түрэнүүд ажаһуугшадаа садхаажэ, хубсалүүлжэ эхилээ. Хүн зон шанар һайтай зүйл танидаг, сэгнэдэг, хэрэглэдэг боложо байнхай. Иимэ сагай тулажа ерэхэдэ, манай гүрэн, Буряад орон баһал ухаарилдажа байтараа, сагаа, арга боломжөө алдажархөөгүй һаа, энэниинь тодожо абаха аргатай.

Байгаалида нэн түрүүн үндэһэн уг шуһан (генофонд) мал байдаг юм. Удаань үүлтэрнүүд, түхэлнүүд, һүүлээрнь шугамууд ба бүлэнүүд бии болодог гэшэ ааб даа. Үүлтэр зохёолгын эрдэм - гол, үндэһэн эрдэм.

Бурядай делегаци хү хаалин үйлдбэрийн македтэй танилсана

Шэнэ оньһон аргаар үнэедые үдэрэй 3 дахин хаана

Тиимэ һэн тула энэ хэрэгээр гансата ехэ мүнгэ олохоор бэшэ. Харин үүлтэр дээрэ үндэһэлһэн хүнэй, мяханай, нооһоной болон бусад түхэлнүүд, шугамууд, бүлэнүүд ехэ ба түргэн олзо үгэдэг юм.

Эли жэшээ болгожо, нэгэ ушар дурдаһуу. Элшэ сасаралгые (радиация) эгээ түрүүн Абель Ньепсом 1857 ондо нээһэн аад, 40-өөд жэлэй туршада тэрэн тоогдоогүй, хэрэглэгдээгүй. 1896 ондо Анри Беккерель ураанай элшэ сасаралга нээгээ, 1898 ондо Пьер ба Мария Кюринууд тоориин элшэ сасаралгые нээгээ. Харин мүнөө рентген гээшые хүн бүхэн мэдэхэ.

Элшэ сасаралга (радиация), үндэһэн уг шуһан (генофонд) гэшэнүүд адлил, гол үндэһэн эрдэмүүд болоно. Эндэ агуужэ Крыловой «Свинья под дубом» гэжэ басни ханагдана.

ГАХАЙ БА БОРБООСГОЙ (ХУША ДОРО ГАХАЙ)

Гахай зуутай Хуша доро Борбоосгой амаараа гаратараа, тэрзытэрээ эдеэд,

Садатараа доронь унтажэ һэрээд, Нюдөө нюхан бодобо, Хоншоороороо Хушын үндэһэ онгилжо эхилбэ.

“Энэш модондо муу бэшэ гү? - Гэжэ модон дээрһээ хирээ хэлэбэ. -

Үндэһынь гаргаа һааш, модон хатажа болохо”.

“Хатаг лэ саашань, - гэнэ Гахай.

- Намда хамаагүй, Харахадан, балай хэрэгтэй юмэн бэшэ.

Зуун жэлдэш эндэ үгы хаань, Халаглахагүйлби.

Борбоосгойнуудай байгаал хаань: би эдээнһэ таргална гүби”.

“Тэжээһэн бүрүү тэргэ эмдэхэ. Аша харюугүй,

урмаа хухархаар, - гэбэ Хуша. - Хоншоороо дээшэн үргөө һаа, Хараха хэнши

Борбоосгойнуудай нам дээрэ ургадагынь”.

Мунхаг баһал манаранхай, Эрдэм һургуули хараанхай.

Хамаг гүн бэлиг ухаанай Аша урын эдлэһэнэ

мэдэрхэгүй.

Борбоосгойнууд - хү, мяха, нооһо үгэдэг шугамууд, мүшэрнүүдын - амитадай түхэл, гол модониинь - үүлтэр, үндэһэниинь - үндэһэн уг шуһан шэнги болоно.

Харин гахай хэн болоно гэшэб? Үндэһэн уг шуһан амитадгүйгөөр эдихэ эдеэн, үмдэхэ хубсаһан байхагүй.

Энээн тухай Буряадай Толгойлогшо Вячеслав Наговицынтай хөөрөлдөөбди.

Нютагайнгаа үндэһэн үхэрэй уг шуһа нэргээхэ асуудал шийдхэлгэдэ мүнгэ номолхоб гэжэ найдуулаа.

Хүдөө ажахын сайд Александр Манзановта даабари үгөө. Харин Хамба Лама Дамба Аюшеев энэ хэрэгые үршөөгөө.

Буряадай хоёр түрүүлэгшэдэй хэлээ хада, үндэһэн буряад үхэр мүндэлжэ, Буряад нютагай табан хушуу мал тэгшэ дүүрэн болохо гэжэ найданаб.

Буряадай хоёр түрүүлэгшэдэй хэлээ хада, үндэһэн буряад үхэр мүндэлжэ, Буряад нютагай табан хушуу мал тэгшэ дүүрэн болохо гэжэ найданаб.

Буряадай хоёр түрүүлэгшэдэй хэлээ хада, үндэһэн буряад үхэр мүндэлжэ, Буряад нютагай табан хушуу мал тэгшэ дүүрэн болохо гэжэ найданаб.

Буряадай хоёр түрүүлэгшэдэй хэлээ хада, үндэһэн буряад үхэр мүндэлжэ, Буряад нютагай табан хушуу мал тэгшэ дүүрэн болохо гэжэ найданаб.

НАСАРАНАЙ Булад.

Буряадай мэдээжэ дуушан Сэрэн ХОБОРКОВОЙ 100 жэлэй ойдо

ДОМОГТО ДУУШАНАЙ ДУРАСХААЛДА

Хабарай дулаахан үдэр Түнхэнэй аймагай Хэрэн һууринда мэдээжэ дуушан Сэрэн Хоборковой мүнхэ дурасхаалда зорюулагдаһан үдэшэ үнгэрөө. Эгээл эндэ Владимир Жамбалович Тулаевай бэшэһэн номтой танилсалга эмхидхэгдээ. Энэ ном хадаа манай "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшанай дэргэдэ бүтээгдээ гээд абаһаар лэ хэлэхэ шухала.

Суута Сэрэн Хоборковой эгэшин басаган, багшын ажалай ветеран Анна Жимбеевна болон тэрээнэй нүхэр Буряад Республикын габьяата юрист Жалсарай Дабаевич Дабаев тус хэмжээ ябуулга үнгэргэлгэдэ аргагүй ехэ эдэбхи гаргаа гэхэдэ, алдуу болохогүй.

- Сэрэн нагасынгаа нэрын мартагдажа байхада, би нүхэртэйгөө хөөрэлдэжэ, нэрыень дахин нэргээхэ талаар ажал ябуулаа гэжэ хэлсээбди. Тиигэжэ нютагтаа ерээжэ, аймагай хүтэлбэрлэгшэдөөр харилсахадамнай, заал наа маанадта тунхалха байһанаа мэдүүлээ. Харин мүнөө иимэ найхан найрта суглараад байхадаа, манай нютагаархин худалаар хэлээгүй гэжэ хананаб. Тэдэндэ доро дохинобди, - гэжэ Анна Жимбеевна оролтын үгэ соогоо хэлэһэн байна.

- Минии ханахада, нютаг нютагаараа, гүрэнөөрөө суутай, бэлигтэй, габьяатай хүн зоноо мартангүй ябаха нангин үялгатайбди. Эгээл иимэ хүнүүдэй тоодо манай Сэрэн нагаса оролсоно гэшэ, - гэжэ Жалсарай Дабаевич тэмдэглээ.

Иигэжэ бултанай ашаар энэ найр наадан болобо гэшэ. Эндэ ганса аймагай захиргаан болон соёлой таһаг хабаадуулагдаа бэшэ. Аймагай номой сангай ашаар һонирхолтой выставкэ дэлгээгдээ. Эндэ Сэрэн Лопсонович Хоборков тухай һанамжанууд, статьянууд, номууд хүн зоной анхаралда дурадхагдаа. "Галерея известных людей" гэнэн гаршаг доро энэ хэмжээн болоо гээд хэлэхэ шухала.

Энэ үдэшые аймагай толгойлогшо Андрей Самаринэ нээхэдэ, аргагүй буянтай хэрэг бүтэжэ байна гээд тэмдэглээ. "Мүнөө сагай манай үетэн иимэ бэлигтэй зоноо ходо ханажа, мэдэжэ ябаха ёһотой", - гэжэ тэрэ тэмдэ-

глээд, хүндэтэ айлшадтаа гарай бэлэгүүдые барюулаа.

Ном бэшэһэн Владимир Жамбалович Тулаев сугларагшадтай урда ном бэшэһэн тухайгаа һонирхолтойгоор хөөрөжэ үгэбэ.

- Түрэл найхан Түнхэнөө хаа хаанагүй суурхуулан, Буряад оронойнгоо нэрэ хари гүрэнүүдээр үргэһэн дуушан ябаһан Сэрэн Хоборковые дулаахан үгөөр дурдажа, найхан үгөөр ханажа байхадамнай, зосоом наран гарашаһандал болоно. Нэгэ үдэр Сэрэн Хоборковой зээ басаган намай барижа абаад, манай нагаса тухай ном бэшэе гээд дурадхал оруулхадань, арсаха аргагүй байшооб. Айхабтар ехэ даабари абаһан хадаа, дүүргэхэ гэжэ оролдооб. Үдэр һүнигүй бэдэржэ олоһон, олон хүн зонтой хөөрэлдэһэн ажални энэ багахан ном соо ороо гэшэ. Харин тус номой 20-30 жэлэй саада тээ бэшэгдээ наа, тон зузаан болохо байгаа гэжэ ханагдана. Юуб гэхэдэ, домогтой дуушанай тэрэ үедэ харилсажа, нүхэсэжэ, дуулалсажа ябаһан хүнүүд үсөөн болонхой, - гэжэ Владимир Жамбалович хөөрэнэ.

Удаань айлшад Сэрэн Хоборков тухай һанамжануудаараа хубалдаба.

- Тэрэ үедэ филармонийн дуушан байгаа. Зундаа тэдэ ходо хүдөө нютагта ерээжэ, ажаһуугшадые баясуулдаг һайн заншалтай бэлэй. Ирагуу найхан дуунуудаа ганса соёлой байшанууд соо гүйсэдхэнгүй, үбһэнэй үедэ бригадануудта, таряа хуряалгын сагта полиин стан ошохо ажалшадые баярлуулдаг үе һэн. Сэрэн Хоборковой иигэжэ ябахадань, нэгэтэ бэшэ хараһан байнаб. Мүнөөшые нюдэнэймни урда үндэр гоё хүн харагдана. Харин шэхэндэмни гайхамшагта хоолойн дуулдана. Үшөө тиихэдэ Улаан-Үдэдэ хотын саад соо

ошоходошни, артистнууд ерээд, ёхор наадаа дэлгээдэг байгаа. Тэндэ Сэрэн Хоборковой хоолой бусадһаа ондоогоор илгардаг һэн, - гэжэ ажалай ветеран, Түнхэнэй аймагые олон жэл соо хүтэлбэрлэжэ ябаһан Намсарай Балданович Манзаев хэлэнэ.

- 1942 ондо Сэрэн Лопсонович Агууехэ дайнда ошоод байхадань, тэрээнине нютагтань бусаһан байна. Ара талада хүдэлжэ ябаһан арад зонойнгоо ханаа бодолые, һүлдые дээшнэ үргэхын тула иимэ алхам хэгдээ. Хүдөө нютагуудаар ябажа, арад зондоо аялга дуугаа бэлэглэхэдэнь, хүн зон хүл дээрээ зогсожо, алыгаа ташадаг бэлэй. Бэшэшые нютаг нугаар хүндэтэй

А.Ж. болон Ж.Д. Дабаевтан

Сэдэб Банчикова, Туяна Холбоева

дуушан байһыень бидэ, тэрэ үеын хүнүүд, найнаар мэдэнэбди, - гэжэ ажалай ветеран Лопсон Найданович Шагдуров хэлэбэ.

Мүн тиихэдэ һонирхолтой, шог ёгто ушарнуудые хабаадагшад дайраа. "Нэгэтэ Сэрэн Хоборковнай нүхэр Николай Таровтай манай түрэл Таһархай һууринда ерээ. Таров тайзан дээрэ гараад, Хоборковые танилсуулха зуураа,

"Таһархай ороходомнай, эндэхи нохойнууд "Хоборков, Хоборков" гэн хусалдажа байгаа. Удаань манайшни нютагай хүбүүн баһал гоёор нүхэрөө шоглоо бэлэй. Таровые манай Таһархайда баһал найнаар танидаг байна, турлаагууднай "Та-аров, Та-аров" гэжэ байгаад нийдэлдээ", - гэжэ Владимир Жамбаловичай хөөрэхэдэ, сугларагшад эльгэ хатан энеэлдэбэ.

Иимэ дулаахан оршондо болоһон үдэшые аймагай артистнууд үргэлжэлүүлээ. Тиихэдэ "Байгал" театрай дуушад, Буряадай арадай артистка Сэдэб Банчикова болон Буряадай габьяата артистка Туяна Холбоева гэгшэд найр наадые шэмэглэхээрээ шэмэглээ.

Борис БАЛДАНОВ.
Авторай фото-зурагууд.

ХАСАГ

Һүниин тэнгээр нэгэтэ һүүдэгэр харанхые нэтэлэн, Голой эрьээр аргаахан Галгюулна хасаг мундуухан. Хара малгайн хажуулдинхай, Хамсыгүй нэмэргэнь тоһотонхой, Ташуур буунуудын ташаандань, Табалмал нэлмэнь ханжанхай. Ардагынь жолоогоо мэдэрэнгүй, Аажамхан гэшхэлнэ яаралгүй, Ута дэлһээ хийсхүүлһээр, Улам саашаа холодоно. Урдань харагдаба гэрхэнүүд,

Июниин 6 - Ородой Агууехэ поэт А.С.ПУШКИНАЙ түрэнэн үдэр

Унаһан хашаа хорёонууд. Эндэхи харгы - һуурин руу, Тэндэхинь - үдхэн шугы руу. Ойгоор хүүхэниие бэдэржэ, Олохогүйгөө Денис ойлгоно. Орой болохолоор яаража, Ордондоо басагадынь ороно. Хазаараа аалихан үгзаржа, Хабһыень хүлэгэйнгөө нэшэнэ, Годлидол тэрэниинь шуумайжа, Гэрхэнүүд тээшэ шэглүүлнэ. Үүлэнэй забһараар һара Огторгой гэрэлтүүлэн туяарна, Сонхынгоо дэргэдэ һуунхай Сэбэрхэн басаган гуниглана. Хүүхэниие хасагнай хараһаар, Хүрихэн зүрхээ доһолгобо. Хүлэгөө аалихан залаһаар, Хүүхэнэй сонходо дүтэлбэ: - һарашые харагдахаа болибо, һүнишые улам харлаба. Хүүхэн, наашаа гарыш даа, Хүлэгым минии үһалыш даа.

- Залуу хүбүүндэ дүтэлхэ Зада намда байхагүй, Хүлэгыеш шинии үһалха Хүсэлэн зүрхэлхэ аргамгүй. - Ай, даа! Илдамхан хүүхэн, Амарак намтаяа нүхэсыш, Бүрэнхы һүни аймшагтайл,

Баярни, жаргални, зүрхэсыш! Үнэншэ, намдаа этигээрэй, Үлүүсэ ехээр бү айгаарай, Үнэтэ сагаа гамнаарай, Үелжэ намтаяа нүхэсөөрэй. Аласай замда намтаяа Ардагтаа һуугаад ошыш даа, Хаанашые ябахадаа хоюулаа, Хамаһаа жаргалтай һуухалди. Зүрхээ даража хүүхэмнай Зүбшөөлөө үгэбэ хасагтаа. Хүүхэниие үгэдөө оруулһандаа Хүхин баярлаба тэрэмнай. Халуун дуранда абтанхай Хатаран гүйлгэлдэбэ хоюулаа. Хоёр долоо хоноод лэ, Хүүхэндэе урбаба хасагнай.

АНЧАР

Шанга наранда сүм шарагдажа, Шатаһан хүрьһэтэй сүл губида хүрөөтэй харуулан мэтэ Анчар һүүдыжэ зогсоно - гансааран түбидэ.

Сүл губиин ангаһан байгаали Сухал дундаа тэрэниие түрөөл. Хосоржо халаһан набшаһа мүшэрыень хорон ундаар тэрэ үһалаал. Үдын тэнгээр халуунда хайлажа, Үхэлтэ хороёо холтоһондонь дуһаагаа, Үдэшлэн тээшэ тэрэнь загсажа, Үдхэн тунгалаг дабирхайгаар хушагдаа. Шубууншые Анчарта нийдэжэ ерэнэгүй, Шуран барасшые огто дүтэлнэгүй, Харин гансал хара шуурган Халдажа үхэлтэ модондо тулаад, Халиран ошоно хүсээе бууран. Набтагар үүлэнүүд тэрэниие сүршөөд, Нойрмог набшаһад дээгүүрнь тэнээд, Хорото мүшэрнүүдһэнь бороогой дүһал Халуун элһэ руу гоожон урданал.

Хүлхэншэнөө нэгэтэ шэрүүн эзэн Хүйтэн харасаараа Анчарта эльгээбэ. Үгэ дууламгай тэрэ хүлхэншэн Үглөөгүүр хоро абаад бусаба. Ангажа хатаһан модондой мүшэр Аюул ехэтэ үдхэн дабирхай Асаржа ерэнэн хүлхэншэнэй бэээр Адхарна доошоо хүйтэн хүлхэн. Арай һалиржа ерэнээр лэ барһан, Алдалан унаба эзэнэйнгээ хүлдэ. Амияа табиһан энэ хүндэ Аймшагтай бэшэл илагдашагүй эзэн. Үхэлтэ хороёо годлинуудайнгаа үзүүртэ Үлүүсэ ехээр эзэн түрхижэ, Хамшаг үбшэ, үхэл тахал Харин дайдаар харбан тарааба.

Эрдэни ДАРИБАЗАРОВ
оршуулба.

Понедельник, 10

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'НОВОСТИ', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', '1000 МЕЛОЧЕЙ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ', 'ПРЯМОЙ ЭФИР', 'ТОЧКА ВЗРЫВА'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'Х/Ф "МИМИНО"', 'СПЕКТАКЛЬ "ТЕВЬЕ-МОЛОЧНИК"', 'ХИИ МОСКОВСКИЙ ПАСХАЛЬНЫЙ ФЕСТИВАЛЬ'.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ', 'ПРЯМОЙ ЭФИР', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!', 'КОНЦЕРТ "ИЗМАЙЛОВСКИЙ ПАРК"'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'Х/Ф "ВАЛЕНТИНА"', 'СПЕКТАКЛЬ "ТЕВЬЕ-МОЛОЧНИК"', 'А. МИКИТА, Б. ГРЕБЕНЩИКОВ. ОРАТОРИЯ "СЕМЬ ПЕСЕН О БОГЕ"'.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ПОГОДА', 'БЕН-10: ИНОПЛАНЕТНАЯ СВЕРХСИЛА', 'СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'М/Ф "СЫНОВЬЯ ДРОВОСЕКА"', 'М/Ф "АЛИСА В СТРАНЕ ЧУДЕС"', 'ТАЧНЫЕ ИСТОРИИ', '33 КВАДРАТНЫХ МЕТРА НА ДАЧЕ', 'ПОГОДА', 'ЮНАЯ ЛИГА СПРАВЕДЛИВОСТИ', 'ИНТЕРНЫ', 'Х/Ф "ОБЛАСТЬ ТЬМЫ"', 'РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ', 'ДОМ-2. LIVE', 'УНИВЕР. НОВАЯ ОБЩАГА', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ', 'ШОПИНГ И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', 'СПОРТ-ЭКСПРЕСС', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'САШАТАНЯ', 'ОЧЕНЬ ОПАСНАЯ ШТУЧКА', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ', 'ЗНАКОМСТВО С МАРКОМ'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОМАШНИЙ ЗООПАРК', 'В ТЕМЕ', 'ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ', 'АБИТУРИЕНТ', 'СПАЛЬНЫЙ РАЙОН', 'КАРТИНА НЕДЕЛИ', 'СТИЛИСТИКА', 'КЕЙТ И ВИЛЬЯМ. КОРОЛЕВСКАЯ САДЬБА', 'НОВОСТИ ДНЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ', 'НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', 'ЮНАЯ ЛИГА СПРАВЕДЛИВОСТИ', 'ИНТЕРНЫ', 'ОЧЕНЬ ОПАСНАЯ ШТУЧКА', 'РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ', 'СПОРТ-ЭКСПРЕСС', 'БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ', 'ДОМ-2. LIVE', 'УНИВЕР. НОВАЯ ОБЩАГА', 'САШАТАНЯ', 'ТОЧКА ЗРЕНИЯ', 'САШАТАНЯ', 'ЧЕГО ХОЧЕТ ДЕВУШКА?', 'ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ', 'БЭТМЕН'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'В ТЕМЕ', 'ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ', 'АБИТУРИЕНТ', 'НОВОСТИ ДНЯ', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'В ТЕМЕ', 'МУЖСКИЕ ИСТОРИИ. МУЖСКИЕ ЗАБЛУЖДЕНИЯ', 'ХОЛОСТЯК ГАРИ', '5 ИСТОРИЙ', 'АДЪЮТАНТЫ ЛЮБВИ', 'АВРОРА', 'СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЗНАТОКИ', 'ВАШЕ ПРАВО'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОКАЗАТЕЛЬСТВО ВИНЫ: ПЛАТА ЗА ФЛИРТ', 'АДЪЮТАНТЫ ЛЮБВИ', 'ЖАРКИЙ НОЯБРЬ', 'СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЗНАТОКИ', 'ШКОЛЬНОЕ ТВ', 'УТУМАТА', 'ГОВОРЯЩАЯ С ПРИЗРАКАМИ', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'МЫСЛИТЬ, КАК ПРЕСТУПНИК', '5 ИСТОРИЙ', 'ТАЙНЫ РАЗУМА', 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ', 'НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ', 'СУПЕРГЕРОЙСКИЙ ОТРЯД', 'КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ', 'СВИДАНИЕ СО ВКУСОМ', 'КАДРОВ', 'МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ', 'УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ', 'МЕТОД ЛАВРОВОЙ', 'СЕЗОН ОХОТЫ', 'ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!', 'СВЕТОФОР', 'КАРАТЕЛЬ', 'КИНО В ДЕТАЛЯХ', 'НОЧНЫЕ ЯСТРЕБЫ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОМАШНИЙ ЗООПАРК', 'ГОВОРЯЩАЯ С ПРИЗРАКАМИ', 'ЕВРОМАКС. ОКНО В ЕВРОПУ', 'УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ', 'ТАЙНЫ РАЗУМА', 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ', 'НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ', 'ВЕЛИКИЙ ЧЕЛОВЕК-ПАУК', 'СУПЕРГЕРОЙСКИЙ ОТРЯД', 'КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ', 'СВИДАНИЕ СО ВКУСОМ', 'СВЕТОФОР', 'МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ', 'ВОРОНИНЫ', 'УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ', 'ВЕЛИКИЙ ЧЕЛОВЕК-ПАУК', 'КАРАТЕЛЬ', 'МИСТЕР И МИССИС СМИТ', 'ЛЮДИ-ХЭ', 'ВЕДУЩИЙ - АЛЕКСАНДР РЕВВА', 'БЕЗЖАЛОСТНЫЕ ЛЮДИ', 'ПОБЕДИТЕЛИ И ГРЕШНИКИ', 'ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ИНФОРМАЦИОННЫЙ КАНАЛ НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ', 'ИНФОРМАЦИОННЫЙ КАНАЛ НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'СЕГОДНЯ', 'ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ. ОБЗОР ЗА НЕДЕЛЮ', 'ДО СУДА', 'СУД ПРИСЯЖНЫХ', 'СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ', 'УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ', 'ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', 'ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА', 'ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ', 'БЕРЕГОВАЯ ОХРАНА', 'СЕГОДНЯ. ИТОГИ', 'КРАПЛЕННЫЙ', 'СТЕРВЫ', 'ТОЧКА НЕВОЗВРАТА', 'ДИКИЙ МИР', 'АЭРОПОРТ', 'МОСКВА. ТРИ ВОКЗАЛА'.

НТВ

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕЙЧАС', 'НАПРАВЛЕНИЕ А', 'УТРО НА 5', 'МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ', 'МОРСКОЙ ПАТРУЛЬ-2', 'ДЕТЕКТИВЫ', 'МОМЕНТ ИСТИНЫ', 'МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ. О ГЛАВНОМ', 'ПРАВДА ЖИЗНИ. СПЕЦРЕПОРТАЖ', 'ЗДРАВСТВУЙ И ПРОЩАЙ', 'МИСС МИЛЛИОНЕРША'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕГОДНЯ', 'ЧИСТОСЕРДЕЧНОЕ ПРИЗНАНИЕ', 'ДО СУДА', 'СУД ПРИСЯЖНЫХ', 'СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ', 'УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ', 'ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', 'ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА', 'ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ', 'БЕРЕГОВАЯ ОХРАНА', 'СЕГОДНЯ. ИТОГИ', 'КРАПЛЕННЫЙ', 'СТЕРВЫ', 'ГЛАВНАЯ ДОРОГА', 'ЧУДО ТЕХНИКИ', 'ДИКИЙ МИР', 'АЭРОПОРТ', 'МОСКВА. ТРИ ВОКЗАЛА'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕЙЧАС', 'ГЕРОИ, ВМЕРЗШИЕ В ЛЕД', 'УТРО НА 5', 'МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ', 'МОРСКОЙ ПАТРУЛЬ-2', 'ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ', 'ВНЕ ЗАКОНА. РЕАЛЬНЫЕ РАССЛЕДОВАНИЯ', 'ДЕТЕКТИВЫ', 'СЛЕД', 'БЕРЕГИСЬ АВТОМОБИЛЯ', 'РАЗ НА РАЗ НЕ ПРИХОДИТСЯ', 'ЗАВЕЩАНИЕ ПРОФЕССОРА ДОУЭЛЯ', 'ПРОГРЕСС'.

Среда, 12

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НОВОСТИ', 'МЫ, ДВОЕ МУЖЧИН', 'КУБАНСКИЕ КАЗАКИ', 'ВЕСНА НА ЗАРЕЧНОЙ УЛИЦЕ', 'ДАЧНАЯ ПОЕЗДКА СЕРЖАНТА ЦЫБУЛИ', 'ОНИ СРЖАЛИСЬ ЗА РОДИНУ', 'ОРДА. ЛАУРЕАТ ПРЕМИИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЗОЛОТОЙ ОРЕЛ-2013', 'ДОСТОЯНИЕ РЕСПУБЛИКИ. ЛУЧШЕЕ', 'ВРЕМЯ', 'ОФИЦЕРЫ', 'КОНЦЕРТ "ЛЮБЭ"', 'ИСЧЕЗНОВЕНИЕ', 'ПОЖАР'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЕРНЫЕ ДРУЗЬЯ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЛЮБОВЬ ЗЕМНАЯ', 'СУДЬБА', 'ЯЩИК ПАНДОРЫ', 'ВЕСТИ МОСКВА. КРЕМЛЬ. ЦЕРЕМОНИЯ ВРУЧЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ПРЕМИЙ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ', 'КРИВОЕ ЗЕРКАЛО', 'МАРШ-БРОСОК: ОСОБЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА', 'ОХОТА НА ПИРАНЬЮ', 'ОДНА НА МИЛЛИОН', 'РОССИЯ МОЛОДАЯ', 'КОМНАТА СМЕХА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'КРЕПОСТНАЯ АКТРИСА', 'ЛЕГЕНДЫ МИРОВОГО КИНО', 'РОССИЯ, ЛЮБОВЬ МОЯ!', 'СКАЗКА ПРО ВЛЮБЛЕННОГО МАЛЯРА', 'ИЛЬЯ ГЛАЗУНОВ. РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ ЖИВОПИСИ, ВАЯНИЯ И ЗОДЧЕСТВА', 'НАШИ ЛЮБИМЫЕ ПЕСНИ', 'ДОБРО ПОЖАЛОВАТЬ'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПОСТОРОННИМ ВХОД ВОСПРЕЩЕН', 'РОМАНТИКА РОМАНСА', 'СКАЗ ПРО ТО, КАК ЦАРЬ ПЕТР АРАПА ЖЕНИЛ', 'ХРУСТАЛЬНЫЙ БАЛ "ХРУСТАЛЬНОЙ ТУРАНДОТ" В ЧЕСТЬ СВЕТЛАНЫ НЕМОЛЯЕВОЙ', 'ЦЕЛЫЙ ВЕК ИГРАЕТ МУЗЫКА', 'ЭСКАДРОН ГУСАР ЛЕТУЧИХ', 'НИКОЛАЙ НОСКОВ. ЛУЧШИЕ ПЕСНИ', 'ГОД ЕЖА', 'ИВАН АЙВАЗОВСКИЙ'.

Шажан мүргэл

НАНГИН СУБАРГАНУУД БАРИГДАНА

Забайкалиин хизаарта эхэ нангин субарганууд бодхоогдож эхилбэ. Энэ буянта хэрэг удха шанараараа бүхы буряад арадта хабаатай. Энээн тухай тодорхойгоор Дармаев Жигжит ламхайтай хөөрэлдэн байнабди.

- Жигжит ламхай, танай ухаан бодолдо эдэ субаргануудыг бүтээхэ нанал ямар ушараар бии болоо гээшэб? Ямар удхатай субарга бодхоогдохонь гээшэб?

- Минии Буддын шажанай хургуулида нуража байхада, 90-ээд онуудта эхэ олон залуу хүбүүд, тэдэнэй тоодо минии нүхэдшье бурхандаа ошоо. Сагнаа урид ами наһаяа хороожо, аюулта ушарта алтан дэлхэйтэээ хахасаһан залуу хүбүүдэй эжынэрэй үйдхар гашуудалда абтажа, үйлажа байхыень харахадаа, сэдхэлдэмни эхэ хайрлал түрөөд, яагаад иимэ аюулта ушар болжулха, сагнаа урид наһа баралга тогтоохо гээшэб гэжэ ханаата болоо нэм. Тиигээд Агван-Нима Цырендоржиев Хамба-ламын гол шаби болохо Донам багшадаа хандахадэмни, тиимэ аюулта ушар тохёолдодог нютагуудта субарга бариха хэрэгтэй гээ нэн. Хэдэн жэлэй үнгэртэр энэ ханалаа ходоол сэдхэлдээ абажа ябаад, мүнөө саг ерээ гэжэ ойлгооб.

- Нэн түрүүн юунһээ эхилээ гээшэб нангин хэрэгтэй?

- Олон жэл Энэдхэг орон ошоходоо, хэдэн томо багшанартай, шажан баряад байһан ламанартай үулзааб. Тэдэндэ орожо, үулзаха гээшэ бэлэн хэрэг бэшэ. Жэл урда нэрээ бэшүүлжэ, шалгалта гарадаг. Зүбшэлын абаад, хадаг барижа, адиста хүртөөд бусадаг. Юундэб даа, томо ламанар намайе хүлээжэ байһан шэнгээр угтаа. Гьялва Кармапа намайе: "Бай даа, ши хэмши?"- гэжэ асууба. Хэрэгээ хэлэхэдэмни, эхэтэ дэмжээ. "Энэ хэрэг бүтээбэлтэй, танай Буряад орондо буддын шажан эхэ дэлгэрхэ. Буряад угсаатанда эхэ тунхатай хэрэг эхилбэт",- гэжэ хэлэһэн байна. Өөрынгөө гарһаа аметист шулуугаар хэгдэһэн хүхэ гоё эрхией субарга соо табихыемни үгөө. Арьяа Баалын хубилгаан Гьялва Кармапа хадаа Далай ламын удаа Буддын шажанай хоёрдохи лама болодог. Мүн Тай Ситу Рибмүүшэ, Чесанг Рибмүүшэ, Сакья Тризин Рибмүүшэ, Ратна Ваджра Рибмүүшэ, Кьябдже Дорже-Чанг Линг

Жигжит ламын архивһаа фото-зураг абтагдаба

Рибмүүшэ, Еши Лодой Рибмүүшэ, Шивалха Рибмүүшэ, Гарчен Рибмүүшэ, Одсэл Дордже Рибмүүшэ, Геше-наарамба Донам-багша гэгшэд Агын аймагай Согто-Хангил нютагта баригдаха субаргануудыг эхэ дэмжээ. Тиигэжэ нэгэ субарга бэшэ, харин гурбан субарга зэргэлээд, нэгэ бүридхэл болохыень зүбшөөһэн байха юм. Үндэр түрэлтэ Далай лама энэ хэрэг адислаһан байна. Мүн лэ Росси доторхи Буддын шажанай заншалта САНГХ-ын Толгойлогшо Хамба-лама Дамба Аюшеев эдэ субаргануудай барилга адислажа, зүбшэл үгэһэн байха юм. Гэгээн лама-багшанар субарганууд соогоо табихат гээд, тарниин, номой элшэ хүсэ шадалтай элдэб зүйлнүүдыг, ринсэл гээд шүүн табиха бүхы зүйлнүүдыг барилхан байна.

- Ринсэл юун гээшэб?

- Эхэ гэгээн томо ламанарыг, лама-багшанартай тагаалал болоходо, бэеын хайлуулдаг. Тиихэдэнь бэе сооһоонь сагаан, шара, ногоон гээд элдэб үнгэтэ үрил-ринсэл гарадаг юм. Тэдэ хадаа эхэ найн элшэ хүсэ үгэдэг. Тай Ситу Кармапын бидэндэ бэлэглэһэн ринсэл тухай хэлэбэл, эхэ түүхэтэй юм. Энэ үрэнэ Түгэдэй хаан Энэдхэгһээ хэдэн эхэ алта мүнгэ үгэжэ, эрижэ абаһан юм. Бурхан багшын ринсэл - 3 дугаар Будда Динархармын ринсэл, Энэдхэгэй йогануудай ринсэл гээд Түгэдэй хаан 1-дэхи Кармапада үгэһэн байна. Харин 16-дахи Кармапа Тай Ситу Кармапада үгэһэн байгаа, тиигэжэ иимэ үнэ сэнтэй, элшэ хүсэтэй ринсэлнүүд манай энэ бодхоохо

субаргада бэлэглэгдэбэ ха юм.

- Бодхоогдох субарганууд ямар удхатай гээшэб?

- Ламанарай бүхэли наһандаа амитан зондо яажа туһа хүргэжэ, бүхы амитадыг хайрлажа, энэрхы сэдхэлээ гаргажа, арга шадалаараа оролдожо ябахадань, энэ бүхы найн нанал сэдхэл бөөдөн шэнгэһэнэ. найн буянта бүтээл хэхэдэ, бүхы эди шэдинь бэе соонь шэнгээд, хүсэтэй адисай ринсэл боложо үгэнэ. Ринсэл гээшэ эхэ зоболон, үбшэн тогтоохо аргатай, гэмтын аюул гү, сагнаа урид бурхандаа ошохо зоной наһа утадхаха, хажуу тээшээ алдуураад ябаһан зоние зүб харгыдань оруулха гэгээн удхатай. Номойшье ёһоор, юрэ байдалайшье ёһоор эхэ тунхатай, үри хүүгэдыг хүн болоходо тунхалха гэгээн субарга. Гороолходо, бүхы муу юумэнһээ арилгагдаха, арюудхагдаха юм.

- Эдэ субаргануудай түхэл ямар байхаб?

- Мүнөө сагта алишье нютагта олон субарга бүтээгдэнэ. Энэ субарга юугээрээ ондооб гэхэдэ, Далай багша, манай Россиин Пандида Хамба лама, шажан баряад байһан олон томо хубилгаан-ламанарай сугларан адислаһан хада, эхэ адистай, шүтээнэй олон зүйлтэй, эхэ хүсэ шадалтай субарганууд гээшэ. Намжилма бурханай, Гуро Рибмүүшэ Бадмасамбхавын ба Жанчуб Будда Шэгмүүниин бурханай гээд гурбан субарга баригдаха. Намжилма бурханай субарга 10-11 метр үндэртэй, Гуро Рибмүүшын субарга

8-9 метр үндэртэй юм. Намжилма субарга соогуур хүнэй гороолходо, досоонь табан янзын Будда бурханай элшэ хүсэн байха. Муу юумэнтэй нүхэсэһэн, муу юумэндэ халдаһан хүн ябаа наа, досоонь ороод, бурхатай элшэ хүсэ шадалтай адиста хүртэжэ, муу юумэнһээ ходоржо, хүрдэ эрьюулэн, наһаяа утадхынь тула сээрлэгдээд гараха аргатай. Субарганууд соо гурбан жэлэй туршада Энэдхэг орон руу ябаһан нангин шүтөөнэй газарнуудай шорой, Бурхан багшанартай холбоотой Ганга мүрэнэй уһан, Гуро Рибмүүшын даяанда хууһан газар, Энэдхэг, Непал, Бүгэдэ Монгол, Хальмаг, Тывагай, мүн Буряад ороноймнай бүхы нангин газар уһанай дээжэ орохо.

- Тиимэһээ субарга баригдахадаа, досоон хэгдэхэ бүхы зүйлнүүд бэлдэгдээд, манай Буряад газартамнай асарагдаад байна гээшэ гү?

- Зүб даа, гансал гадарын үлөөд байна. Эндэ баһал барилгада хэрэгтэй эд зүйлнүүд хэрэгтэй. Тиимэһээ бүхы Буряад арадтаа хандаха байнабди. Энэ нангин хэрэг бүтээхэ зүбшэл абажа байхадаа, эхэ ламанарта, бүхы Буряад орондо ажаһуугшадта хэлэгдээ, бүхы буряад угсаатанай түлөө хэдэн үншалга хэгдэжэ, адислуулагдаа. Забайкалиин хизаарай Шэтэ хотын үмсын хэрэг эрхилэгшэд мүнгэн туһаламжа үгэхээ мэдүүлээ. Улаан-Үдэдэ, Москва, Питер хотонуудта эмхидхэлэй комитетүүд байгуулагдаад, ажал ябуулагдажа эхилээ. 2012 оной июниин 17-до Агын буддын шажанай академиин буддын философиин багша Галсан-багшатай бидэ субаргын эхи табижа, бумбэ нюуһан байнабди.

- Жигжит ламхай, найнта даа, иимэ ойлгууламжын ажал ябуулжа, буянта хэрэг үйлэдэжэ ябахадатнай, буряад арадтай, үри хүүгэдтай, үри наданарнай нангин шүтөөнэй аша туһаар зүб харгытай, нүзэгшэ номтой, арюун нигүүлсхы сэдхэлтэй хүнүүд болохонь дамжаггүй. Эдэ бодхоогдох субарганууд дүтын ерээдүй сагта бүхы Буддын шажантанай нангин шүтөөнэй газарнуудай тоодо орохо болоно бшуу.

Цырегма САМПИЛОВА хөөрэлдэбэ.

Ёһо заншал

АЛТАН НУРГААЛАЙ АБДАРНАА

Багшын ажалай ветеран Цымжид Доржиевна ДО-РЖИЕВА "Ёһо заншал" гэгээн хууданда айлшан боложо, буряад арадаймнай сахижа ябаһан ёһо заншалай нургаалнуудтай хубаалдана.

Манай буряад арадай бүхы ажаһуудал ажалай хүсөөр бүтээгдэдэг байгаа. Аралжаа наймаа хэжэ, ашагта малтамалнуудыг бэдэржэ ябаа бэшэ, харин үхэр малаа хаража, хони адуугаа адуулжа ябахандаа, өөрынгөө гараар хэды найхан зүйлнүүдыг бүтээжэ байгаа даа. Урданай буряадай дархалһан, бүтээһэн хэрэгсэлнүүд нүдэнэй шэмэг боложо, үзэсхэлэндэ дэлгэхээр үзэмж боломоор ха юм.

Буряад арадай нургаалда гол анхаралаа хандуулдагынь хүнһөө байха морин эрдэни тухай, тэрэнэй нургаал тухай заабариһаань эли болоно. Жэшээлбэл, урда сагай үндэр наһатан иигэжэ хэлэдэг нэн ха. "Найхан морин дошхон байдаг. Гар даран, нуга

бариха, номгоруулжа, найдабаритай унаа болгодог". Эрхим эмнигшэдэ юун хэрэгтэйб гэхэдэ: бэхи хорёо, сэргэ, аргамжа, шүдэр, ногто, эмээл, хазаар, ташуур. Дошхон хүлэгыг нэгэшье муу зангүйгөөр нургажа, найдамтай унаа болгодог. Саашадаа мориёо адаглан заһаха, аргалха, хатарша гү, али жороо, холо ойро гүйхэ гүйгөөшэ, ашаа жүдхөөшэ, агнуурида унадаг, аянда ябадаг, агта хүлэг – хүнэй болгожо, арьбан далангыень хүсөөн, таргалуулжа, ууса хүзүүень эльбэн байдаг. Найн моритой хүн наһан хэрэгээ бүтээдэг, ядаһанда туһалдаг, тэмсэлдэ иладаг, урилдаанда оройлдог. Тиимэһээ "хүлэг агта морин - хүнэй нүхэр", үшөө "Мохшогүй зүрхэтэй морин эрдэни" гэгээн нэрэдэ хүртэһэн гэхэ. "Найн эрын нургаан морин - найн, муу эрын унаһан морин - муу гэгээн үгэнүүд мүн лэ удхатай. Урданай зоной багаханһаань али бүхы юумэндэ нургадагынь яаха аргагүй зүб. Эрдэмтэдэй шэнжэлһэнэй ёһоор, арбан наһан хүрэтэрөө хүнэй ухаан нэгэ

хоног соо 46 хуби ургана ха юм.

Ноһо ээрэхэ, арһа элдэхэ, модоной шүлтөөр арһаяа будаад, эд бол-

гохо, аргалаар утаха, эрмэгтэй гутал оёхо, хониной арһанай үһые хуулаад, һарьмай (булгайрһаа дутуугүй) хэхэ - буряад эхэнэрэй гараар ямар олон юумэ хэгдэдэг байгаа! Аргал шатаажа утаһан арһые заяандаашыг хүйр (моль) эдидэггүй юм.

Урданай урашуулай шадабарие халан абаад, өөһэдөө улам оньһожоруулаад, элдэб түмэрөөр, эдээр, мүнгөөр юумэ бүтээдэг, арһаар гоё бүтээлнүүдыг хэдэг, модо ниилэдэг уран гартанай ажалтай танилсуулһан үзэсхэлэнгүүд эхэ һонирхолтой, залуушуудта нургаал болодог байна.

Уран гартанай бүтээһэн элдэб шэмэглэлнүүд, гайхамшагта гоё зүйлнүүд, амһартанууд, эхэнэрэй зүүдхэлнүүд, модоор, түмэрөөр урлан бүтээһэн хэрэгсэлнүүд ямар гоё байдаг гээшэб. Үдэр буриин ажабайдалда хэды хэрэгтэй гээшэб.

Цырегма САМПИЛОВА бэшэжэ абаа.

Буряад Республикын 90 жэлэй ойдо

АЙМАГУУДАЙ УРАН БЭЛИГТЭНДЭ АЛЫГА ТАШАБА

(“Я люблю тебя, моя Бурятия!” гэнэн республикын аймагуудай арадай уран бэлигтэнэй коллективүүдэй конкурс тухай)

Буряад Республикын байгуулагдаһаар 90 жэлэй ойн хүндэлдэ зорюулагдаһан түрэл Буряад оронойнай аймагуудай зохёохы коллективүүдэй республиканска конкурсын үедэ найн дуранай артистнууд Улаан-Үдэ хотын Сөвөдүүдэй талмайда байгуулагдаһан найндэрэй тайзан дээрэ, тэрэнэй урда тээ гаража, театризованно амаршалгынгаа программа я харуулаа, өөһэдынгөө аймаг тухай хөөрэн сурхуулаа. Тус конкурсын жюриин бүридхэлдэ республикын соёлой министрэй орлогшо С.А. Добрынин, РЦНТ-гэй директор С.Д. Доржиев, РБ-гэй арадай артист Сергей Рыжов, балетмейстер Т.Б. Вампилова, РЦНТ-гэй специалист Н.Р. Попова гэгшэд орожо, эрхим коллективүүдые элирүүлээ.

Найндэрэй найр нааданай эхиндэ Улаан-Үдын мэдээжэ коллективүүд: “Забава”, “Лотос”, “Тоонто”, “Угол зрениа”, бусад ансамбльнууд Буряадта ажаһуудаг элдэб арадуудай хатарнуудые, дунуудые гүйсэдхэжэ, олон ондоо үндэнэ яһатанайнгаа хани барисаа батадхаба, эдир уран бэлигтэн, хүүгэд хатаржа, шүлэгүүд соогоо Эхэ-Россигаа, Эхэ-Буряадаа магтаба, уран гоёор уншаба.

Хориин аймагай артистнууд саб сагаахан хубсаһатай хун шубуудай хатар аргагүй гоёор харуулжа, хори буряадуудай угай анхан бии болоһон үльгэр домог хануулба. Мори урилдаашадай хатар харахадаа, I Пётр хаание бараалхахаяа, буряад арадаа аршалхаяа холын замда зорихон хори-буряадуудай түүхэ хэргээгээ...Түрэл арадайнгаа ёһо заншалнуудаа харуулһан хориинхидой программада “Наран-Хада”, “Ашангын эрьедэ”, бусад хасаг, шэмээшэгүүдэй ансамбльнууд хабаадажа, ёхорой ехэ дүхэригөөр концерттэ түгэсхөө. Өөрын дабтадашагүй нугалбаритай, онсо удаан гу, али огсом түргэн хүгжэмтэй Түнхэнэй дуунууд, зохидхон хатарнууд, удха шанартай үрээлнүүд Саяанай үндэр хадын хажууда ажаһуугшадай концерты шэмэглэбэ.

Тарбагатайн аймагай шэмээшэгүүдэй соёл болон искусство хадаа ЮНЕСКО-гэй шиидхэбэрээр Бүхы дэлхэйн арадуудай угай баялиг гэжэ сэгнэгдэн байха юм. Тэдэнэй харуулһан хүгжэм-дуута, мүнөө үеын хатарнуудтай сюитэ соо гол уһаар онгосонуудаар хэлүүрдэн тамаран ерэнэн шэмээшэгүүдэй түүхэ, мүнөөнэй байдалтай танилсанабди. Эдэ

В.Наговицын | Ю.Петровто | Дамжуулгын | кубок мүнгэн | шангай | сертификаттайгаар | барина

С.Рыбальченко | 2-дохи | һуурийн | мүнгэн | шангай | сертификатта | хүртэбэ

Б.Балданов | 3-дахи | һуурийн | мүнгэн | шангай | сертификатта | хүртэбэ

хэлүүрнүүдын нэгэ харахадамнай, халхин тээрмын дээрэхи эрьелдэдэг түхээрэлгэнүүд болон хубилна, зарим ушарта гэрэй тулга болоод үгэнэ, шэмээшэг арадай ажабайдалай хэрэгсэлнүүд боложо, театризованно программынь дүүрэнээр тайлбарилна гэжэ онсолон тэмдэглэхээр байна. Суута “Судьбинушка” ансамбль бусад коллективүүдтээ, залуушуултаяа хамта найндэрэйнгөө баян программа харуулжа баясуулба.

Баргажанайхидай “Лотос”, “Баргажан”, “Жаргаланта”, “Каскад” ансамбльнууд, “Улаан-Үдын ёхор” хонгёо найхан хоолойгор дуулаһан эдир дуушан Бавасан Ринчинов гэгшэд олондо найшаагдаа. Ансамбльнуудай гүйсэдхэнэн “Баргадуудай хатар”, “Оротоной хатар”, “Барыня” хатар

халуунаар угтагдаба. Манай республикын 1/5 хуби эзэлдэг **Баунтын аймагай** найн дуранай артистнуудай (“Сагаан хада”, “Ивушка”, олондо мэдээжэ “Осикта”, бусад) харуулһан номернуудые гоёшоогообди...

Республикымнай аймагуудай Экономикын болон соёлой үдэрнүүдые нээлгын баяр ёһолол дээрэ Буряад ороной Толгойлогшо В.В. Наговицын үндэр ойгоор эндэ сугларагшадые амаршалха үедөө “90 жэлэй туршада урагшаа тэгүүлһэн республикамнай экономика болон соёлой шэнэ, найн хубилалтануудта ерээд байна...” гэжэ тэмдэглэнэн байна. “Бэе бэетэе дайсад болонгүй, харин гансал урагшаа суг дабан ябабалнай, хамаг туршалгануудые дабахабди, ямаршые ажал хэрэг, ямаршые хүсэл, түсэбүүд бээлүүлэгдэхэ байна...” гэжэ амаршалгынгаа үгэнүүд соо

республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.М. Гершевич онсолбо.

2012 оной үрэ дүнгүүдээр хотонуудай болон аймагуудай дунда эрхимлэнэн илагшад тодорнуулагдаа. Тэдэнэй дунда шалгарһан аймагуудай дарганар мүнгэн шангай сертификатудта, баглаа сэсэгүүдтэ хүртэбэ. Тэдэ хэд бэ гэхэдэ, Хурамхаанай аймагай захиргаанай гулваа Д.Ш. Чирипов (5-дахи һуури), Сэлэнгын аймагай захиргаанай гулваа Т.А. Половинко (4-дэхи һуури), Ахын аймагай захиргаанай гулваа Б.Д. Балданов (3-дахи һуури), Северобайкальск хотын захиргаанай гулваа С.Н. Рыбальченко (2-дохи һуури) гэгшэд шагнагдаба. Харин түрүүшын һуурида гараһан Мухар-Шэбэрэйнгээ айма-

гай түлөө аймагай захиргаанай дарга Ю.А. Петровто Дамжуулгын кубок болон 4 миллион 500 түхэригэй сертификат хүн зоной халуун алыга ташалган доро барюулагдаһан байна.

...Хэжэнгын, Зэдын, Захааминай болон бусад аймагуудай уран бэлигтэн найндэрэйнгөө найр наада үдэшэ орой болотор Сөвөдүүдэй талмай дээрэ дэлгэбэ, уран шадабарияа харуулба. Талаан бэлигынэнь дэмжэнэн, зунай эхин үдэрэй дулаахан наранай элшэнүүдтэ эльбүүлһэн найн дуранай артистнуудай – буряад, бусад үндэнэ яһатанай хамтын ёхорой огсом дуунууд, ород, хасаг арадай хүхюун, дорюун хатарнууд, оротоной хэсэ, хэнгэрэгэй абяан холоһоо дуулдажа байгаа бэлэй...

Бэлигма ОРБОДОВА.

АРАД ЗОНОО НЭГЭДҮҮЛХЭ СУРХАРБААНАЙ НААДАН ҮЙХАН ДАА!

Заншалта ёһоороо зундаа эмхид-хэгдэдэг соёлой болон спортын "Наадан-Сурхарбаан" энэ удаа хабарай хүүлшын үдэр үнгэрбэ. Шалтагаан гэхэдэ, Буряад Республикын байгуулагдаһаар 90 жэлэй ойтой зэргэсээ. Эгээл энэ һайндэртэй дашарамдуулан, спортын бүхэшүүл түлалсаһан байна.

Найр нааданай эхиндэ сугларагшадые Буряад Республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицын амаршалхадаа, Сурхарбаанай наадан үндэһөөрөө хэдэн мянган жэлэй саанаһаа гарана гэжэ хэлээ. "Үшөө Чингисхан энэ наадануудай үедэ эгээл бүхэ, шанга хүбүүдэ элэн

абадаг байгаа. Харин залуу Буряад орон аяар 1924 ондо түрүүшынхиде Сурхарбаан наада унгэргэһэн түүхэтэй. Тэрэ гэхээр манай арадай наадан заншалаа алдаагүй", - гээд Вячеслав Наговицын хэлэбэ.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ Матвей Гершевич, федеральна инспектор Оюна Цойжилова, Улаан-Үдэ хотын мэр Александр Голков баярайнгаа үгэнүүдые дуулгаа.

Буряадтаа спортын талаар шалгарһан хэдэн мэргэжэлтэн гүрэн түрын шагналнуудта хүртэбэ. Соёлой ажалшадай гоёгшын наада дэлгэһэнэй удаа тамиршад тулалдаануудаа эхилһэн байна.

Түрүү тамиршадые В.Наговицын амаршалаа

САГААН ХАРА ТАЛМАЙ ДЭЭРЭ

БУРЯАД шатар Сурхарбаанай программада һаяхана оруулагдаа. Нютаг соомнай түргөөр хүгжэжэ байһан энэ наадые олон шатаршад дэмжэн абажа, иимэ түхэлэй мүрысөөнүүдтэ хабаадана. Мүн республикынэй бүхэ аймагууд өһөһэдүнгөө түлөөлөгшэдые дуратайгаар хабаадуулна.

Энэ удаа нааданай гол шанда хүртэхын тула 82 шатаршад шамдажа, бүхэ дүй дүршэлөө харуулаа. Эхэнэрнүүдэй дунда эгэшэ дүү Надя болон Инна Ивахинованууд адли шанга наадажа, шангай хууринуудые эзэлээ. Эндэ дүршэл ехэтэй, Буряадай эхэнэр шатаршад дунда анха түрүүшын уласхорондын гроссмейстер гэхэн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэн Инна Ивахинова түрүүлжэ гараа. Харин эгэшэнэрэй дунда залуу шатаршан Арюна Маланова оролсожо шадаа.

Эрэшүүлэй дунда мүн лэ шанга тулалдаан болоо. Мастер ФИДЕ гэхэн нэрэ зэргэтэй Сэнгдорж Дондуков болон Жамсаран Цыдыпов хоёр адли 7 очко абаа. Эндэ улам шүүмжэлэн нэмэгдэмэл коэффицент тоолоһоной удаа түрүү хуурида Дондуков гараа.

Нааданай гол шан 50 мянган түхэригтэ хүртэхын тула дээрэ нэрлэгдэһэн эрхим хүбүүд хабаадаба. Эндэ амжалта Жамсаран Цыдыпов туйлаһан байна.

ЗЭДЫН ХУРДАН ХҮЛЭГҮҮД

ДЭЭДЭ ОНГОСТОЙДО байрладаг республиканска ипподромой олон жэл соо заһабарилгада халгатай байха үедэ Буряадаимнай мори урилдаашад ехэхэн бэрхэшээлтэй дайралдана гэшэ. Тезд тэрэнь хэзээ һэльбэн шэнэлэгдэхэ юм гэжэ хэншые мэдэнгүй.

Хэды тиигэбэшые мори урилдаан Сурхарбаанай программада гол хууринуудай нэгые эзэлнэ. Энэ һонирхолтой спортын зүйлдэ дуратайшуул Ивалгын дасанай ипподром дээрэ сугларба.

Зэдын аймагай мори урилдаашад түрүүлжэ гараба. Энэ нютагай урилдаанай мори үхсэбэрилдэг Петр Малакиновта 200 мянган түхэриг шан барюулагдаа. Харин Яруунын аймагай Түмэн Раднаев тусхай бэлэгтэ хүртөө.

МЭРГЭН ТҮРГЭН ГОДЛИНУУД

НУР ХАРБАЛГА хадаа манай заншалта найр нааданда нэрэ үгэһэн байна. Энэниие хануулан, бусад спортын зүйлнүүдтэ олон хабаадагшадые нур харбалга суглуулаа. 25 командын бүридэлдэ 230

гаран мэргэшүүл мүрысөөндэ хабаадаа.

Өөр өөрын бүлэгтэ Агын тойрогой айлшан Намжилма Дагбаева, Хориин аймагай аха захатан Владимир Лыгденов болон Октябрьска район түлөөлһэн Владимир Моглоев гэгшэд түрүү хууринуудта гараа.

Харин абсолютна чемпиной нэрэ зэргэдэ хүртэхын тула шанга гэгшын тулалдаан болоо. Эгээл дүрбэн бэрхэшүүлэй тоодо Захааминай - Бэлигтэ Цыремпилов, Октябрьска районной - Батожап Батоев, Түнхэнэй түлөөлөгшэд Сэсэг Доржиева болон Цыденбал Цыренжапов гэгшэд оролсоо. хүүлшын годлиин табигдаһанай удаа хоёр харбаашад тон адли очконуудые абаа гэжэ элирүүлэгдээ. Эдэ хэд бэ гэхэдэ, Сэсэг Доржиева болон Батожап Батоев гэгшэд болоно. Энэ ушарта гуримай ёһоор тэдэ хоёр-хоёр годли табига, илагшые элирүүлхэ аргатай байгаа. Харин энэ үйлэ хэрэг удаан татагдаа. Юуб гэхэдэ, хэншые шүүгдэхээ һанаагүй. Ганса арбадахи годли түрүү хуури эзэлэгшые нэрлээ.

Хоёр дахин Сурхарбаан нааданай финалда оролсожо, үшөө илажа үзөөгүй байгаа. Харин мүнөө шанга тулалдаанай удаа түрүүлбэ гэшэб. Сэсэг Петровна угаа бэрхэ, мэргэн басаган, тэрээнтэй ана-мана харбаабди. Харин мүнөөдэр би аза талаантай байжа, шүүжэ шадааб, - гэжэ абаһаар лэ илагша Батожап Батоев тэмдэглээ.

Ага нютагһаа уг гарбалтай Батожап Батоев оройдоол 2003 онһоо буряад нур номшоор харбажа эхилээ. "Миний нагаса Цырен-Доржо Намдакович Магаковой хэлэхэдэ, харбажа туршаа һэм. Мүнөөшые болотор нагасынгаа дархалһан нур номшоор харбанаб", - гэжэ Батожап Батоев хөөрэнэ.

ХҮНДЭ ТҮМЭРТЭЙ НААДАЖА

ГИИР ҮРГЭЛГЭ Буряад соомнай баһа дуратай мүрысөөнүүдэй тоодо оролсодог. Шамбай бүхэ хүбүүд жэлһээ жэлдэ һайн дүнгүүдые харуулжа, Россиин болон уласхорондын мүрысөөнүүдтэ амжалтануудые асардаг гэшэ. Ганса Сурхарбаанай нааданай үедэ манай нютагай ажаһуугшад тэдэниие шэртэхэ аргатай. 92 хүн мүнөө жэлэй гиир үргэлгын мүрысөөндэ шалгараа.

Командаар мүрысөөндэ Загарайн бүхэшүүл түрүүлжэ, суута Сергей Леоновоо баярлуулаа. Андрей Рассадин Денис Кудашов хоёр Загарайн аймагта амжалта асараа. Захааминай Иван Денисов, Прибайкалийн Александр Гордеев, Кабанскын Игорь Суворов болон Хориин Василий Недорезов гэг-

шэд өөрын шэгнүүртэ нэгэдэхэ хууринуудта гараа.

Абсолютна чемпиной нэрэ зэргэдэ Андрей Рассадин хүртэжэ, 50 мянган түхэригөөр шагнагдаа.

Энэ мүрысөөндэ 52 дахин гиир үргөөб. Хараад үзэхэдэ, нэгэ үргэхэдэмни, мянган түхэриг үгтөө хаш, - гээд Андрей Рассадин энеэбхилнэ. - һүүлэй үедэ би һайнаар хорилго нэгэшые хээгүйб. Юуб гэхэдэ, сэрэгэй албанда ябааб. Харин мүнөө контракт баталжа, тэндэ үлөөб. Тиимэһээ урда жэлнүүдэймни хорилгонууд намда тунһалаа.

АБЫНГАА ХАРГЫ ЗАМАА

АРАД ЗОМНАЙ Сурхарбаанай үедэ барилдаа хараха аргагүй дуратай. Энэшые удаа барилданай мүрысөөн олоной анхарал ехэтэ татаа. 200 гаран бүхэшүүл харагшадые баясуулаа.

Батор ГАРМАЕВ

63 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ Ивалгын аймагые түлөөлһэн Баргажаной бүхэ Константин Цыренов түрүүлһэн байна. Хэжэнгын аймагай бүхэ Вандан Базаров анха түрүүшынхиде Сурхарбаанай нааданда 75 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ илажа гараа. Харин Мухар-Шэбэрэй аймагай Батор Гармаев эгээл хүндэ шэгнүүртэ нэгэдэхэ хуурида гараа.

Нааданай абарга бүхэ болохын түлөө Батор Гармаев Захааминай мэдээжэ барилдаашан Ринчин Санжиевтай тулалсаба. Буряадай суута барилдаашан, республиканска Сурхарбаанай 11 дахин абарга болоһон Илья Гармаевтай хүбүүндэ хоёрдохи жэлээ удаа дараалан амжалта хүрэбэ.

Энэ найр нааданда һайн бэлэдхэл хэжэ, түрүүлжэ гара-

Командна тоосоондо илагшад

Жамсаран Цыдыпов түрүүлбэ

Батожап Батоев харбана

аб, - гээд Батор ябууд зуураа хэлэжэрхинэ.

Абарга бүхэ 200 мянган түхэригөөр шагнагдаа. Командна тоосоондо Захааминай аймагай түлөөлөгшэд түрүүлжэ, 250 мянган түхэригэй шанда хүртөө. 2013 ондо Захааминай тамиршадай энэ хоёрдохи ехэ амжалта гээд хэлэхэ хэрэгтэй. Үбэлэй хүдөөгэй наадануудта тэдэ илалта туйлаа һэн гээд

хануулаа. Шангай хоёрдохи хуури Хэжэнгын аймагай команда эзэлээ. Яруунын аймагайхид гурбадахи хуурида гараа. һүүлэй үедэ һүлдээ үргэжэ байһан бүхэ арадайманай Сурхарбаанай найр наадан иигээд лэ наярба даа.

**Борис БАЛДАНОВ,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото.**

Татьяна ВЕЖЕВИЧ: "ИВАЛГЫН УРДАА ХАРАХА ХҮБҮҮД ИИМЭ БАЯН СЭДЬХЭЛТЭЙ, УРАГШАА ҺАНААТАЙЛ ДАА..."

(Түгэсхэл. Эхинийн 1-дэхи дугаарта).

- Хойто захада, намагтай газарта оршодог гэрэймни үнээ унажа, үбшэн, үргэмэл хүбүүн дээрэм унана аа гү гэжэ айжа, Ивалгынгаа ноёд найдһаа эхилээд, Правительство, Президент, Арадай Хурал хүрэтэр хуу ябааб даа... Ядахын сагта заһабарилжа үгыт гэжэ олон ноёдто хандааб, нэгэшые хүн анхаралаа хандуулаагүй, тухалаагүй. Гансал Татьяна Ефимовнада хандаадамнай, манай поселениин даргада олон саарһа, документүүдыемнай үгэжэ, тухалхыень дурадхаба, тиин хүнэй тала харадаг поселениимнай гулваа Виктор Цырендоржиевич Очиров өөрингөө поселениин Советэй депутат, модо бэлдэдэг хубин предпрититай олзын хэрэг эрхилэгшэ Сергей Сафронович Урбанаевта хандажа, удангүй өөрым абанан участок дээрэмни 200 кубометрыень поселениимнай гулваа өөрингөө хуби оруулалсажа байжа, энэ гоё гэр түлөөһгүйгөөр бодхоогоол даа. Удаан гэрйтнай барибабди гэжэ шалтаад, үшөө энэ найхан бани барижа үгөө гэжэ ехэ баяртай байнабди. Иимэл залуу бэрхэ, бурхантай, буянтай хүбүүд Ивалгадамнай бии.

Шиферээр хушагдаһан энэ гэрэйнь хорой соохиие хаража, мүнөө Улаан-Үдэдэ больницада саг үргэлжэ шалгуулжа байдаг 18-тай болоһон, үдэшин хургуулида хурадаг Алексей хүбүүниин һаяар гэрэйнгээ бүтэхэдэ ерэхэ юм гэжэ хөөрөөһөөнь ойлгободди. Огородой эдээ, хартаабха тариха

хүсэлтэй болоһон энэ һаһажаал эхэнэрэй шарай харахадамнай, ехэ баяртай байгаа һэн.

"Ендонов" гэнэн эндэхи хубин предпритийн хүтэлбэрилэгшэд Валерий Батодалаевич, Елена Баировна энэ һаһажаал эхэнэртэ шиферээр, цементэр, автотранспортаар, шэрэ будагаар хангалгада, мүнөө үеын, ехэ гоё түмэр бартаа хэхэдэнь, ехэ тухалһан байна гэжэ мэдэжэ абабабди. Хуушарһан, унахажа байһан анханайнь гэр баһал ошожа хаража голхорбодди...

- Республикынгаа 90 жэлэй оёе һайн амжалтануудтай угтажа байнабди. Намагтай, дороһоо уһа гарадаг газарта ажаһуудаг аварийна, муу гэртэй зониие зөөлгэжэ, шэнэ гэрнүүдтэ оруулнабди. Мүнөө жэл 32 хүниие, гэр бүлые зөөлгэжэ, шэнэ гэрнүүдтэ оруулнабди. Гол үйлсээе һайн асфальтаар хушаабди. Аймагайнгаа Экономикын үдэрнүүдэй үедэ конкурсын дүнгөөр I һуури манай поселени эзэлжэ, 105 мянганай сертификадта хүртэһэн байнабди, - гэжэ урагшаа һанаатай, түсэбүүдээ заабол дүүргэхээ эрмэлзэдэг Ивалгын поселениин бэрхэ, шударгы шуран гулваа хөөрөжэ, харгыдаа шэб шэнэхэнүүд гэрнүүдэ харуулаа бэлэй. "Ивалгын урдаа хараха хүбүүд иимэ баян сэдьхэлтэй, урагшаа һанаатайл даа... Эдэ зонһоо ондоо аймагуудай, поселенинүүдэй хүнүүд, олзын хэрэг эрхилэгшэд жэшээ абаха, тэлюур байдалтай, үбшэн хүүгэдые дэмжэхэ бэээ гэжэ найдаха дуран хүрэнэ..." - гэжэ Т.Е. Вежевич омогорхон хэлээ бэлэй.

Т.Е. Вежевич, Т.Г. Парфентьева, В.Ц. Очиров

Түрэл республикынгаа байгуулагдаһаар 90 жэлэй ехэ ойгоор хүн зоной, хүүгэдэй, илангаяа зобоһон, тулиһан, үбшэлһэн зоной ажабайдал, ажал, һуралсал хүнгэдэхэ, һайн байра байдал түхээрхэ гэжэ оролдожо, ходоо туха хүргэжэ, дулаан үгэнүүдээрэ ганса бэшэ, харин бодото ажал хэрэгүүдээрэ дэмжэжэ, һанаһанаа бэлүүлжэ байдаг зониие - баян сэдьхэлтэй, бата, найдамтай үгэнүүдтэй Т.Е. Вежевичые, Ивалгын поселениин бэлигтэй ударидагша, зонийнгоо тала

харадаг гулваа В.Ц. Очировые, бээ дээгүүр абажа ябадаггүй, зобоһон зониие дэмжэдэг, тэдэндэ тухалдаг С.С. Урбанаевые, "Ендонов" ИП-гэй дарганые хани халуунаар амаршалаад, ажалдаа амжалтатай, ажабайдалдаа зол жаргалтай, арбан сагаан буянда хүртэжэ, аглаг һайхан тоонто нютагаа дээрэ үргэжэ, арад зондоо хүндэтэй ябахатнай болтогой гэжэ үрэн хүсэе!

Бэлигма ОРБҚДОЕВА.
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

"Гуа сэсэн хатан-2013" номинацида

ЭРДЭМ БЭЛИГ – ЭРХИМ БАЯН

Эдэ үдэрнүүдтэ хүргүүлнүүдта һуулын хонхо жэнгиржэ, һуралсалай нэгэ жэл дүүрэхэнь гэшэ. Вүүлэй жэлнүүдтэ хаа хаанашье хубилалта боложо, сагнай эршэдээд байна. Эрдэмтэй хүн эрхим баян гэжэ хэр үгһаа хэлсэдэг.

Эрдэмдэ хураһын тула һурагшад шармайна, эрхим хүнүүдые һургаха гэжэ багшанар оролдон. Дүй дүршэл ехэтэй, 38 жэлэй туршада багшаар хүдэлжэ байһан, хотын лингвистическэ гимназиин буряад хэлэнэй багша Пурбуева Ханда Батоцыреновна тухай хөөрэхэ хүсэлтэйб. Наһанайнгаа хахадһаа ехье багшын ажалда зориулан, дүй дүршэл ехэтэй, ажалдаа абьяастай багшын дүнгүүд ехэ. Буряад хэлэнэй багшанарай дунда мэдэжэ, "Россиин эрдэм һуралсалай хүндэтэ хүдэлмэрилэгшэ" нэрэ зэргэтэй, "Буряад Республикын түрүү багшанар" гэнэн ном соо оруулагдаһан. Эрдэм һуралсалай талаар үнгэргэгдэһэн 12 харалга-конкурснүүдта хабаадаһан: нээмэл хэшээлэй, методическа заабаринуудые хэрэглэлэй, музейнүүд соо хэшээл үнгэргэхэ, проект зохион бэлүүлжэ гэхэ мэтэ. Еһотойл шэнэ сагай эрилтээр хүдэлдэг багша гэжэ байнаб. Энэ хабаадаһан конкурснүүдта хуу барандань шангай һууринуудта эрхимлэһэн гээд онсо тэмдэглэмээр. Зарим нэгы-

ень нэрлэбэл: 2008 ондо - Россиин Президентын шангай лауреат, 2010 ондо "Буряад хэлэнэй үдэрнүүдтэ" зориулагдаһан конкурсдо хабаадажа, "Эрхим найруулга" бэшэжэ, 2-дохи һуури эзэлһэн, 2010 ондо - Буряад Республикын Президентын шангай лауреат, 2012 ондо Ага һууринда "Буряад хэлэнэй үдэрнүүдтэ" хабаадажа, буряад хэлэнэй багшанарай конкурсдо эрхимлэжэ, түрүүшын һуури эзэлһэн. 2013 ондо суута багша, лицей-интернадай директор ябаһан Ж.Б. Санжиевай мүнхэ дурасхаалда зориулагдаһан "За вклад в сохранение и развитие бурятского языка" конкурсдо хабаадажа, III шатын Дипломоор шагнагдаа.

Бэрхэ багша Ханда Батоцыреновна хэшээлэй ганса һургуули соогоо үнгэргэхэ гэжэ оролдодоггүй, харин һурагшаддаа уран найхантай дүтэ танилсуулжа, арадайнгаа баялигай абдарһаа уудалан, уран үгэдэ дуратайгаар хүүгэдээ хүгжөөжэ, хүмүүжүүлжэ гэжэ оролдог гарган ажалладаг юм. һурагшаддаа эрдэм шэнжэлгын конференцидэ хүтэлэн хабаадуулдаг, театрнууд, музейнүүдэй харалгануудаар һонирхол түрүүлэн хүмүүжүүлдэг. Бавасан Абидуевай нэрэмжэтэ номой сангай хүдэлмэрилэгшэдтэй һонирхолтой уулзалгануудые, литературна үдэшэнүүдые, викторинануудые үнгэргэдэг. Энэ жэлэй март һара соо тус номой сангай хүдэлмэрилэгшэдтэй хамта уран зохиолшо Ц.А. Жимбиевай 85 жэлэй ойдо зориулагдаһан литературна үдэшэ апрель һара соо хүүгэдэй уран зохиолшо Б.Абидуевай зохиолнуудаар "Бавасан Абидуевай

онтохонуудаар аяншалай" гэнэн хотын хургуулинуудай һурагшаддай хабаадалгатай конкурс-викторина үнгэргөө. Пурбуева Ханда Батоцыреновна хамта дээрэ бэлүүлэгдэһэн 3 проектн автор. 2008 ондо "Манай республикын хүгжэлтэдэ минии түрэлхидэй орууһан хуби" гэнэн проект бэлүүлгын үедэ һурагшад шэнжэлгын ажал ябуулжа, эжы абынгаа хэжэ байһан ажалаар һонирхожо, гэртэхинэйнгээ уг гарбал, ажал хүдэлмэри мэдэжэ абаа. "Түрэлхидэй ажал түрэл республикым түүхэтэй нягта холбоотой" гэнэн элидхэлнүүдтэйгээр научно-практическа конференци дээрэ шэнжэлһэн хүдэлмэринүүдээ дурадхаа. Республикын хүүгэдэй "Ульгэр" театрай Ханда Батоцыреновна тон үргэн харилсаатай ажалладаг. 2012 ондо Буряад Республикын арадай артист С.Ж. Бунееватай суг хамта «Арадай аман үгын гүн руу аяншалай» гэнэн проект зохиожо бэлүүлээ. Республика соогоо эгээл түрүүшын «Алтан баг» гэжэ шанда хүртэхэ конкурс эхидхэнэ байна. Тус конкурсдо республикын 13 хургуулинуудһаа хамта дээрэ 124 һурагшад хаба-

адаа. Хабаадагшад буряад арадай онтохонуудые зүжэглэн наадажа, түрэл хэлэндээ дуратай боложо, ёһо заншалаа, арадайнгаа аман үгын баялигые бүри дүтөөр хадуун абаа, нүдөөрөө хаража, шэхээрэ хужарлажа, арадайнгаа аман зохиолой алтан жасатай танилсаа.

Ханда Батоцыреновна Монгол орондо эмхидхэгдэһэн Буряад судлалай Академиин гэшүүн юм. Уласхоорондын эрдэмэй-практическа конференцинуудтэ нэгтэ бэшэ хабаадаһан. 2008 ондо - Чойбалсан хотодо, 2010-2012 онуудта Улаан-Баатар хотодо үнгэргэгдэһэн эрдэм шэнжэлгын конференцинуудтэ хабаадажа, буряад хэлэнэй шидхэгдээгүй асуудалнуудаар элидхэлнүүдые хэжэ, олоной һонирхол татаа. Хүрцэ Монголой Дорнодой, Хүбсэгэл аймагаар һуудаг буряаднуудай ажабайдал, хэлэ, ёһо заншал, түүхэ шудалжа, эрдэм шэнжэлгын ехэ материал суглуулһан. Тэдэнэй зариманиинь "Дүхэригэймнай" хууданууд дээрэ хэблэгдэһэн. Монголой хүдөөгэй аймагай хургуулинууд тухай, Монголой буряаднуудай байдал, хэлэнэй хүгжэлтэ тухай «Улзын голой уулзалганууд», «Дорнодой буряаднуудай сээр тухай ойлгосо» гэнэн статьянууд хэблэгдээ һэн. Хамта дээрэ Ханда Батоцыреновнай 6 эрдэм шэнжэлхы статьянуудын Монголой Буряад судлалай Академиин эрдэмэй журналнууд соо хэблэгдэнжэй.

Оролдосотой багшын һурагшадтай туйлаһан амжалта бага бэшэ. 2008 ондо Советскэ район соо үнгэргэгдэһэн "Дангина-Гэсэр" конкурсн Гран-придэ хүртэһэд: С.Намжилова - 5 "I" кл.,

Э. Мэндсайхан - 6 кл. Уран шүлэгэй конкурсдо уран гоёор буряад хэлэн дээрэ шүлэг уншадаг азербайджан хүбүүн Аскеров Ибрагим 2-дохи шангай һуури эзэлһэн. Буряад хэлээр үнгэргэгдэдэг хотын болон республикын олимпиадада, "Ерээдүй руу алхам" гэжэ конференциин түрүү һуури эзэлгшэд олон. Мүнөө жэл 5 "Г" классай һурагша А.Стрельников "Ород, буряад нэрэнүүдэй түүхэ тухай" гэнэн шэнжэлхы ажал бэшэжэ, IV республикын ономастикын конференцидэ хабаадажа эрхимлээ, элидхэлһын конференциин сборник соо хэблэгдээ. Энэ Аяншалгын жэлдэ зориулан "Аяншалан шэнжэлэе - шэнжэлэн аяншалай" проектэнь Шэнэхэн нютагай багшанар Д.Долгор авжаа, С.Сэмжэд авжаа, Монголой уран зохиолшо Б. (Хэнтын) Батхуу, Япон "Кендама" нааданай хүтэлбэрилэгшэ И.Хираму, Монголой Кендама ассоциациин хүтэлбэрилэгшэ У. Баярсайхан гэгшэд хабаадаа.

Урагшаа һанаатай, ажабайдалай хатуу шэрүүниие дабажа шадаха, эрид шууд, сэхэ, һайн зантай багша дүй дүршлөөрөө хубаалдажа, залуу багшанарта тухалдаг. Мүнөө Ханда Батоцыреновнай зохион байгуулжа байһан "Улаан-Үдэ" гэжэ программа, электронно ном зохиолгы дэмжээд, "Гуа сэсэн хатан" гэнэн конкурсдо дурадханаб. Бэлиг ехэтэй багшын эрдэм мухашагүй, түрэл буряад хэлээ мүнхэрүүлэн хүгжөөжэ байһан хубинь ехэ.

Иимэ эрхим багшанарай хүдэлжэ байгаа сагта эрдэниин эридэл адли буряад хэлэмнай хосорхогүй гэжэ найданаб!

Намжилма БАЛЬЖИНИМАЕВА.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'КУНГ-ФУ ПАНДА', 'УДИВИТЕЛЬНЫЕ ЛЕГЕНДЫ'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НОВОСТИ ДНЯ', 'В ТЕМЕ', 'ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МЫСЛИТЬ, КАК ПРЕСТУПНИК', 'ПОВЕЛИТЕЛЬ БУРИ', 'ТАЙНЫ РАЗУМА'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ', 'НОВОСТИ ШОПИНГА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'КАК ПРИРУЧИТЬ ДРАКОНА', 'ЗАБАВНЫЕ ИСТОРИИ', 'МИСТЕРИ МИССИС СМИТ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МОСКВА. ТРИ ВОКЗАЛА', 'ГОВОРЯЩАЯ С ПРИЗРАКАМИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'КОДЕКС ЧЕСТИ', 'СЕГОДНЯ', 'СИБИРЯК'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'М/Ф (0+)', 'АЛЕША ПОПОВИЧ И ТУГАРИН ЗМЕЙ', 'УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ'.

Четверг, 13

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'НОВОСТИ', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ГОРОДНЫХ ДЕВИЦ', 'ПОЦЕЛУЙТЕ НЕВЕСТУ!', 'ПРЯМОЙ ЭФИР'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ЛЕТО ГОСПОДНЕ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ', 'НОВОСТИ ШОПИНГА'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'Н.БАСКОВ. О ЧЕМ РЫДАЕТ ШАРМАНКА', 'В ТЕМЕ', 'ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ГОВОРЯЩАЯ С ПРИЗРАКАМИ', 'РАДАР-СПОРТ', 'МЫСЛИТЬ, КАК ПРЕСТУПНИК'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ', 'НОВОСТИ ШОПИНГА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ИНФОРМАЦИОННЫЙ КАНАЛ НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'МЕДИЦИНСКИЕ ТАЙНЫ'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', 'ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА', 'ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'БАМБААХАЙ'.

Пятница, 14

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'НОВОСТИ', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'О САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ВЕСТИ'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ', 'МУЖЕСТВО'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'КУНГ-ФУ ПАНДА', 'УДИВИТЕЛЬНЫЕ ЛЕГЕНДЫ'.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ', 'НОВОСТИ ШОПИНГА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'В ТЕМЕ', 'ГЛЕПС. ЧТО МОЖЕТ ЧЕЛОВЕК?', 'ХОЛОСТЯК ГАРИ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ', 'НОВОСТИ ШОПИНГА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СОУЧАСТНИК', 'ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ИНФОРМАЦИОННЫЙ КАНАЛ НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'СПАСАТЕЛИ'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СОУЧАСТНИК', 'ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ', 'ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'МУСУЛЬМАНЕ'.

Суббота, 15

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program schedule for the first channel on Saturday, 15. Columns include time slots and program titles like 'НЕПОДСУДЕН', 'УМНИЦЫ И УМНИКИ', etc.

«РОССИЯ»

Small table with program schedule for the 'РОССИЯ' channel.

Table with TV program schedule for the first channel on Saturday, 15, continuing from the previous table.

КУЛЬТУРА

Table with TV program schedule for the 'КУЛЬТУРА' section on Saturday, 15.

АРИГ УС

Table with TV program schedule for the 'АРИГ УС' section on Saturday, 15.

ТИВИКОМ

Table with TV program schedule for the 'ТИВИКОМ' section on Saturday, 15.

Table with TV program schedule for the first channel on Saturday, 15, continuing from the previous table.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV program schedule for the 'СТС «БАЙКАЛ»' section on Saturday, 15.

НТВ

Table with TV program schedule for the 'НТВ' section on Saturday, 15.

5 КАНАЛ

Table with TV program schedule for the '5 КАНАЛ' section on Saturday, 15.

Воскресенье, 16

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program schedule for the first channel on Sunday, 16.

«РОССИЯ»

Table with TV program schedule for the '«РОССИЯ»' channel on Sunday, 16.

КУЛЬТУРА

Table with TV program schedule for the 'КУЛЬТУРА' section on Sunday, 16.

Table with TV program schedule for the first channel on Sunday, 16, continuing from the previous table.

АРИГ УС

Table with TV program schedule for the 'АРИГ УС' section on Sunday, 16.

ТИВИКОМ

Table with TV program schedule for the 'ТИВИКОМ' section on Sunday, 16.

Table with TV program schedule for the first channel on Sunday, 16, continuing from the previous table.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV program schedule for the 'СТС «БАЙКАЛ»' section on Sunday, 16.

НТВ

Table with TV program schedule for the 'НТВ' section on Sunday, 16.

Table with TV program schedule for the first channel on Sunday, 16, continuing from the previous table.

5 КАНАЛ

Table with TV program schedule for the '5 КАНАЛ' section on Sunday, 16.

Амаршалга

Түнхэнэй аймагай Захиргаанай дэргэдэхи Аха захатанай зүблэлэй гэшүүн Лопсон Найданович ШАГДУРОВЫЕ 80 наһанайнь ойн баяраар амаршалнабди.

Үнгэтэ сэнхир дэлхэй дээрэ Үнэр баян, дэлгэр сэдхэлтэй, Үри хүүгэдэйнгээ, аша зээнэрэйнгээ Үргэн замые харалсан Хизаар ороной нарата юртэмсын Хэшэг буяндань

Сэржэм дээжээ үргэжэ, Хии мориёо хийдхэжэ, Зулаа бадараажэ, Санзайгаар арюудхажэ, Наһан дээрэ наһа нэмэжэ, Дэлхэйн гурбан зөөлэниие: Үгын, эдээнэй, унтаринн эдлэжэ, Элүүр энхэ, буянтай бурхантай, Зол жаргалтай, баян хэшэгтэй, Амгалан тэнюун нуухатнай болтогой.

Амаршалагшад: Б.Н.Шагдуровай, Г.Н. Шагдуровай, Р.Н. Боздоевой, Э.И. Сонголовой, А.И. Ту-ши-ин, С.Е. Замбулаевай гэр бүлэнүүд.

24-дэхи нюурта хэблэгдэһэн таабаринуудай харюунууд: Хасуури, шасаргана, һонгино, свёкло, горох, модоной үндэһэн, мойһон, наран сэсэг, морхооб, капуста, мангир.

Продаю Виста Ардео. Тел.: 8-924-459-49-23.

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающему в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях:

- 0+ - от 0 до 6 лет
12+ - от 12 до 16 лет
6+ - от 6 до 12 лет
16+ - от 16 до 18 лет
18+ - старше 18 лет

Үнэрлэсэн зүүн жэлэй аршан зуур

Буряадай элитэ поэт Д.Улзытуевай гэр бүлын, үетэн нүхэдэйн түүхэтэ фото-зурагууд

Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ проект

Дондок Улзытуев эжыгээ – Дугарма Цыреновна Цыреноватай, Георгий Дашибыловэй наһанай нүхэр Зинаида Лубсановнатай, тиихэдэ монгол поэдтэй (нэрэ обогын мэдэгдэнэгүй). 1968 он.

*“Тооложо саанань гарашагүй,
Тодожо гартаа баришагүй,
Энэ гэхэ эхигүй,
Эхин дээрээ эзэгүй
Али бүгэдын засаг –
Агуухэ Саг!”*

«Онсо бэлигтэйшүүлэй бүлэгэй” хоёрын – Б.Намдыков болон Ц.Жалсанов Хайрангын хормойдо шүлэгүүдээ уншажа байна.

Ахын ехэ хүбүүн Сүхэ Тогошиевич Улзытуевтанай бүүса гэрэй хажууда. 1956 он.

Дондок Улзытуевай нютагаархин – шэбэртыхид. Зүүн талаһаа гурбадахинь – Б.Намдыков, Буряад Республикын арадай артист Дамба Пурбуев.

Ахын наһанай нүхэр Дугарма Гыдыповна Гыдыпова, одхон хүбүүн Батор болон хадам эхэнь.

Улзытуевтанай гэр бүлэ Баирма басагантаяа демонстрациин үедэ, 1965 он.

Дондок Улзытуев тала нүхэрэйнгөө гэр бүлэтэй (нэрэ обогуудын мэдэгдэнэгүй).

Дондок Улзытуев Прибалтикада, Рига хото шадар. Тала нүхэртээ (танигданагүй) «Шоно ба тохорюун» гэнэн онтохондо зорюулагдаһан хүшөө һажаагаад, фото-зурагаа абхуулаа.

Поэдэй аха - Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнда хабаадагша Тогоши Аюшеевич Улзытуев. 1926-1976.

Поэдэй бүлэ аха Митыпов Доржо Гармаевич наһанайнгаа нүхэр Н.Борисоватай.

Буряад арадай уг изагуурай түүхэ

БАРГАЖАНАЙ БУРЯАД ЗОНОЙ ТҮҮХЫН ТОБШО БЭШЭГ

Энэ Баргажан гэжэ нютагта эртэ сагта хэн, ямар арад зон хууһан юм гэбэл, ехэ Монгол уласай элинсэг эсэгэ олондоо үргэгдэһэн хаан изагуурта Бүртэ-Шоно хаан хууһан юм. Содо богдо Чингис хаантанай эсэгэ үбгэнэр хууһан гэшэ. Түбэдэй Мар, Иова ба Зан обогто гурбан мэр-гэд зарлажа, шажан дэлгэрүүлһэн гэдэг.

Бидэнэй элинсэг эсэгэ Барга Баатарай эндэ хууһанһаа хойшо залгамжалан, хорчид-монгол гэжэ таряаша зон хууһан юм. Хожомын, хамниган зоной хуужа байһан үедэ, 1700 гаран оноор манай эсэгэ үбгэнэр Эхирэд ба Булагад обогтон Баргажанда нүүжэ ерэнэн юм.

Эртэ сагтаа Баргажанда ямар зоной хууһаниие юугээр үнэмшэлхэб гэбэл, ехэ Монгол уласай үндэһэн түүхэ «Алтан тобшо» гэжэ домогто иигэжэ хэлэгдэһэн байдаг: «Түбэдэй Далай Субиин Алтан сандалита хаанай одхон хүбүүн Маньчжуриин хубилгаан, тэнгэриин хүбүүдэй нэгэн Бүртэ-Шоно гэжэ алдаршаһан, тэрэ хоёрой өөр зуура арсалдаа хюмараатай болобо. Тэрэ ушарые Бүртэ-Шоно юрөөлэй хүсөөр хойто зүг тээшэ мордожо, Тэнгис далай гаталжа, Монгол дайда хүрэхэ ерээд, Байгал мурэнэй захидахи Бурхан-Халдун уулада ябаһан Гуа-Марал нэрэтэй үхинтэй ушаржа, гэр-гэн болгобо. Тийн Бэдэ гэжэ уладай ноёндэ үргэгдөөд, монгол обогтоной толгойлогшо болобо. Түүнэй хүбүүн Батачи хаан, Түүнэй хүбүүн Тамачи хаан.

Энэ үедэ Түбэдэй Дарма хаанай шажан сүйдхэхэдэ, тэрэ газарһаа Мар обогтой Шигэмүни гэлэн, Иова обогтой Буян далай гэлэн, Зан отогтой Гиигүүлэгшэ – эдэ гурбуулан тэрьедэжэ, Монгол газарта ерэхэ, Батачи эдэнһээ хубарага боложо, Шахья-Шарба гэжэ нэрэ абаба. Тамачиин хүбүүн Хорчин-мэргэн хаан боложо, тэдэ ламанарһаа убша (обет – тангариг) абаад, хаан шэрээндэ хууһаар байһан сагтаа эди шэдиин туйлда хүрэхэ, наһа бараһаар, согсо бээ тэбшээгүйгөөр огторгойдо ниидэжэ гараһанайн түлөө Бадма Самбаава багшын нэгэ бэнь гэжэ алдаршаба. Тэрэ гурбан ламанар Монгол газарта үнхэн саг соо хуугаад, Амдо уласта залалгаар ошоо юм гэдэг.

1. Энээн тухай А. Позднеевэй «Монголой уран үгын дээжэ» гэжэ нэрэтэй 1900 ондо хэблэгдэһэн номой 127-128-дахи нюурнуудта хэлэгдэдэг. Бэшэше түбэд намтарнуудта энэ мэтээр номнолһон байдаг.

2. Бүртэ-Шоно болобол Христосой түрэхэһөө уридахи нэгэ зуунай үедэ Монголой газарта ерэнэн юм гэжэ эрдэмтэ Доржи Банзаровай зохёолдо байдаг.

3. Бүртэ-Шонын хууһан Бурхан-Халдун уула болобол мүнөө Бархан уула, түүнэй үбэр талаарн урдажа, Байгал нуурта шудхадаг гол Баргажан гэшэ. Бархан уулын үбэртэхи Тэбтээхэй гэжэ тэбсэг дээрэ Бүртэ-Шонын бууса, үтэг шэбхэн мүнөөшье байдаг юм гэжэ үбгэд хэлсэдэг юм.

Бүртэ-Шонын изагуурай арбан гурбадахи үеын Бодонцор гэшэһээ боржогид обогтон гаража, түүнэй арбадугаар үеын Есүгэй-Баатар гэшэһээ (Тэмүжэн) Чингис хаан гурбадугаар рабжангай арбан зургаадыхи уһан морин жэлдэ (Христосой 1162 ондо) түрэхэ. Энэ ехэ хаантанай эсэгэ үбгэнэр Баргажанда хууһан юм гэжэ Доржи Банзаров тайшаа Саахар Хамнайнда 1854 ондо Эрхүү хотодо уулзахадаа хэлэһэн байдаг. Мүн наһа бараһаа уридан Д. Банзаровай Эрхүүгэй географическа таһагай түрүүлэгшэ Сельскидэ тэрэ мэтээр хэлэһэниинь Г.Н. Потанинай 1891 ондо толилжо гаргаһан «Д. Банзаровай зохёолнууд» гэжэ ном соошье байдаг.

ХИИ ЗУУНАЙ ҮЕЭР ХОРИДОЙН ОО ҮНЭРШЭН ХОРИИН 11 ЭСЭГЭ ТУХАЙ

Буряадһаа үнэржэһэн эхирэд булагд хоёр обогтон, Элюудэр103 мэргэнһээ үнэржэһэн тургууд (хальмаг) - эдэнэй элинсэг эсэгэ отогтой зайһан Шираб-Нимбуу Хубитын «Хори-Буряад зоной түүхэ» гэжэ зохёо соогоо бэшэһэн байдаг. Баһа тиэхэдэ Европодохи ороннуудай элдэб ухаанай зохёолнуудые монгол хэлэндэ оршуулагша Цэвэн Жамцарано хадаа 1907 ондо хэблэһэн буряадууд тухай зохёол соогоо барга-буряад, хори-түмэд зоной эхэ нютагынь Баргажан гол байгаа юм гэнэ.

Барга-Баатар эртэ сагта Тобол мурэнэй шадар хуудар байһан аад, гурбан хүбүүдэйнгээ аха хүбүүн Элюудэр мэргэн гэшээ тэрэ нютагтаа орхёод, наашаа наран ургаха (зүүн) зүг тээшэ Гүр-Буряад Хоридой-мэргэн хоёртойгоо Түнхэн дайдада хүрэхэ ерээд, Гүр-Буряад гэжэ тээли хүбүүгээ тэндэ орхёод, тэндэһээ дахин хойто зүгэй Ленэ мурэниие зүглэн, мүнөөнэй Яхад тээшэ нүүгээд, Ленэ дээрэе бага хүбүүн Хорилдой-мэргэнэ орхижо, өөрөө Эрхүү голой шадар ерээ юм гэдэг.

Элюудэр-мэргэнһээ тургууд (хальмаг) обогтон гараһан, Гүр-Буряадһаа Эхирэд Булагд хоёр гараһан, Хоридой-мэргэнһээ хори обогтон гараһан юм гэжэ Доржи Банзаров Худын буряадууд тухай тэмдэглэһэн түүхэ соо тобшо тэды хэлэһэн байдаг.

Энээн дээрэһээ бодожо үзэхэдэ, хориин 11 эсэгэ ба Эхирэд Булагд хоёр обогтон дүрбэн ойрадой түмэд угсаатай зон болоно гэшэ ха. Барга-Баатар Баргажанда хууһан соо нюуһан хүбүүн үнэржэжэ Булагд, эрье доро нюуһан хүбүүн үнэржэжэ Эхирэд гэжэ алдаршаһан гэлсэдэг.

Аба-хорчин монгол гэжэ таряаша зоной хууһаниие аман түүхэ болгожо хэлсэдэг ушарын Баргажан нютагта газар хахалһан ба хадын горходһоо уһа гаргаһан хубагай тэмдэгүүд мүнөө хүрэтэр элирхэй байдаг. Баһа эртэ сагай хитад зоной эдлэл гэжэ боломоор элдэб зүйлэй нарин зурагтай ба дүрсэтэй түмэр, шэрэм багажанууд болоод, ээд гү, али сад (бронзо) хэлгэтэй номон мэтэ юумэд, хүнэй хүүр булаша - эдэ бүгэдын мүнөө хүрэтэр гарадаг, олдодог хадань бодожо үзэхэдэ, эртэдэ ямар нэгэ болбосорһон (цивилизованный) улад хууһанайн үнэмшэлгэ болоно. Тээд хэн хэзээ хууһан бэ гэжэ мэдэгдэхгүй байдаг. Тэрэ эртэ сагай хүнэй татаһан хубага соонь бүдүүн нарһад урганхай юм. Энэ-эниие 15-дугаар рабжангай 42-дугаар шорой бэшэн жэлдэ христосой 1908 ондо Баргажанай хийдэй шаби үтэлэ (юрын) нэгэн Ц.Ц. нэрэтэ бэшэбэ.

БАРГАЖАНАЙ ЭХИРЭД, БУЛАГАД ОБОГТОН ЗОНОЙ АМАН ҮГЫН ТҮҮХЭ

1. Эртэдэ Хонгоодор ба Боронууд (бурууд? - Ж. С.) угсаата монгол обогтонорой Шүтүхэн Шоодой хоёр үхид гэртэ (хадамда гараадүй) ябаһаар түрөөд, бухын нүхэн соо нюуһан хүбүүн үнэржэжэ Булагд, эрье доро нюуһан хүбүүн үнэржэжэ Эхирэд гэжэ алдаршаһан гэлсэдэг.

Баһа зарим домог соо баруунай боронууд обогтоной Тарилан нэрэтэй нэгэ хүн Алайхан удаган хамгатай аад, үригүй байһан хадаа монгол газарһаа зугадажа ерэнэн Эхирэд Булагд гэжэ хоёр хүбүүдые тэжээжэ үргэһэн юм гэжэ хэлэгдэнэ. Хожомоо эдэн ан абалаха, харбаха намнахадаа бэрхэнүүд боложо алдаршахадань, хүнүүд атаархажа, хоро сэдхэдэг болохонь гэжэ удаган эхэн үргэһэн хоёр хүбүүдээ зүүн зүг тээшэ нютаглуулжа үнэржүүлһэн юм гэдэг.

Эхирэдэй эрэ ганса Зонхи, Зонхиһоо нэрхэ нэргээлдэй хоёр, нэрхэһээ Абзай Баяндай (хуудар Сагаан) гэжэ хоёр эсэгэ болобо. нэргээлдэйһээ Шоно нэргээлдэр хоёр эсэгэ зон гараһанһаа уламжалан, үнэржэһэн юм гэдэг. Булагд обогтоной гэжэдэ, Алагүй, Хурамша, Ашабагад мэтын бултадаа булагадай долоон эсэгэ юм. Баргажанда булагд обогтоной Хурамша эсэгийн үсөөхэн зон хуудар. Олонхидоо Булагд обогтон Эрхүү можын Худа голой шадар хуудар.

2. Манай элинсэгүүд эхирэд булагд хоёр обогтон анхан яажа Ородой харьяата болоһон тухай. Ородой хасаг изагууртан Ураал уулые гаталжа, Сибирь дайдые дайлан эзэлээд, наашаа дабша дабшаһаар ерэхэдээ, зүүн арын Хүүлингийн хоймор хүрэхэ, тэрэ нютагтаа острог тогтооһон юм. Тэрэ үедэ тэндэ нютаглажа хууһан абзай эсэгийн ахалагшанар Онгой-сэсэн Ойлонго бөө хоёр тэдэнээр эсэргүүсэлдэнгүй, 1580 гаран ондо104 эб зохёоһоноо баталжа, ута ургын үзүүртэ үенэй арһа үлгөөд, албата харьяата болобобди гэжэ албанай дээжэ үргөө нэн гэдэг.

Баһа зарим шоно эсэгийн буряадууд түрүүтэй зон ород сэргүүдтэй химаралдаа гаргажа, эсэргүүсэл үзүүлһэниие ушарнууд байһан ха. Тэндэхи буряадуудай анха захиргаан Мухарай конторо гэжэ тогтоодожо, абзайн арбан отог байһан аад, хожомын тэрэ конторын дүүмэ болоходонь, олон эсэгийн буряадууд тэрэнэй мэдэлдэ хабсарһан байгаа.

Баргажанда түрүүшын ород зон 1648 ондо ерэхэ,

острог тогтооһон юм. Энэнь 1762 ондо Нижын земскэ сүүд гэжэ нэрэтэй зургаан болоһон аад, 1804 ондо хурыагдажа, Дээдэ-Үдэдэ хабсаргагдаһан юм. Энэ земскэ сүүдэй Баргажанда байха үедэ хориин зон эндэ (Баргажанда) мэдэлтэй байһан юм. Тэрэ земскэ сүүд гэжэ захиргаанай зургаан дахин эрьежэ, 1857 ондо Баргажанай земскэ правлени болоод байһанаа, 1869 ондо Баргажанай окружной полицейскэ управлени нэрэтэй болоо юм.

3. Баргажанда түрүүшын буряад зоной нүүжэ ерэнэн тухай.

Баргажан зон болбол эртэдэ Байгалай эрьеэр ба араталын Анга, Зүлхэ, Худанса, Хуурай гэжэ нютагуудта бэшэ буряадуудаараа хамта хуужа байһанаа, 1700 гаран ондо бидэнэй эсэгэ үбгэнэр эхирэд, булагд, галзууд, сэгээнэд, эмхэнэд обогтон Баргажанда эхилэн нүүжэ ерэнэн юм. Эдэ зон мүнөө һалбаринуудтаяа «найман эсэгийн зон» гэжэ нэрэтэй буряадууд үнэржэжэ хууна гэшэ. Хууһан ехэ дайдамнай Худанса Хуурай хоёр юм гэжэ дурсагдадаг бэлэй. Бидэнэй Баргажанда анхалан нүүжэ ерэхэдэ, энэ нютагта мүнөө хуужа байдаг хамнигад зон хуугаа. Эдэ зон тусгаар управаар захирагдажа байһан аад, һүүлдэнь 1903 ондо баһа тусгаар сельскэ волость (таһаг) болоһон. Мүнөө эрэгтэй, эмэгтэй хамта 589 амин зон юм. Тэдэнэй нүүдэл байдалтай 269 хүн буряадтай нэгэдэжэ, нэгэ хушуун боложо, Баргажанай аймагта хабсарба. Нүгөө зарим 106 амин хамнигад ханашье хабсараадүй, амьараа, байн байн буряадтаяа нэгэдэхэ бээ гэжэ тухайлагдана. Баһа нэгэ хэсэг 154 хүн тоото хамнигад ородтой хамтаржа түбхинэнхэй, Бодон селеэндэ хуудар. Зарим хамнигад мүнөөнэй шажан номдо орохо, монгол хэлэнэй һургуули хэшээхэ хүсэлэнтэй боложо байна.

Баргажанай буряадууд 1763 оной 1-дүгээр ревизиин бэшэлгэ болоходо, шоно, нэнгэлдэр, баяндай гурбан отогтой байһан байдаг. Тэрэ үеын заншалаар тэдэнэриё отогүүдэй шүүлэнгэнэр, ахалагша зайһан болон тайшаанар зэргэшэлэн захиржа байгаа. Харин 1790 онһоо эхилэн, конторо гэжэ нэгэ тогтоомол захиргаанай газар бии болобо, тэрэн Улан (Улюн) нютагта тогтоогдоһон юм. Хожомын 1822 ондо конторонь дүүмэ гэжэ нэрлэгдээд, найман отогүүдые захиржа байба. Тэрэнһээ һүүлдэ 1903 ондо волость гэжэ захиргаанай бии болоходо, найман нютаг тэдэнэй мэдэлдэ ороһон юм, нютаг бүринь өөрын нэрэтэй болобо, Баргажан дайдынгаа тэг дунда, Харгана гэжэ газарта, волость захиргаан тогтоогдоһон юм. Тэрэ найман отогүүдые нэрлэхэдэ, иимэнүүд: буура, сборно, шоно, баяндай, нэгэдүгээр ба хоёрдугаар нэнгэлдэр, галзууд, оторшо эдэ болоно.

Бүлэгүүдын нэрлэе наа, Уланай (Улюн), Харлигай, Нуурай, Элһэнэй, Мүргэнэй, Хара-Модонной, Гааргын, Дэрэнэй - эдэ найман бүлэгүүд байгаа юм.

Баргажанай буряадууд анханда шоно, нэнгэлдэр, баяндай гурбан отог байһанаа, нэнгэлдэр обогтон үнэржэжэ, 1-дүгээр, 2-дугаар, сборно гурбан отогүүд боложо хубаараа юм. Нэгэ хэды жэлэй үедэ Баргажанай 12 отог боложо, отог бүриин шүүлэнгэнэртэй болоод байһанаа, дахин хороогдожо, 6 отог болоо юм гэдэг.

Арбан хоёр отогүүдын нэрлэхэдэ, иимэ: буура, сборно, 1-дүгээр ба 2-дугаар нэнгэлдэр, ооли, шоно, оторшо, номол, баяндай, абзай, галзууд, басай - эдэ болоно. Зургаан отогын нэрлэхэдэ - буура, шоно, баяндай, галзууд, 1 - дүгээр ба 2-дугаар нэнгэлдэр. Баргажанай буряад зоние эсэгэ эсгээрн илгахатаа, абзай, шоно, баяндай, нэнгэлдэр, эмхэнэд, булагд, галзууд, сэгээнэд - эдэ найман эсэгийн зонбди гэлсэжэ, эртэнһээ нааша басагадаа абалсадаг зантай бэлэй. Түрүүшын нэрлэгдэһэн зургаан эсэгэ эхирэд ба булагд обогтон, нүгөө галзууд сэгээнэд хоёрын хори обогтон гэлсэдэг. Галзуудын бүхэли нэгэ отог зон болодог. Сэгээнэд эмхэнэд эсэгийн зон үсөөхэн юм. Эдэ найман эсэгийн зон болбол 1825 оной 8-дугаар ревизиин болоходо, 2600 эрэ дүүшэ зон байба, 1858 оной 10-дугаар ревизиин бэшэлгэдэ, эрэ зонинь 4341 хүн болоһон байба. 1875 ондо Баргажанһаа Нэршүүгэй Үрэлгын мэдэлдэ 241 эрэшүүл хабсарһан юм. Эдэ зон хожомоо Үлдэргын тусгаар таһаг боложо хуутараа, хахад зонинь гэдэргэе бусажа, Амалад, Хушинда нютагуудаар хуурижажа, эхэ Баргажандаа ниилэбэ. Нүгөөдэ үлэһэн зонинь тэндэхи үсөөхэн хамнигадаар хамтаржа, сомон болоод, 320 гаран амин зон Агын аймагта нэгэдэн орохоор байна гэдэг. Хэдыхэн жэл соо Баргажанай зоной үлэмж олошорһон ушарын юуб гэхэдэ, Байгалай ара талаһаа, Ойхон (Ольхон) ольтиригоһоо, Сэлэнгын адагай Худара талаһаа хүн зон үргэлжэлэн нүүжэ ерэнэн байна. Мүнөө байгша 1917 оной бэшэлгээр Баргажанай мэдэлдэ эрэ, эхэнэр хамта дээрэ 13 719 тоото зон болобо.

Цэжэб ЦЭРЭНОВ.

(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

Замай тэмдэглэлнүүдхээ набагшалан

Үргэлэ зүүдэндэмни минии харахан
Ульгэрэй орон гүш? Ойлгожо яданаб...
Мэлс Самбуев, арадай поэт.

«ЗЭДЫН ГОЛООР АЯНШАЛХАН ЗАМАЙ ТЭМДЭГЛЭЛНҮҮДЭЙ ТООСОНЬ»

«Арбан зургаан жэлэй саана хайрата нүхэрэингөө амиды мэндэ байхада, аяншалжа ерэнэн нютагтаа байгша оной май һарада дахинаа ерэхэ заяатай байгаа. Троицкосавскһаа баруун-урда зүгтэ оршодог, хасагуудай эгээл захын нютаг – Ключевской болоно.

Оройдоол 36 модоной зайда байдаг Шара-Азаргын харуулайхида орходоо, Ключевской поселок (Цанага нютаг) ажабайдалай өөрын онсо маягтай, урасхалтай юм. Ключевской поселок, буряад нэрэниинь Цанага (Дальний) Сэхир (Голубая) голой зүүн эрьедэ түбхинэнхэй. Сэхир гол Хамар Дабаанай нэгэ һадаһан Оронгодойоо эхи абажа, 75 верст утатай, сэнхир хайхан, янгинама хүйтэн, арюун сэбэр уһаяа урадхуулан нэмжынэ. Энэ нютагай оршон тойронхи байгаали айнабар гоё, баян. Сэхир голой гүнзэгдэ олон янзын модо бургааһад, сэгнэшгүй олон ан амитад, аргагүй хайхан сэсэг, ургамалнууд зурына. Ойн жэмэсэй амтатай, шэмэтэй байһыень гайхажа барашагүй. Модо тайгаар ямар амитанай амидаржа байһыень одоол тооложо барамаар бэшэ. Хэерын харгыгаар мантан томо баабгай, бодон гахай, буга хандагай, шэлүүһэн, шоно, үнэгэн, хүдэри гэхэ мэтэ саг болоод лэ дайралдаха. Модон өөдэ толгойгоо үндылгөөд хараа һаа, ялагар хайхан һүүлтэй хэрмэн, булган шуумгайгаар арилха. Хабарай, намарай хаһада амгалан байдалаа бэдэржэ, урагша хойшоо ниидэдэг шубууд олоор Цанагын голдо байжа амарха, холын аяндаа бэээ бэлдэхэ. Сэхир голой оёрто мэлигэр заһаһад иишэ тиишээ зурылдаха.

Һарьдаг уулануудта Цанага нютаг ойро байһан тула шэрүүн уларилай шэнжэтэй. Ехэ саһатай үбэл яража ерэдэг, дулаан хабар удаан хүсээ абадаг. Баруун, урда зүгһөө хододоо һалхилдаг. Хабарай бороон ехэнхи ушарта саһа бордоһоор дүүрэдэг. Иимэ жэгтэй ушар 1912 оной май һарада үзөөб. Үдын һүүлдэ гэнтэ сахилгаан ехээр сахилжа, тэнгэрийн дуун шангаар наяржа байхадань, бамбагар сагаан саһан аалиханаар Цанагын үргэн дайдые хушажа эхилээ. Байгаалиин хоёр ондоо үзэгдэл нэгэ доро дайралдахань үни удаан намда һанагдаа.

Ключевской посёлогто хоёр мянга шахуу зон ажаһууна. Тэдэнэй дунда гушан ородууд. Хамта дээрэ найман үрхэ айл ородууд болоно. Бусадын буряадууд, хасагууд байжа, жэлэй дүрбэн сагай ехэнхиинь нютаг тойронхи газарнуудаар адуу малаа харюулжа, һэеы гэрээ урагша хойшонь зөөнэ. Июнь һараһаа сентябрь болотор Цанагын ойро тогтоно.

Бэлшээрй һайнтай, сабшалан элбэгтэй хадаа цанагынхид ородшье, буряадшье болбол адуу малаа олоор үдхэхэ ажалтай. Цанагын мал алишье сагта ходо садхалан, тобир тарган байдаг. Тиймэхэ малнууд, һарлагууд, хайнагууд март һарын туршада олоор наймаанда гарадаг. Холо ойрын нютагуудһаа, хүршэ Түнхэнэй аймагһаа, Эрхүү можоһоо баяшуул ерэхэ, мяхан үлтерэй мал абадаг. Нэгэ толгой мал дунда зэргээр 60-75 түхэриг сэндэ хүрэдэг. Заримдаа ехэ томо хашараг, гүнад дайралдажа, 120 түхэригээр наймаалагдана. Зарим ушарта нэгэ айл 50-яад толгой мал наймаалжа, 3000-3500 түхэригээр баян болодог байгаа. Малай сэн наймаашад гол түлэб нүдөөрөө сэгнэжэ гаргадаг. Гадна хэды пүүд мяхан нэгэ толгойһоо гарахы мүн лэ хаража дүхөөдэг бэрхшүүл олдохо. Энэ талаар Цанагын ород Ваганова хүрэхэ хүн үгы байгаа. Ваганов нүдэнэй хараа муутай, оройдоо юумэ харадаггүй байбашье, наймаанда

БАЯН ТҮҮХЭТЭЙ САНАГА НЮТАГ

Үргэн Буряад ороной дэбисхэр дээрэ олон тоото аймагууд, нютаг хотонууд зурын байна. Алишье сэлэн тосхониинь өөрын онсо маягтай, ажабайдалтай, заншалтай, ажаһуудаг зонойнгоо тусхай абари зантай, түүхэ соёлтой, саашадаа хүгжэхэ хараа шэглэлтэй.

Уужам Буряадай баруун урда зүгтэ Уран-Дүшэ түшэлгэтэй, Үндэр Баабай мүргэлтэй аймаг – Захаамин оршодог. Холын урда саһаа захын аймаг, захын аман гэнэн олон тайлбаринуудтай нютаг гайхамшагтай байгаалитай, баян дэлгэр түүхэтэй нютаг юм. Санага республика дотороо эгээл ехэ нютагуудай нэгэн болоно. Һүүлэй үедэ түрэл нютагтамни һонирхолтой олон үйлэ хэрэгүүд үнэгэрнэ. Анханайнь түүхэ байдаларнь һонирхожо, Хяагтын хизаар ороноо шэнжэлэлгын музейн мэргэжэлтэдтэ хандажа, үшөө һонин баримтануудые олообди. Хяагтын музейн директор байһан М.И. Моллесоний Санага нютаг аяншалжа ерэнээрнэ, зуун жэл гүйсэхэй. «Зэдын голоор аяншалхан замай тэмдэглэлнүүдэй тоосонь» гэжэ нэрлэгдэн данса музейн мэргэжэлтэд Санага эльгээгээ. Тэрэниинь би эжытээ ород хэлэнһээ оршуулаад, уншагдай анхаралда табинаб.

гаража байһан мал нэгэ гараараа тэбэрижэ үзөөд, хэды шэнээн пүүд мяха гарахыень нэгшые алдангүй хэлэдэг байгаа.

Ваганов тухай һонин зугаа Ключевскойн һургуулийн багша Кулаков намда хөөрөжэ үгөө. 1912 оной март һарада Эрхүү хотһоо ехэ бардам, баян эрхэтэн ерэхэ, нэгэ хашараг мал голожо, тэрэниинь оройдоол 75 түхэригээр абахаб гэжэ бардамлаба. Тийхэдэнэ һохор Кулаков малдадүтэлөөд, нэгэ гараараа бариха, 16 пүүд мяхан гараха гэжэ хэлээд, баянда 25 түхэригээр боосоо хэые дурадхаба. «Энэ ядаруу хүн юугээ мэдэхэб», - гэжэ Эрхүүгэй наймаашан энеэбхилбэ. Хараад байһан зон тэрэ дороо боосооний хашарагы алажа хэмжэхэдэнэ, 16 пүүд мяхан гараба. Гайхалан наймаашан юушые хэлэнгүй, зоной наадан боложо, алданан 25 түхэригөө, мяхаяа Цанагын һохор нүхэртөө орхёдо, нютагаа бусаа.

Цанага нютагта худалдаа наймаанай дүрбэн лавка бии. Тэдэнэй хоёрын ородуудай, хоёрын хитадуудай. Һонирхолтойнь гэхэдэ, тус наймаанай газарнуудта нэгшые жэжэ мүнгэ олохогүйт, мүнгэ буталжа шадахагүйт. 500, 100, 25 түхэриг сэнтэй саарһан дансанууд наймаанай гол мүнгэн байһан. Алишье зон эд бараа ехээр абажа, нилээд мүнгээ лавкада орхидог хэн.

Газарай эдэ буряадууд оройдоо ургуулдаггүй, даб гэбэл, хүршэ нютагһаань худалдажа абадаг. Ангай мяха, заһага эдихэ дуранайнгаа хүрэхэдэ, цанагынхид ой модо ошодог, Сэхир уһанай эрьедэ заһаһалдаг. Ой модон соо ан амитан олон, гол горхон соо заһаһан элбэг. Хабартаа зарим ангуушад бугын шуһан үбэр олзборилхоёо гарадаг. Энэнь эгээл сэнтэй зүйл болоно. Баабгайда үсөөн ангуушад зүрхэлдэг. Үрэ жэмэс, һамар мүн лэ эдихээ суглуулдаг.

Сагай ошохо бүри цанагынхид ажалһаа зүрхэ алдажа эхилээ. Олон хүн мүнгэ олзборилхо хүнгэн харгы бэдэрдэг болоо. Хаарта наадалга аймшагтайгаар хүгжэжэ, үдэр һүнигүй, үбэл зунгүй наадана. Нэгэ монгол хара хаартын жолоодо орожо, аза талаанайнгаа тудахада, мүнгэ шүүжэ, гутал оёхо зүйлнүүдые ехээр абаад орхихо. Харин бүхы мүнгэ алтаяа алдананайнгаа удаа гутал

оёжо, тэрэнэ наймаанда гаргаад, дахинаа наадаха. Хаарта наадалга ехэ хүгжэнги байбашье, зоной дунда архи ууха ябадал тон хомор байгаа. 150 модоной зайда оршодог худалдаа наймаанай лавкануудта нэгшые архи наймаанда гарадаггүй байһаниинь һонирхолтой. Алишье сагта, зунай Сурхарбаанай һайндэртэ, Сагаалганай үедэ һогтотороо архи уужа, ааша ябадал гаргажа байһан нэгшые хүн уулзахагүй. Цанагын дасанай шэрээтэ архиин жолооо ехэ хоридог байна.

Цанагын зон эрдэм номдо ехэ бэрхээр һурана. Эрдэмэй орьёл дабаха хүүгэд һургуулийн һайн байшанай үгы дээрһээ зобоно. Үбэлэй 30-40 градус хүйтэн боложо байхада, нэгшые үдэр алдангүй, 5-8 модо ябагаар хуушан байратай һургуули ерэхэ, хоһо нойтоор, даража, эрдэм шудална.

Цанага нютаг анха түрүүшынхией айлшалжа ерэнэн хүн ородуудай бодхоонон һүмэ хараад гайхадаг. Оройдоол найман үрхэ айл ородууд үхэр малаа Эрхүүгэй баяшуулда наймаалжа, олоһон мүнгэ алтаараа һүмэ бариха шадаа. Өөрын үхибүү түрөөгүй Жаркова эрхэтэн нэн түрүүн һүмэ бариха һанаанда абтажа, барилгын түрүүшын мүнгэ үгөө. Энэрхы сагаан сэдхэлтэй эхэнэр ород, буряад гэжэ нэгшые хүниие илгангүй, хоёр буряад хүбүүдые үргэжэ, хүн болгоо.

Ключевской посёлок – Цанага нютаг – Байгал шадархи талада эгээл наһин нютагуудай нэгэниинь болоно. Һотой бурханай орон гэбэл, алдуу болохогүй. Оршон тойронхи байгаалиин үзэсхэлэн һайхание, ариг сэбэрые саарһан дээрэ бэшэжэ, саашань дамжуулхагүйш. Энэ нютаг дайдые өөрынгөө хоёр нүдөөр ошожо харабал, дээрэ.

Зэдэ голой эрьедэ оршодог нютаг байгаалиин үзэсхэлэнэй нэгэниинь Зэдэ гол мүн лэ өөрын нюусатай. Зэдэ гэжэ нэрыень абаад үзэбэл, олон нюуса тайлбаритай. Зэд – үнэтэ шулуунай нэрэ. Зэдэ гол Цанагын үргэн талые хоёр хубаажэ, нэгэ һалааниинь Уран-Дүшэ уулаһаа эхией абан урдана, нүгөө һалааниинь Хамар Дабаанай бүридэлдэ ородог мундаргаһаа эхитэй. Эндэ хэлэгдэнэн һонин зүйлнүүдые хоёр нүдөөрөө хараһан хүн жаргалтай гэжэ би нэгэтэ

бэшэ бодолгодо ороноб. Тиймэхэе уданшьегүй Россиин географийн холбооной Хяагта хотын таһагай мэргэжэлтэд шэнжэлэлгэ хэхэ зорилготойгоор Захаамин захын нютаг Цанага зорижо ерэхэ бэээ».

УРДАНАЙНГАА ТҮҮХЭ, ЁНО ЗАНШАЛ БУ МАРТАЙЛ

Үнгэрһэн сагай баримтанууд, данса бэшэгүүд ехэ хомор гэжэ мэдээжэ. Али нэгэн сагта болоһон үйлэ хэрэгүүд, урда сагта ажаһууһан бэлигтэй хүнүүд тухай бидэ али нэгэнһээ дуулаһан байдагбди. Харин Мария Моллесоной 1912 ондо бэшэһэн замай тэмдэглэлнүүд мүнөө сагта ехэ һонирхолтой түүхэтэ бэшэг болоод байна. Энэ тэмдэглэлэй ашаар бидэ түрэл нютагайнгаа зуун жэлэй саана ямар байһыень элирхэйлжэ шадаабди.

1912 ондо Цанага нютагнай үшөө Ключевской поселок гэжэ нэрлэгдэдэг байгаа. Мүнөө Санага гэжэ нэрэтэй.

Тэрэ сагта буряадууд нэгэ газартаа ажаһуудаггүй байгаа. Жэлэй дүрбэн сагта адуу малаа дахажа, тэрэнэ тобир тарган болгодог. Харин 2012 ондо Санагын ехэнхи зон нэгэ үргэн голдо түбхинэнхэй. Гэбэшье Зэдэ, Тудхалта голнуудаар Санагын малшад таража, элинсэгэйнгээ ёһо алдангүй, адуу малаа харана. Хүдөө талада бэлшэһэн мал Санагын голойхидо орходоо, бэээр томо, мяханиинь одоол амтатай байдаг. Захааминай аймагтаа санагынхид намартаашье, хабартаашье эгээл олон эбэртэ бодо мал хаа- хаанагүй тушаана. Намартаа Улаан-Үдэ хотодо мяханай яармагта манай малай мяхан сэгнэгдэдэг. Зуун жэлэй урда мүн лэ Санагын малай мяхан олондо һайшаагдажа, үндэрөөр сэгнэгдэдэг байһан.

Анхандаа Цанага нютагта эбтэй эетэйгээр ородууд, буряадууд ажаһууһан. Тийн ородууд Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай һүүлэй жэлнүүдтэ анханайнгаа нютаг руу нүүжэ ябаһан. Мүнөөдэрэй байдалаар Санагада нэгшые ород хүн, гэр бүлэ үгы. Санага республика дотороо буряадуудай ажаһуудаг эгээл томо нютаг болоно.

Эдэбхи үүсхэл ехэтэй Жарковагай хүсөөр мянга юһэн зуун оной эхээр Санагада ород шажантанай һүмэ бодхоогдоһон түүхэтэй. һүмын фото-зураг үлэжэ, тэрэнэй ямар байһыень бидэ хараабди. Санагын зүүн-урда талада оршодог Номтогол газарта Буддын шажантанай дасан, дугангууд үнгэрһэн зуун жэлэй эсэстэ һэргээгдээ. 2012 оной эхиндэ гурбан даһар үндэртэй дасан олоной хүсөөр, хандиб үргэлтөөр бодхоогдожо эхилээ. Тэрэ сагта Санагада ород һүмэ, дасан нэгэ доро бодхоогдоод байгаа. Санаартан өөһэд дундаа ходо үгээ ойлголсожо, хүнэй олон «нүгэлһөө» (хаарта наадалга, хулгай хэхэ, архиин ааша ябадалнуудһаа) зоноо һэргылхэ талаар ажал ябуулаа.

Зуун жэлэй саана Санагада хоёр мянга шахуу зон ажаһуугаа. Мүнөө 1875 хүн бүридхэлдэ абтанхай. Шэнэ һургуулийн байһан 2011 оной июнь һарада ашаглалгада тушаагдажа, 330 үхибүүд үглөө бүхэндэ эрдэм шудалхаяа Санагын түб сэлэнэ ошоно.

Түрэл тоонто нютагни анханайнгаа баян түүхэтэй, мэдээжэ хүбүүд, басагадаараа холо ойро суурханхай. Мэлс Самбуев, Аюша Доноев болон бусад поэт, зохёолшод тоонто нютагаа шүлэг дуундаа магтанхай. Уран зурааша, дархашуул нютагайнгаа аргагүй хайхан байгаалие мүнгэн алтан зүйл, гоёолтонуудта мүнхэлэн урланхай.

Урагшаа дабшаха, саашадаа улам хүгжэхэ зорилготой санагынхид урданайнгаа түүхэ, ёһо заншал алдангүй, амгалан тэнюун ажаһууна.

**Алтана ЛОГИНОВА,
Захааминай аймагай Санагын
дунда һургуулийн һурагша.**

**Хүтэлбэрилэгшэ: Цыренова
Цырен-Дулма Долсоновна.**

ОЙН ШҮДХЭРНҮҮД НЭГЭДЭХИ ШҮДХЭР

Август, сентябрь харануудта Аалирһа жэмэсэй, һамар борбо-остойн болбосоржо байха үедэ ой тайга хүн зоноор дүүршэдэг гээшэ. Ямаршы зон эндэ дайралдаха: хүбшэ хангайе гарайнгаа табан хургануудтал адли һайн мэдэхэ ангуушад, аяншад, эдэ бүгэдые оройдоошы мэдэхгүй үхибүүд, һамгадшы хүрэтэрөө энэхэнүүр ерэшөөд ябалсажа байхал даа. Тиэхэдэ элдэб ушарнууд болодог гээшэ: энеэдэтэйшы, аймшагтайшы. Зай, тиймэнэ манай Цагаатай нютагай нэгэ дунда һаһанай эхэнэр эгээ иимэ сагта жэмэс түүхээ иишэ ерэн аад, төөришэбэ. Жэмэс түүжэ ябатараа, хэзээ хэдыдэн нүхэдһөө холодошһон байгаа юм. Нэгэл мэдэхэдэ, зүгөө алдажархинхай, тогтожо байрлаһан бараанхашы олохоо болишонхой, сугтаа ерэн нүхэдөөшы оогложо эсэхэнхэй хүн харанхы һуниие гансааран ой тайгын гүн соо угтаха болобо.

Аймшагтай даа, гансахан эхэнэртэ эхин газарта! Юуншы боложо болохо: хээрын нохойнууд, баахалдай-баабгайнуудшы гэжэ байха. Теэд эдэ бүгэдһөө эгээ аймшагтай юмэниинь гэхэдэ, һуни харанхыда ой соо гансаарханаа хонохо гээшэнь!

Барһан энэ эхэнэрэй ой соогур унажа, торожо гүйһэн-тэнһэн, хэды уйлаһан, айхын ехээр айжа, һүнэнэ һүлдээ зайлаһан, хүл дээрэ бүхэли һуниие үнгэргэн тухайн хэлээдыше яалтайб, энэнь ойлгосотой. Нэгэл мэдэхэдэ, нэгэ жалгада хүнүүд бии хэбэртэй, нэгэ танигдаа мэдэгдэггүй бараанханай хажууда ерэшһэн байба. Яагаашы һаа, хүнүүдэй хажууда! Тэрэ эхэнэр амияа даража, зүрхөө байрадан тогтообо хэбэртэй. Һара манданхай. Сагаараа бодоходо, һуниин тэнһэ холо, зүгөөр үр сайхан үшөө үдыхэн. Хэн-юунэйшы энэ эхэн бараанха соо байршажа байхыень мэдэггүй аад, гэнтэ тэрээн руу ошожо орошохоёо аягуйрхэжэ, тэг-мэг тэрээхэндэ зогсоно. Үшөө һулахан гал һүлэмхээр туяарна. «Залуушуул гү, али һогтуушуул гү, галаа унтаргаангүй, эдик хоолоошы хуряангүй унтаха гээшэмнай», - гэжэ бодоһон эхэнэр муухан модоор бүтээгдһэн стол дээрэ мүнсэгэр шара апельсинэй байхые тухайлба. - Эдэш манай нютагай буряадууд бэшэ, соһой Шэбээнэй оросууд, - гэжэ ойлгожо абаба. (Цагаатай нютагаархид тиймэшы холо бэшэ, доодо таладамнай оршодог аймагайнгаа сээнтэр Петропавловка тосхоние Шэбээ гэжэ анханайн буряад нэрээрн нэрлэдэг юм. Бури урда тээн Цагаатайн Шэбээ, Доодо-Цагаатай гээдыше нэрлэдэг байһан). «А, орохогүйб, эндэхэнэ үүр сайлгаха болоолтай!», - гэжэ унтаржа байһан галыень һэргэжэ дулаасаба. Гэдһээ үлдэшһэн хадаа стол дээрһэн хилээмэ абаад эдикэ, тэндэ һууба.

...Байтараа бараанха соо байршажа байһан Шэбээнэй хоёр ород эрэшүүлэй нэгэниинь газашаа гараба гээшэ. Үүдэ нээжэ гаран гэнэнь... Татай!!.. Галай хажууда нэгэ эхэнэр хүн тэрээн тээшэ харашоод һуужа һууба!!.. Тэрэ ород гай-

ХАМАР-ДАБААНАЙ ХОРМОЙДО

хаба, гэлыбэ, нюдэнүүдэ оло дахин сабшаба. Урда урдаһаа харалсашоод байһан тэдэ хоёр дуушы гаралсахагүй юмэд. Нормоһоо хаража байһаб гэжэ бодоһон ород айһандаа, һөөргөө шурд гэжэ, нүгөө нүхэрөө аалихан һэрээбэ.

- Нүха-ар, нүха-ар ... шим... газашаа шагаажа, һэрышэ-э-э, галаймнай заханда нэгэ эхэнэр хүн һуужа байһан хэбэртэйл, али?.. - гэбэ.

- Зай, ши бү үбэштэйрэ! Энэ харанхы һуни... энэ үдхэн ой соо... ямар эхэнэр... бодожо үзыш!?. Мангаршни үшөө гараадгүй, архишни ехэдээд байна гээшэ, унта саашаа, - гээд тэрэ нүхэрынь тоожо үгэбэгүй. Теэд һүүлдэн яахыншы аргагүй нүхэрэингөө баадхахада, газашаа гараха болобо. Үүдээр толгойгоо бултагад гээд харахадань, зүб, галай дэргэдэ сагаан пулаадтай эхэнэр тэрээн тээшэ харашоод дуугай һууна (юундэ тэрэ эхэнэр дуугай һуугаа юм, бү мэдэе, магад, өөрөө айшоод, бахардашоод байгаа аалтай, али эрэшүүлэй наашаа гаража ерэхыень хүлээжэ байһан юм гү?)

... Хоёр оросууд гэнтэ элүүр болошобод! Ямар ороолон шүдхэрынь газашаа ерээд байна гээшэб?! Айһандаа хоюулан гэрэй саада углууда саашаа хаража һуушоод, бүхы мэдэхэ өөһэдынгөө маанимэгэмые уншажа, үүр сайлгабад. Манай нютагай үнөөхи эхэнэр мүн лэ галай дэргэдэ үүр сайлгажа, дулаасаад абахадаа, һэгээ орожо гү, али наранай хаанаһаа гарахыа байхыень тухайлхадаа, ямар зүг барижа ошохоёо ойлгоһондоо гү, али галай хажууһаа бодожо, ойн харгыгаар доошолошобо.

Үүр сайжа, наранай мандахаа байхада, бараанха соохи оросуудай үүдэнэй забһараар газашаа шагаахадань, галайнь хажууда хэн юуншы үзэгдэбэгүй. Үнэн дээрэ төөришһэн эхэнэрэй тэндэ һуужа һуугаа һаань, һүүлдэн юун хүүнэй болоһые ойлгосолдохол зонууд байгаа, теэд... Баарһад, ородууд эндэ буришы ехээр айжа абабад. Үнэн дээрэ нэгэ хии юмэ, эндэхи газар дайдын шүдхэр ороолон гэшыень соһом харабабди гэжэ этигэбэд. Тэрэ зурандаа юмээ суглуулжа, жэмэс, һамарашы мартажархиһан тэдэ түргэн тэндэһэ талиижа, Петропавловка тосхоно ябашоо һэн хаш.

Һүүлдэн тэдэ эрэшүүлшы, тэрэ эхэнэршы ами амьаран энэ болоһон ушар тухайгаа хүн зондо хэлһэн байхадань, манай нютагаархин энэниинь сасуулан табин үзэжэ, ямар ушарай тэрэ ойн сорхойдо болоһыень таажа, мүнөө наада энеэдэ болгожо зугаалдаг юмэд.

ХОЁРДОХИ ШҮДХЭР

Мүн энэл жэмэс, һамарай үедэ болоһон ушар. Нэгэтэ наранай орожо байха сагта Бургалтай нютагай таба-зургаан хүбүүд һамар сохихоёо тайга руу ошоһон аад, оройтоходоо, горхойн хажууда хонохо гэлсэбэд. Үдхэн ой, шугы модотой газарта хадань нэгэ мориндоо хонхо зүүлгэжэ табивад. Түүдэгэй соробхилһон туяа, һамар, агнуурида ерэшөөд байһан залуушуулай шанга-шанга хөөрүү зугаа, мориной хүзүүндэхи хонхын жэнгирээн гэхэ мэтэ сентябрь һарын һэрюундэ холо хүрэтэр сууряатажа ошоол юм бээ. Тийгэжэ байтарнь, дүтэхэнэ һанаа амар эдеэлжэ ябаһан моридуудын гэнтэ шанга шангаар

хуухиралдажа собхоролдоһоор, нэгэ газарта сугларжа, хүнды өөдэ нюдэ, шэхэнүүдэ һэрмылгэн зогшошобод. Хүбүүдыше һэр-мэр гэлдэн, заримашуулын буюгаа гартаа баряадхинад.

Байтараа тээ саанаһаа «һы-һы-һы» гэнэн абьян дуулдажа, нэгэ нарпагар сагаан юмэн шугы захар шугууатайгаар наашаа дүтэлжэ ерэбэ. Баабгай-баахалдайшы бэшэ, хүншы бэшэ, нэгэ танигдахаар бэшэ амитан газар дээхэнүүр мүнсэгэд-мүнсэгэд гэнэ. Шар-шар, шар-шар... «һы-һы-һы» дүтэлжэл ябана. Шэмээгүйгөөр ябаа һаань, аймшагтай муухай кинодо харуулжа байдаг сагаан бүд гү, простыни нэмэриһэн шүдхэртэл адли муухайһаа муухай юмэн газар дээхэнүүр хийдэжэ ябаһандал галай һүлэмхи гэрэлдэ харагдана. Ганса хүнэй эндэ байжа байгаа һаань, айһандаа хэлэ амагүйшы болошохоор. Шүдэрлөөтэй, тушаатай моридшы айһандаа саашаа харайлдажа, хүбүүдэй нэгэниинь буюгаараа агаар руу хии буудадшы үзэбэ. «һы-һы-һы» бүри дүтэлжэ ерэхэдээл, хүн тухэлтэй болошобо. Харин хүнэй нарпагар сагаан юмэниинь гэхэдэ, целлофанова хушалта байшаба. Бээрэжэ-дааража, бороодо сохиулхадаа, хаана нэгэ тээхи хуушан бараанха соһоо оложо, тархи бээ оройгоод ябаһан байгаа. Тэрэнь гэшүүһэ, модондо удара хахаржа таһаршанхай эгээ бөө удаганарай үмдөөд ябадаг хубсаһандал тон адли болоһон. Набтархан бээтэй хүнэй мүнсэгэр тооной болотороо целлофанаар бээ ороожорхёод, ой соогур ябажа ябахада (набтар хадаа харанхыда хүндэ бэшэ адляар харагдаа ха), ямар иимэ амитан байдаг бэлэй гэжэ эндэ байһан хүбүүдэй гайхажэ гэлыжэ, айжашы абаһаниинь зүбшы байхадаа болохо.

Байтараа юмэн хуу элирбэ. Энэмнай Үшөөтэй нютагай, яһала һаһаа эдихэн, дүшэ гаран һаһанай хүн һамарта гэжэ ерэн аад, аяар зургаа-долоон хоног соо ой тайгаар төөрижэ ябаһан байшаба. Төөрихэдөөшы хүн зоной байршадаггүй, үсөөн ябуунтажа байдаг Бага Хамар-Дабанай ара үбэртэй шабар, намаг элбэгтэй, Үшөөтэйн голһоо аяар хаана холо байһан Баруун Шабартай гэжэ газарта хүрэжэ ерэшһэн байбал даа. Намарай үдэшин һэрюундэ холоһоо хонхын дуунай, хүнүүдэй шэмээ абахадаа, үшөө баярлаһандаа, үхэжэ һалашоогүй, амиды мэндэ үлэжэ шадаһандаа

уйлажа, бархиржа ябаһан байгаа. Зүгөөр би энэ хүниие тон зүб ойлгожо байһаб. Сентябрь һарада холын ой тайга соо эдикэ хоолгүй, мүртэй хубсаһашыгүи, гансаарханаа аяар долоон хоног соо ябыш, хоньш! Оо, гайтайхан даа! Энэ сагуудта эхин газарта миин хюруу бэшэ, зарим үедөө хирмаг саһаншы унаад хонодог. Хэнэйшы эндэ эшэжэ, аягуйрхэжэ байхаар бэшэ, орилхоор ха.

Хүбүүд зүдэршөөд ябаһан тэрэ хүниие тэрэ зандань дулаасуулжа, эдеэ, унда барюулаа. Хангайда гарахадаа, дээжэ доожо абажа ябаһан бутылхэшы тэрэ дороо задалагдажа, нэгэ томо кружкаар дүүрэн архишы хэжэ үгтөө һэн ха. Унишы болонгүй, төөришһэн хүмнай дуу дуулажа эхилбэ гээшэ. Би тэрэ хүниие һайн таниха, мэдэхэб, ехэ гоёор дуу дууладаг дуушан, хатаршан гэнэн мэргэжэлтэ дипломтойшы хүн байха. Ихэдэ тэрэ зурандаа һогтоһон энэ хүмнай өөрөөшы баярлаһандаа, тэдэ хүбүүдтэшы баяр хүргэндөө, ой дүүрэн һайхан дуугаа хангоурдаба гээшэл даа. Һүүлдэн тэрэниие абаһан Бургалтайн хүбүүдые бултгыень гэртээшы ехээр уриһан гэдэг.

ОЙН БАСАГАН

Үргэн хабтагай Зэдэ голый хойто бээе үдхэн ойто хада уулануудаараа халхалһан Хамар-Дабан һамар, жэмэсээр баян даа! Арбан жэлдэ нэгэ удаа яахын аргагүй һамар гарадаг гэжэ эндэхи зон һайн мэдэдэг. Энэ сагта һамар һайн сохиһон заримашуул гэнтэ баяжашадаг, гэр бараагай, хүнгэн машинаныше мүнгэ нэгэһэн һарын туршада оложорхидог юм гэлсэгшэ. Мүнөөнэй энэ хүшэр хүндэ сагта хүдөө нютагта мүнгэ салин гэжэ байхагүй даа, үхибүүдэ хубсалуулаха, һургаһааа эхилээд, алта мүнгэ гээшэ ехээр дуталдадаг, тиймэнэ һамарай элбэгээр гараһан жэлнүүдтэ бүришы олон зон, ехэ багагүй, үхибүүд һамгадшы хүрэтэрөө бултааран Хамар-Дабангаар сугларшоод, ойн багахан балгаан, бараанхануудта багтажа ядажа байдаг гэлсэгшэ.

Иимэрхүү нэгэ жэл манай хүршэ нютагай нэгэ түрэхэ байһан, бараатай болошоод ябаһан ("бараатай" гэхэдэ, Зэдэдэ «дүтөлөөд» гэнэн удхатай юм) залуу эхэнэр нүхэртээ һамарта гаралсаба гээшэ. Юун һамар сохихо, түүхэб даа, мэдээжэ. Энэ ажал гээшэ

гайтайхан хүндэ ажал, тиймэнэ эсээд ерэн эрэшүүлэй эдэе хоол шанажа, һамарнышы бага эргэ эсбэрлэлсэжэ байха гэжэ һанаа һэн ха. Зүгөөр, зүгөөр... ой тайга хадаал ой тайга, мэнэ-мэнэ түрэхөө ябаһан эхэнэр аад, нама-рай сагта тэрэ муухан хүйтэн бараанхада хонолши, түлээ гэшүүһэ суглуулалши, мэшээгтэй хүндэ борбоосгойнуудтай носолдолши... Нэгэ үдэш саһаа урид тэндэ түрэхэ болоһондоо ойлгоһон тэрэ эхэнэр тойроод байһан эрэшүүлдэ, хажуудань хэбтэһэн нүхэртөө энэ-энэ мэдүүлбэ гээшэ.

Бурха-ан даа! Эндэ юунэй болоһыень таанад уридшалан мэдээд байна ёһотой! Айһан эрэшүүл һуниин хүйтэндэ бултадаа газар гүйлдэжэ гарашабад, тэрэ эхэнэрэй нүхэрыньшы нэгэ мэдэхэдэ, баһал газар гаралсашоод байгаа гэ һэн.

Теэд яаха болоноб эндэ?! Тэрэ дороо аймагай сээнтэр руу түргэн зуурын медицинын машинаныше дуудагдаал юм һэн бээ. Теэд Хамар-Дабанай хүбшэ руу харайлгажа ерэн машина юун холо ошожо шадха бэлэй. Тэрэ эхэнэрэй бүри түрэхэ тээшэ болоходонь, эрэшүүл соһоо эгээ зүрхэтэй нэгэниинь, түрмэдэ һуужа ерээд байһан Дугар лэ газар байһан эрэшүүлэй дотор хубсаһа, самсыень тайлуулжа, суглуулжа ерээд лэ, гэртэ оро-бо. Һаһан соогоо түрүүшынхиез акушер мэргэжэлтэн болобо гээшэ. Энэ үялгаяа «таба» гэнэн сэгнэлтэтайгээр бээлүүлбэ! Ойн сууряататар шашаһан басагы гар дээрэ үргэжэ абабал даа!!! (Һайнаар хадужа абыт! Хаана, ямархан газарта энэ ушар болоһон бэ? Һуниин тэндэ, гансаарханаа, эрэ хун!..)

Ойн акушертэ баяр хүргэн тэрээн басаганай аба эжы хоёр һүүлдэн басагандань Дугармаа гэжэ нэрэ үгэһэн гэдэг...

МОНГОЛЫН ӨВ СОЁЛ ЭЗЭНТЭЙГ ХАРУУЛЛАА

Бараг мартагдаад байсан Монголын өв соёл өнгөрсөн хэдэн жилд сэргэлээ. Сэргэлээ гэхээсээ илүү хайрлаж хамгаалах, бусдад алдсан бол буцаагаад нэхэх эзэнтэй гэдгийг харуулж чадав. "Морин хуурыг Хятадууд ЮНЕСКО-д нэр дээрээ бүртгүүлж гэнэ. Хөөмийгөө гадаадын нэр дээр данслуулчихлаа" хэмээн хий улигладаг цаг өнгөрч, эзэн нь юмаа мэдэж, эрэг нь усаа хашдаг гэсэн үгийн утга учрыг дэлхий нийтэд жинхэнэ утгаар нь харуулдаг цаг ирлээ.

Монголчуудын бичиг үсгийн соёл 1000 гаруй жилийн өмнөөс эхэлнэ. Наагуур хэлэхэд бүтэн мянганы өмнө бичигтэй байсан гэдгийг түүх, шаштирт тэмдэглэн үлдээсэн нь бий. Бичигтэй ард түмэн номтой байдаг. Эртний бичиг, номын соёлтой ард түмэн номоо дээдэлж, өөрсдөө хөдсөн дээл өмсч, судар шаштираа торгонд баринтаглаж ирсэн түүхтэй. Энэ их өв соёлоо хүндэтгэж Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Номын баярын өдрийг тэмдэглэх тухай зарлигийг Их эзэн Чингис хааны мэлхий гийсний 850 жилийн түүхэн ойг тохиолдуулан гаргав.

Монголчууд ардын хувьсгалын 90-хэн жилийн түүхтэй мэтээр баяр наадмаа хийдэг байсан бол Тусгаар тогтнолоо сэргээн мандуулсны 100, Их Монгол гүрний 800, эзэн Чингис хааны 850, Хүннү гүрний 2222 жилийн ойг тэмдэглэж монголчуудын түүхэн уг улбаа улам цаашилсаар байна. Босоо монгол бичиг төрийн хойморт заларч, Монгол Улсын төрийн тэргүүн, УИХ-ын дарга, Ерөнхий сайд, сайд нар гадаад орны ижил албан тушаалтнуудад захидал, мэндчилгээ илгээхдээ худам бичгээрээ үйлддэг боллоо. Мөнх тэнгэр, нар өөд гараа дэлгэн ёсолдог монгол ёсолгоог тогтоолоо.

Нэг хэсэг гадаадынхан Монголыг эзэнгүй мэт эзгүйчилж булш бунхан тонож, үлэг гүрвэл,

эртний амьтан, ургамлын олдворуудыг хуу хаман хил давуулан хулгайлж оддог байв. Тэгвэл одоо тэдний түүрүүч баригдаж, дахин Монголын өв соёлын дурсгал руу аймшиггүй гар дүрэх зурхтэн олддооргүй болов. Түүний бодит жишээ бол Тираннозавр Батаар хэмээх үлэг гүрвэлийн ясны түүх юм.

Энэ оноос эхлэн жил бүрийн тавдугаар сарын 18-ны өдрийг Монгол Батаарын өдөр болгон тэмдэглэх болсныг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч зарласан. Уг өдрийг Монголын соёлын өвийг хамгаалах өдөр болгож байгаа юм.

Тавдугаар сарын 18-ны өдрийг сонгосон нь цаанаа учиртай. Монголоос гаралтай байж болзошгүй үлэг гүрвэлийн араг ясыг АНУ-д дуудлага худалдаагаар зарах гэж байна гэсэн мэдээлэл 2012 оны тавдугаар сарын 18-ны орой АНУ-д байгаа геологич М.Болорцэцэгээс Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн зөвлөх асан Ц.Оюунгэрэлд, Ц.Оюунгэрэлээс Монгол Улсын Ерөнхийлөгчид ирснээр монголчууд соёлын өвөө алдахын ирмэгт тулсныг анх мэджээ. Тавдугаар сарын 18 баасан гариг байсан тул шүүгч, өмгөөлөгч олоход бэрхшээлтэй болсон байна.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн өмнөөс шүүх хуралд оролцсон АНУ-ын иргэн өмгөөлөгч Роберт Пэйнтер өөрийн хамтрагч

Ларри Юэрс, Адам Кейг нарын хамт 2012 оны зун Монголд ирж монголчууд баялгаа буцаан авахын төлөө хэрхэн тэмцэнийг тайлбарлан ярьсан юм.

Тэд 2012 оны тавдугаар сарын 18-ны орой 18.30 цагийн үед Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Ц.Элбэгдоржоос «Тираннозавр Батаар»-ын талаар email хүлээж авчээ. Өмгөөлөгчдийн олж мэдсэн зүйл гэвэл Монголын говиос олддог маш ховор үлэг гүрвэлийн араг ясыг хууль бусаар хил нэвтрүүлж ням гаригт буюу тавдугаар сарын 20-нд АНУ-д дуудлага худалдаанд оруулах гэж байна гэсэн мессеж. Монгол Улсын Ерөнхийлөгчөөс email авсан өдөр нь баасан гаригийн орой. Хагас, бүтэн сайнд Техас мужийн шүүхийнхэн амардаг. Тиймээс тэр оройдоо л ганц хоёрхон өдөрт амжуулан хамтарч ажиллаж болох шүүгч олох ажилд өмгөөлөгчид гарчээ.

Монголын төрийн нэрийн өмнөөс үлэг гүрвэлийн ясыг бусдын гарт орж үрэгдэхээс нь өмнө эргүүлж авахын тулд тэд хэрэг үүсгүүлж хуулийн дагуу хандах боломжийг нэн яаралтай хангах хэрэгтэй болжээ.

Олон шүүгч рүү утасдаж холбоо барьсны эцэст Далласын К.Куртс гэдэг шүүгчтэй холбогдонбямба гаригийн өглөө гэрт нь уулзаж үйл явдал цааш өрнөжээ. Шүүгчид Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн ахлах зөвлөх байсан П.Цагааны гарын үсэгтэй мэдэгдэл зэрэг бичиг баримтуудыг өгсөн байна. Мэдэгдэлд үлэг гүрвэлийн ясыг дуудлага худалдаанд оруулбал хууль бус үйлдэл болно гэдгийг мэдэгдсэн байжээ. Шүүгч бичгүүдийг хүлээж авмагцаа үлэг гүрвэлийн ясыг дуудлага худалдаанд оруулах асуудлыг

түр хугацаагаар зогсоох бичигт гарын үсэг зурж өмгөөлөгч ч даруй Нью-Йорк хот руу нисч дуудлага худалдаа явуулах гэж байсан газарт очжээ.

Дараа өдөр нь гэхэд дуудлага худалдааны компани ямар том алдаа гаргах гэж байснаа ухаарч Монгол Улсын Ерөнхийлөгчтэй хамтран ажиллахад бэлэн гэдгээ мэдэгдсэнээр Тираннозавр Батаарын ясыг эх оронд нь эргүүлэн авчрах эхний боломж нээгдсэн байдаг.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн томилсон палеонтологичдын баг ясыг шинжлэн судалж Монголын говиос олдсон гэдгийг нь нотолжээ. АНУ- Прокурорын газраас "Монгол Улс бол АНУ-ын маш том, үнэ цэнэтэй тунш. Анд нөхөр юм. Манай хоёр орон маш ойр дотно харилцаатай байдаг учраас АНУ-ын Засгийн газар энэ хэрэгт оролцож Монгол Улсын Засгийн газартай хамтран Монголын үндэсний том баялаг болох үлэг гүрвэлийн ясыг эх оронд нь буцаах ажилд хамтарна" гэж мэдэгдсэн байна.

Нью-Йорк хотод Монголын болоод Хойд Америкийн тэргүүлэх палеонтологийн эрдэмтэд 70-аад сая жилийн настай динозаврын ясанд найман цагийн турш маш

нарийн судалгаа шинжилгээ хийгээд ямар ч эргэлзээгүйгээр Тираннозавр Батаарын яс мөн байна гэдгийг тогтоожээ. Монголоос очсон доктор Д.Цогтбаатар, доктор М.Болорцэцэг, АНУ-ын Байгалийн түүхийн музейн палеонтологич доктор, Канадын эрдэмтэд ясыг шинжилж үзээд ясны өнгө, өндөр, нам зэрэг шинж тэмдгүүд Монголоос олддог Тираннозавр Батаарын яс мөн гэдгийг нотолсон байна.

Энэ нь улс орнууд өөрийн баялгаа анхаарч буцаан авч байгаа анхны тохиолдол гэдгээрээ түүхэнд үлдэхүйц жишээ болоод байна. Бусад орны төр, засгийн тэргүүнүүдэд Монголын энэ жишээ үлгэр болно гэдгийг ч АНУ-ын талаас мэдэгджээ. Үлэг гүрвэлийн ясыг хулгайгаар хил давуулан худалдаа гэж байсан Эрик Прокопи гэгчийг баривчилснаар өөр бусад үлэг гүрвэлийн яснууд ч ээлж дараагаар илрээд байна.

Дал гаруй сая жилийн настай Тираннозавр Батаар тун удахгүй Монголд оорно. Ирэхдээ ганцаараа бус долоо, наймуулаа буцаж ирэх нь тодорхой болоод байна.

News.mn Д.ОЮУНЦЭЦЭГ

"УРТЫН ДУУ 2222" ТӨСӨЛД 400 ГАРУЙ АВЬЯАСТАН ХАМРАГДААД БАЙНА

«Улаанбаатар» чуулгаас хэрэгжүүлж байгаа "Уртын дуу 2222" төслийн хүрээнд дэх сургалт эхэлжээ.

Энэхүү төслийн хүрээнд нийт 2000 гаруй авьяастан сургалтад хамрагдах бөгөөд тайлан тоглолтоо ирэх долдугаар сарын 6-нд хийхээр болсон байна. Одоогийн байдлаар тус сургалтад 400 гаруй авьяастан хамрагдаад байгаа аж. Үнэ төлбөргүй гэх энэхүү сургалтад сурагцагч 1-6 уртын дууг бүрэн эзэмшээд төгсөх ёстой гэдгийг "Улаанбаатар" чуулгын дарга, гавьяат жүжигчин Ц.Түвшинтөгс ярьсан юм.

УРАНД "ИДЭГДСЭН" ГЭХ УЛААНБАДРАХЫН ҮНЭН ТӨРХ

Дорноговь аймгийн Улаанбадрах суманд уран олборлосноос болж хоёр толгой хурга, эрүүгүй ишиг, сохор ботго, явж чадахгүй төл гарч байгаа талаар тус сумын малчид ярьж байгаа. Цаашлаад мал үрэгдэх, малчдын эрүүл мэнд доройтох, байгаль орчин бохирдох сүйдэх зэргээр төрөл бүрийн хохирол гарч эхэлжээ. Мал-

чид энэ бүх хохирлыг нутагт нь үйл ажиллагаа явуулдаг Францын «Арева» группийн охин компани "Кожегов" -той холбон тайлбарлаж байгаа юм. Тус компани л уран олборлосноос болж энэ бүх хохирол гарч, бид айдас хүйдэс дунд амьдарч байна хэмээн малчид учирлаж байгаа юм.

Гэсэн ч Улаанбадрах сумын малчид энэхүү хүнд бэрх байдлыг эс хүлцэн, ураны хайгуулыг цуцлан зогсоож өгөөч гэж удаа дараалан зохих байгууллагуудад хандсан ч шийдвэр бүр «Кожегоби» компанийн талд гарсан. Бүр Ерөнхий сайд Н.Алтанхуягийн захирамжаар Дорноговь аймгийн хэд хэдэн суманд 14 мэргэжлийн байгууллагын хамтарсан шалгалт, шинжилгээ хийхэд мөн л ураны нөлөөллөөс болоогүй байна гэсэн хариу гарсан юм.

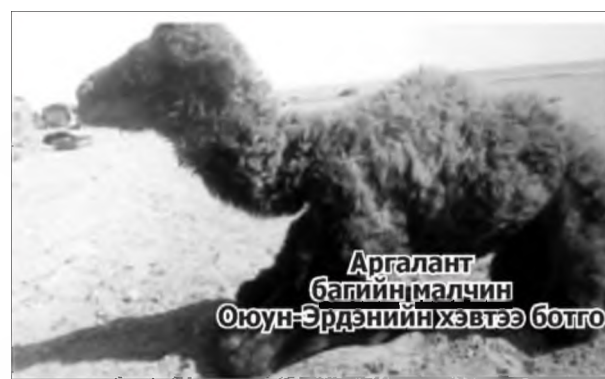
Тиймээс тус компани одоо ч ураны олборлолт, хайгуулаа Дорноговь аймагт үргэлжлүүлэн хийж байгаа аж.

Гэвч нутгийн малчид шударга шаардлагаа үргэлжлүүлэн тависаар байна. Өдгөө Улаанбадрах сумын малчид санаа нэгдэн эсэргүүцэж 319 өрхийн гомдлыг цуглуулж төрийн гурван өндөрлөгт өргөх бичиг барьж байгаа юм. Тэнд зөвхөн малчин Норсүрэнгийн өрхөд бус, бусад бүр өрх айлд ураны хайгуултай холбоотой хохирол гарсан байна. Ер нь бүх айлд 2011 оноос ураны хайгуултай холбоотой байх өндөр магадлалтай байдлаар зарим айлд 30 гаруй мал хорогдсон байх аж. Хохирол гарсан байдал хүрээ хэмжээгээ тэлсээр

байгаа учир Улаанбадрахын иргэдтэй цөмийн эсрэг тэмцэгчид нэгдэж эсэргүүцлээ илэрхийлж Тус суманд Д.Норовсүрэнгийн арван үхрээс гадна, 3 багийн иргэдийн нийт 1000 гаруй мал учир битүүлгээр үрэгдсэн. Мөн 2010 оны 12 дугаар сараас 2011 оны 5 дугаар сар хүртэлх хугацаанд туршилтын олборлолт явуулснаас хойш 21 айл өрхөд гажигтай төл гарч, мал зүй бусаар хоргодсон байна. Ингээд Улаанбадрахын үнэн төрхийг доорх зургуудаас үзнэ үү?

Энэ мэт таван сохор ишиг, хоёр толгойтой тугал, гурван хөлтэй тугал, гурван хөлтэй ишиг, уруулгүй ишиг, урд хоёр хөлгүй ишиг, нэг нүдтэй унага, хүзүүгүй ишиг, толгойгүй хурга, хоёр хөлгүй хурга, өрөөсөн нүдгүй унага гарсаар л байна. Нөхцөл байдал ийм болсон учир манай зохих ёсны байгууллагууд хэний талд хэрхэн ажиллахыг малчид хүлээж байна. Мөн Ерөнхийлөгчийн сонгуульд өрсөлдөж байгаа гурван нэр дэвшигчийг цөмийн талаар үзэл бодлоо илэрхийлэхийг хүссэн бөгөөд Ц.Элбэгдорж, Б.Бат-Эрдэнэ, Н.Удвал нарын хэн нь энэ асуудлыг нааштайгаар шийдэхийг харах гэнэ.

24tsag.mn

Малчин Оюунчимэгийн сохор, босдоггүй ботго

БУРЯАД ХАСАГАЙ ХУБИ ЗАЯАН

(Түгэсхэл. Эхининь урдахи дугаарта).

1967 ондо гүрэн соомнай Октябриин Хубисхалай 50 жэлэй ойдо зориулган олон тоото хэмжээ ябуулганууд үнгэрэгдөө. ВЛКСМ-эй ба Монголой Хубисхалта залуушуулай эблэлэй түб хороонуудай ударидалга доро «Үбгэ эсэгийн дайшалхы алдар солын харгы замаар» гэнэн хоёр гүрэн түрын залуушуулай аяншалга-уулзалганууд эмхидхэгдээ гэн. Сахир, Хамни, Үлэгшэн, Харсаа, Зэдын аймагай Желтура тосконуудта Гармажаб Дычинович бэшэ эрхэтэнэй дайнда хабсадагшадтай, тэрэ тоодо Монголой айлшадтай, нютагай зоноор уулзажа, засаг түрын түлөө даялалдаханаа, болоһон үйлэ хэрэгүүдые сэхэ руунь, сагаантанда сохиолжа тэрэедэлэншье ушарнууд тухайгаа гоёонгүй хөөрөһэн. 1967 оной августын 25-да Сүхэ-Баатар хотодо болоһон энэ хэмжээ ябуулгын түгэсхэлэй ехэ нааданда хүндэтэй айлшадтай дунда байлсаа.

Тэрэл жэл Очиров Гармажаб Дычинович Зүблэлтэ засагай урда габьяатай байһанайнгаа түлөө СССР гүрэнэй Улаан Одоной орденор шагнагдаа юм.

Хоёрдохиёо Батажаб үбгөө Монгол ороноор 1971 ондо тусхай урилгаар Арадай хубисхалай 50 жэлэй ойдо зориулган баяр ёһололой найрта хабсадахая КПСС-эй Захааминай аймагай хорооной дарга Михеевтэй хамта ябажа, Монголой Засагай газарай шагнал «Найрамдал» медальда хүртөө. Хүндэтэй айлшадтай дунда Москва хотодоо бууһан дайшалхы хүнхэр С.Лестницкиигээ танижа, үнгэрһэн сагайнаа үйлэ хэрэг хоюулаа дурсан, сэдхэлээ ханаа гэн. Нэгэ бага һүүлшгээр үбгөө үшөө Монголой ойн баярай 2 медальнуудаар шагнагдаа.

Би хургуулийн байхадаа, үбгөөһөөн тэрэ холын сагай сэрэгэй тулалдаанууд тухай асуужа һонирхоходо, ехэ юмэ дэлгэрэнгыгээр хэлэжэ үгэдэггүй гэн

хаш. Намайе тиэхэдэ бага гэжэ ханадаг юм гэн гү, али би өөрөө һонирхоолоо түрүүлжэ шададаггүй байһан гүб, бү мэдэе. Үхэр буунай урдаһаа нэлмэ далайжа морёор дабшахаһаа, дайсантай улаан нюураараа уулзажа тулалдаханаа, захадда ябаһан нүхэдөө алдаханаа, үхэлэй аюулһаа аймшагтай юмэн үгы, Үндэр Баабайнгаал аша туһаар амиды мэндэ гэртээ бусаа хүм гэгшэ гэн. Нэгэ хуушарһан, хара үнгөө алдажа сайшаһан арһан портфель гэртэнь холо хадагалаатай байха, тэрээн соонь юу бии юм ааб гэнэн һанал бодол намайе зобоохо. Үбгөөгэйнгөө хашартар харуулыг гэжэ халахагүйдэм, нэгэтэ намда тэрээнэ нээжэ, доосохитойнь танилсууһан юм. Элдэбын саарһан гуурһан, үнэмшэлгэ баримталга, үшөөшье юун гэн даа мартааб, ханамжатайгаар хандаагүймни мүнөө харамтай. Минии гансал һонирхоһон юмэн гэхэдэ, хэнэйшье гэн даа бэлгэлэһэн томошог, түхэрээн, ялагар хармаанай часы, һүүлдэ бээ хүсэһэн хойношни үгэхэб гэжэ намайе алмайруулаа гэн.

Батажаб үбгөөгэйнгөө уулзалгын үдэшэнүүдтэ байжа шадаагүй хүм. Нэгэл дахин 3-дахы классай һүүлээр Алцагһаа Үлэгшэн ерээд байхадам, эхин ангиин хурагдадай найр наадан Зэдын эрьедэ боложо, үбгөөдэйм улаан галстук зүүлгээ гэн. 60 метрэй урилдаанда минии 2-дохи һуури эзэлхэдэ, хамһараан мьлэ шагнал барюулаа бэлэй. Хоюулаа ехэ урматай, хүхюун, толо татаһан нюуртайнууд Үлэгшэнэйнгөө ургаһын үйлсөөр үгсэжэ, Сэлэл төөбиидөө бэлэгэ барюулжа баясууһанаа мартагшагүйб.

Нэгэ бага томошог болоһон хойноо эрхэтэнэй дайнда хабсаатай дуу дуулажа, үбгөөгөө баярлуулагша бэлэйб:

Үбгөө дээгүүр, губи дундуур Гүйлгэн табая дивизи.

Далайн эрье сагаантанһаа Дайлан абахаар дабшана.

Шэг шарайнь нимгэржэ, нюдэндэнь галханууд ялайн носожо, нюурайнь уршалаанууд сэхэржэ эхилһэн шэнги бологшо гэн. Залитай залуу наһаа, дайсадаа дараһан хаһаа ханажа һуудаг гэн хаш.

Гармажаб Очировай зүблэлтэ засаг тогтоолсожо, эрхэтэнэй дайнда хабсадалсаһание, Монгол орон руу эльгээгдэжэ, Сүхэ-Баатарай хажууда ябаһание баталан гэршэлһэн зарим баримта бэшэгүүд, гэрэл зурагууд, орден, медальнуудын Үлэгшэнэй, Хяагта хотын, Желтурагай, Монголой Сүхэ-Баатар хотын, Алтан-Булагай үзэсхэлэнгэй газарнуудта табяатай.

1977 ондо Толя дүү хүбүүмни (Цаганов Анатолий Михайлович, 1950 оной, Россиин ба Буряад Республикын бэсын тамирай габьяата ажал ябуулагша) Монгол Уласай Сэлэнгын аймагай тамирай хорооной дарга Дашцэрэны Чойжамцында нэгэ хэдэн жэлэй саана хэлбэлгдэһэн сэтхүүн соо Сүхэ-Баатарай бүлэг сэрэлшэдтэй ороһон гэрэл зурагта Батажаб үбгөөгөө танижархед, эрижэ абаһан аад, хаанашье хэжэрхилһэнэ мүнөө хананагүй. Дээрэ тоологдоһон Монгол ороной үзэсхэлэнгэй газарнуудта тэрэ дүрэ зураг байһан байха гэжэ тухайлна.

Цыгэ убашхайн хэлһээр, үбгөө үгэ үсөөнтэйшөг, үлүү юмэ дуугаржа байдаггүй, түбшэн тэнюун зантай, гансал архи уухадаа хухюутэй, зугаатай, дуутай шуутай болошодог юм гэн. Теэд минии мүнөө бодоходо, «аманһаам алта унашанаа гү» гэжэ айжа, аниргүй һуудаггүй, хоюулаа яһала хөөрэлдэжэ, хургаал намдаа заажал байгша бэлэй. Хэдышье хатуу харые баридаг наа, ажала хаяад, архи намнажа ябаагүй, һогтуугаар хүн зонтой хэрэлдэжэ, наншалдажа байгаагүй, дуугаа дуулаһаар гэртээ хүрээжэ, Сэлэл төөбиидэ нэгэ бага хараалһааар, орондоо орожо унташадаг гэн. Заримдаа минии хүтэлөөд ябаха гэхэдэ, дурагүйлхэхэ: "Орхи, бү бари, хүнүүд юун гэжэ ханаха юм". Үбгөөгэймнай амаа халахадда дууладаг нэгэ дуратай дууень наһажаал нютагаархин хайн мэдэхэ:

Үндэр добыгоо цабчажа, Үбэсэн хяагынь абаеэ. Үбгэн Баабайгаа хүндэлжэ, Буянгаасан хүртэе. Набтар добыгоо цабчажа, Набчан хяагынь абаеэ. Настай Баабайгаа хүндэлжэ, Буянгаасан хүртэе.

Батажаб үбгөөгэй гэр тосхоной хойто захадда гэн, наһатай болошоходо, үйлсөөр урагшаа үсөөн ябадаг боложо, хони, үхэрөө хараад лэ, гэр тойронгоо байха. Төөби эдэлхын урда тээ бишыхан хундагада архи аягалжа үгэхэ, тэрэл нормоо эдегээ шэнгээхээ бариха. «Архил амандаа бү балга», - гэжэ намда ходо захижа байдаг гэн.

Үбгөө бэе хайтай, үтэлтэрөө хүнгэн, шамбай, эмнэлгын газараар оройдоошье ябаагүй, эм дом уужа байхынь нэгэшье үзөө хараагүйб. Хони гаргахадда, нэгэ шанага түүхэй шүһынь халуун зандань дабһалаад, бэе тамирта хайн юм гээд уужархидаг гэн, өөртэнь таараха эм дом байжа болоо.

Нэгэ иимэ ушар тухай хөөрөһүү: жараад оноор Эрхүүнээ уг гарбалтай, дунда зэргын бэстэй, үнэхөөр сэмсээр сагаан шарайтай сэгээтэн, дүшөөд гаран наһанай хургуулийн багша (нэрэ обогынь хананагүйб) үбгөөтэймнай нүхэсэжэ, гэртэнь орожо гаража, бага сага туһа нэмэри хүргэжэ байһан. Нэгэтэ үбһэнэй үеэр хоюулан сабшаландаа уһанай зүүн бэе Нарһата тээшэ зорибод. Гол үертэйшөг байжа, залуунь уһа умбахаа айгаад, Үлэгшэнэй урдахи ори ганса хүүргээр гарахые дурадхаба. Үбгөө сэнтэй сагаа хэдэн модо ябагалжа гээхын орондо гуталаа тайлажа, түригөө шамаад, нүхэрөө нюргандаа үргэлөөд, уһа гаталба.

Үдэшлэн энэл аргаараа гэртээ тэдэ хоёр бусаа гэн. Хараһан хүнүүд тэрэ доронь нэмэжэ байгаад, тунхаг тараагаал бээ. Төөбии «үтэлжэ ухаагаа мууданан үбгэндөө «пятага» үзүүлһэнээ» намда зугалжа, энээлгээ бэлэй. Үбгөө тиэхэдэ даланайнгаа дабаа дабажа ябаа.

1972 оной намар үбгөө айлай хэрэлһынэ халтиржа унаад, һүүжэ гэмтээжэ, нилээд орондоо хэбтэлһэнэ бараг боложо, таяг тулаад ябадаг болоо гэн. һүүлшынхиеэ үбгөөтэйгөө хойто намарын Баруун Бургалтайда Будаев Даба-Жамса хуряхында байхадань уулзажа, хонон үнжэн хөөрэлдэжэ, дахинаа харалсахагүйгөө мэдэһэн шэнги хоюулаа уйла уйладалһаар хахасаа гэнди.

1974 оной апрелин 26-да наһаа нүгшбэ гэнэн соносхол Шэтэ хотодо ажаһууһанаа абажа, тэрэ дороо үбгөөгөө хүдөө гэртэнь хүргэлсэхөө

ошоһон хүм. Бүхы хойтын хэрэг Бальчин нагаса Ивалгын дасанһаа ерээжэ бүтээгээ. Ная гараһан үеэлэнэ - Очиров Санжа-Сүрэн нагаса (нютагтаа Хасаг үбгөө) удаан саг соо оло дахин һунажа мүргөөд, намайе ехээр гайхууһан юм; аяар 98 хүрээжэ, бурхандаа мордоһон, одоол баян намтартай хүн гэн.

Иимэл даа, 20-дохи зуун жэлэй хатуу шэрүүн үе сагта ажамидарһан юрын буряад хасагай хуби заяан.

Би өөрөө 20 жэлэй туршада Шэтэ хотодо, Агада, Улаан-Үдэдэ Гүрэнэй аюулгүйе сахиха хороондо хилын сэрэгшэдтэй нягта холбоотой алба хэһэн хүнби. Минии дүү хүбүүн Цаганов Виктор Михайлович, 1953 оной, энэл хорооной Ахын, Зэдын аймагуудай таһагай даргаар 25 жэл дотор амжалтатай хүдэлөө. Гармажаб Дычиновичэй хургаал заабари маанадта ехэтэ нүлөө үзүүлжэ, хасаг зоной хилэ сахиха гол уялга дүүргэһэн, үбгөөгэйнгөө хэжэ ябаһан хэрэгын үргэлжэлүүлһэн аха дүү хоёр гээшэбди гэжэ би этигэдэгби.

Зай, энэ хөөрөөгөө зүргэ харгы утатай, залгаа үндэр уулатай нютагайнаа залан сэхэ зантай, зориг габьяа алдартай зон нүхэдтэ нэгэ хэдэн үгэ холбоһоноо зориулжа дүүргэжэ:

Табан угай буряад зоной Тоонто найхан нютаг, Табан хушуу адуу малай Торгон ургасата газар. Үндэр Баабай, Сагаан Таабай - Үлэгшэн нютагайм уула

Түшэг. Уляатай, Онголой, Баглаха, Бэлшэр -

Улад зонойм буян хэшэг. Уула хадын орон нютаг Үршөөл хайра хүртөөш. Үбгэ эсэгийн ёһо заншал Үе дамжан ерээш. Үлгы найхан Үлэгшэмнай Үе хэтэдэ мүнхэ байг, Үетэн нүхэд, нютагаархимнай Үлзы жаргал эдлэн байг. Болтогой!

Дугаржаб ЦАГАНОВ, ажалай ба сэрэгэй албанай ветеран.

2013 оной апрелин 29. Улаан-Үдэ хото.

ОДО МҮШЭД УНТАРДАГГҮЙ...

Дурасхаал

Ганганан, ганганан үнгэрһэн Галууд нэрыш дуудана. Гажаран, гажаран уярһан, Үетэн нүхэдш дурдана... Мүнхэ найхан дэлхэйдээ

Мүшэн шэнгээр үнгэрөөлши, Эрьелтэгүйгөөр ошоош наа, Эльгэндэмнэй мүнхэрөөлши. Дондок УЛЗЫТУЕВ

Түрэл тоонто Улхасаа нютагаа холо ойгуур суурхууһан, Буряад Республикын габьяата артистка, Уласхоорондын конкурснуудай лауреат, Буряадай гүрэнэй дуу хатарай «Байгал» ансамблин бэлигтэй залуу дуушан, хүгжэмшэн Баярма Раднаева мүнөө мэндэ ябаа наа, энэ найхан хабарай үдэрнүүдтэ тэбхэр 50 наһатай болохо бэлэй.

Баярма 1963 оной апрелин 30-да хүгжэм дуута Яруунын үлзы найхан Улхасаа нютагта бэлиг талаантай, ажалша, малша гэр бүлэдэ түрэнэн юм. Эгэтын-Адаг тоонтотой Цырен-Дондог Очирович Раднаев эсэгэнь хуур лимбэ дээрэ наададаг, арадай дуунуудые гоёор гүйсэдхэдэг, үхибүүдээ хүгжэм дуунда дуратайгаар хүмүүжүүлһэн, арадай дуунуудые заадаг байгаа. Үбдэжэ, нюдэ харахагүй болобошье, Яруунынгаа ВОС-ой бүлгэмтэй концерт-наада табилсажа ябадаг гэн. Эжынь - Дулсан Жигмитовна Батомункуева бүхы наһаараа наалишанаар хүдэлһэн, бэлигтэй үхибүүдэйнгээ амжалтаар баясан, үндэр наһа наһалаа. Эсэгын уг гарбал ехэ уран зон байһан юм гэдэг, энэнь гайхалгүй. Баярмагай ахань республика соогоо мэдээжэ бэлиг талаантай мэргэжэлтэ, уран зурааша, Цыренжап Сампиловай нэрэмжэтэ 1-дэхи шангай лауреат, Буряад Республикын габьяата уран зурааша Шираб-Жамса Раднаев болоно. Эгэшэнь Александр Жигмитовна багшанарай училищи дүүргээд, Гондынгоо хургуулида хүгжэмэй багшаар хүдэлөөд, мүнөө наһанайнгаа амаралтада гаранхай.

Баярма 1980 ондо дунда хургуулиа дүүргээд, Улаан-Үдын хүгжэмэй училищиин ятаг дээрэ наадаха таһагта нуража

гараад, «Байгал» ансамбльдэ мэргэжэлтэ артисткаар ажалайнгаа намтар эхилээ гэн. Хүгжэмшэн байхаһаа гадна хонгёо найхан хоолойгоор арадай дуунуудые гүйсэдхэжэ, олон тоото шагнагдадай найшаалда хүртэһэн.

Баярма хори гаран жэл соо бүхы Росси соогуураа, мүн Москвада, Киевтэ, Новосибирскдэ болоһон республикынгаа Соёлой болон литературын үдэрнүүдтэ хабсадажа, Монголд, Иракта үнгэрэгдэһэн уласхоорондын фольклорно фестивалнуудта суг хүдэлдэг нүхэдтээ хабсадажа, ятаг дээрэ наадаа, буряад арадайнгаа аялга найхан дуунуудые дуулаа.

Хүнэй уран бэлигэй дээшлэлһэн хэмжээе, мэргэжэлтэ ажалые дуушадай конкурснууд элрэхэйдэг гээшэ ааб даа. 1993 ондо Агада үнгэрэгдэһэн СССР-эй арадай артист Лхасаран Линховоиной нэрэмжэтэ уласхоорондын дуушадай конкурсн лауреат боложо, жюриин түрүүлгэшэ, Монголой арадай артист Пүрэвдоржын үндэр сэнгэлтэдэ хүртөө бэлэй. 1994 ондо Улаан-Баатар хотодо болоһон монгол угсаатанай утаар татажа дууладаг уласхоорондын дуушадай конкурсдо хабсадажа, мүн лэ лауреадай нэрэ зэргэдэ хүртэһэн.

Дуун хүнүүдые уулзуулдаг, инэг дурые бадараадаг эди шэдитэй гэжэ дэмы хэлсэдэггүй. Баярма Дээдэ-Ивалга нютагай «Байгал» ансамблин бэлигтэй дуушан Жаргал Бадмацыреновтэй айл бүлэ болоһон юм. Буряад Республикын габьяата артист, олон тоото дуушадай конкурснуудай лауреат, концерт хүтэлбэрлэгшэ Жаргал Баярма нүхэртээ «Айлшантай айл жаргалтай» гэжэ концертнэ программа бэлдэжэ, республикынгаа аймагуудаар ябажа, оюун бэлигээрээ харагшадда баясуулаа бэлэй. Жаргал Баярма нүхэрэйнгөө тоонто нютагта аргагүй дуратай, Алексей Бадмаевай үгэ дээрэ бэшэгдэһэн «Улхасаа» гэжэ дуу уярма гоёор дууладаг гэн, зунайнгаа амаралтые ходоодо хоюулаа эндэ үнгэрэгдэжэ байгаа. Эдэ хоёр урин зулгы зантай, нютаг зондоо, үетэн нүхэдтөө хүндэтэй байгаа. Теэд Жаргал баһал богонихон наһатай байшоо.

Жаргалайнгаа түргэн үбшэндэ дайрагдажа наһа барахад, Баярмаада хүндэ сохилто болоо наа даа. Бэлигтэй залуу дууша энэ бүлын хараа түсэбүүдын үшөө ехэ, олон нэрэ солотой боложо, түрэл Буряадаа, Яруунаа, Улхасаа нютагаа суурхуулжа, найхан хоолойгоороо арад зоноо баясуулжал байха наа даа, теэд хүнэй наһанай мүнхэ бэшэ хадань яахабши. Магад, дээдэ орондо дахад хоюулаа уулзажа, баяртай, жаргалтай ябаа аалам. Үнгэтэ дэлхэйн эрьелдэжэл байхада, үдэр хоногууд ямаршье түргэн ошоноб даа, нютагаймнай бэлигтэй басаганай маанадтаяа хахасан ошоһоор гурбан жэл үнгэршэб.

Одо мүшэд унтардаггүй, гэрэл туяагаа сасаһаар лэ байдаг, тэрээн шэнги Баярмагаймнай найхан дурасхаал нютагаймнай зоной сэдхэлдэ үеын үедэ одон шэнги хэтэдэ мүнхэ байхал.

Гарма-Ханда РИНЧИНОВА, Улхасагай номой сангай хүдэлмэрилэгшэ.

ИВАЛГЫН ДАСАНАЙ ЗУРХАЙ

Юниин 10, гарагай 2, монгол литын 2

Энэ үдэр ами наһанай хүсэн шангарха. Наһа утадхаха, амгалан байдал арьбадхаха, эм дом ууха, эмшэ ламые залаха, эмнэлгын газар ошохо, нотагай аршаан уһанда сүршэхэ, бэриие буулгаха, ёһолол хэхэ, гэрлэхэдэ найн.

Нохой, Хулгана жэлтэндэ найн. Морин, Хонин жэлтэндэ муу.

Үһэ абахада, хэлэ аман гараха. Сүүдэй зарга таталга ушаржа магад.

Ивалгын дасанда Гомбо, нама, Жамсаран сахюусануудта зорюулагдаһан "Һарзай" хурал үглөөнэй 9 сагта уншагдаха. Табан Хаашуудта зорюулагдаһан "Табан Хаан" хурал Сахюусан дуганда үдэрэй 13 сагта уншагдаха.

Юниин 11, гарагай 3, монгол литын 3

Ажамидаралай жаргал, энхэ мүнхэ байдалай эзэн - Бальжиниматай үдэр.

Бурхадые магтаха, дээдын хүсэ уяруулха, шажан мүргэлэй үргэл хэхэ, маани мэгзэм уншаха, бэлэг бариха, ноёдтой уулзаха, шажан мүргэлэй барилга эрхилхэ, шэнэ байшан ариудхаха, хубараг болгохо, нураха, шэнэ эмхи нээхэ, шэнэ юумэ эхилхэ, тамирай мүрысөөн, наада эмхидхэхэдэ найн.

Могой, Морин, Хулгана, Гахай жэлтэндэ найн. Бишэн, Тахяа жэлтэндэ муу.

Энэ үдэр үһэ абахада, баялиг тудаха.

Ивалгын дасанда үхибүүдэй түлөө "Банзарагша" хурал үглөөнэй 9 сагта үнгэрхэ.

Этигэлээ бэхижүүлэгты!

Юниин 12, гарагай 4, монгол литын 4

Энхэ тайбанай ба жаргалай эзэн - Дашиниматай үдэр.

Эм бэлдэхэ, наймаа хэхэ, модо ургуулха, Лусадта гүйлга бэлэг бариха, модоор ажал хэхэдэ найн.

Хулгана, Гахай, Үхэр, Нохой жэлтэндэ найн. Могой, Морин жэлтэндэ муу.

Үһэ абахада, гуниг, айлга хүрэхэ.

Энэ үдэр Ивалгын дасанда "Бэриин заһал" гэжэ залуу гэр бүлэдэ зорюулагдаһан уншалга үглөөнэй 9 сагта үнгэргэгдэхэ.

Тэсэмгэй байгты!

Юниин 13, гарагай 5, монгол литын 5

Шухала хэрэгтэ таарамжагүй Тэрсүүд үдэр.

Һамга абаха, үрэнэ тариха, гэртээ ажал хэхэ, эрид эрилтэ табиха, модонтой ажаллаха, нүгшэхэдые хүдөөлүүлхэ, гэрэй орой бариха, уран урлал бүтээхэдэ урагшагүй үдэр.

Бар, Туулай, Могой, Тахяа жэлтэндэ найн. Үхэр, Луу, Хонин жэлтэндэ муу.

Үһэ абахада, үхэр мал, баялиг элбэгжэхэ.

Ивалгын дасанда муу юумэнһээ, хэлэ аманһаа абардаг "Табан хяруулга" уншалга үглөөнэй 9 сагта уншагдаха.

Болгоомжотой ябагты!

Юниин 14, гарагай 6, монгол литын 6

Энэ үдэр шийдэнги хэрэг эрхилхэдэ, зүрилдөөтэ талые номгоруулхада, сүүдэй зарга татахада, сэрэгшэдые ябуулхада найн.

Модоной хурьһэ малтаха, газар шоройтой ажал хэхэ, хадаг табиха, бэриие буулгахада, зураг зураха, үрэнэ тарихада найн. Нуралсал эхилээгүй һаа, дээрэ.

Хонин, Бишэн, Тахяа, Могой жэлтэндэ найн. Бар, Туулай жэлтэндэ муу.

Үһэ абал, үнэр мэдэлгэ һуладаха.

Ивалгын дасанда нүгшэхэдэй найн түрэлөө олохын тула "Һуга Намши" хурал үглөөнэй 9 сагта уншагдаха.

Юниин 15, гарагай 7, монгол литын 7

Шухала асуудал шийдхэхэдэ, найн үдэр.

Түүхэй мяхан, улаатай зууралдахада, үзэл үзэлгэ, аяншалга, мори урилдааха, газар малтаха, мүнгэ һалгааха, эмнэлгын арга хэхэ, эм бүтээхэ, үзэмжэ эмхидхэхэдэ муу.

Үхэр, Бар, Туулай жэлтэндэ найн. Хулгана, Гахай жэлтэндэ муу.

Үһэ абал, хэлэ аман гараха.

Ивалгын дасанда "Сунды" уншалга үглөөнэй 9 сагта эхилхэ.

Анхаралтай байгты!

Юниин 16, гарагай 1, монгол литын 8

Будда бурхантай үдэр. Энэ үдэр бүхы найн, муу үйлэ хэрэг мянга дахин арьбадхагдаха.

Наһа утадхаха, элүүр байдал, номнол бүтээхэ, гүйлга бэлэг бариха, соло ба амжалта дуудаха үргэл бүтээхэ, аажам хэрэг хэхэ, хүндэ харгын ажал эрхилхэ, барилга, үмсын хэрэг эрхилхэдэ найн.

Луу, Бишэн, Хонин жэлтэндэ найн. Гахай, Туулай, Хулгана жэлтэндэ муу.

Үһэ абал, бүрин дүүрэн, ута наһатай болохот.

Ивалгын дасанда "Ехэ Отошо" үглөөнэй 9 сагта, Мааниин дуганда "Һуга Намши" хуралнууд уншагдаха.

Элүүр энхэ байгты!

ДАМБАЕВ ГАРМА-ДОДИ ДАМБАЕВИЧ

амжалтатай ажаллаһан байна. "Байгал" журналда хори гаран жэлдэ хүдэлхэ үедөө Буряад оронойнгоо уран зохёолшодой болон поздүүдэй олон гар бэшгүүдые заһаһан, тэдэндэ нилээд ехэ аша туһаа хүргэһэн байха юм. Хэды сүлөөгүй ажалтай байбашье, өөрөө зохёолнуудаа бэшэжэ байһан байна. 1983 ондо барлагдан гараһан суута "Гүнсэма" гэнэн туужань (Евгений Имбовцын тон найн оршуулгатай) "Советская Россия" хэблэлээр аяар 75 мянган хэһэгээр толилогдоо лэн. Уридшалан 1978 ондо энэ туужань Москвагай тэрэ үсын эгээл мэдээжэ хэблэлүүд байһан "Дружба народов" журналда, "Роман-газетэдэ" нэгэ доро хэблэгдэһэн байна. Буряад ороной ямаршые уран зохёолшодой нэгшье туужа иимэ ехэ амжалта туйлаагүй байгаа.

Баян буряад хэлэн дээрэ бэшгэдэһэн уран зохёолшо Гарма-Доди Дамбаевтай туужанууд, романууд онсо илгаатай байгаа, юуб гэхэдэ, тэднэйнь геройнууд юрэ зохёогдоһон бэшэ, харин хажуудамнай ажаһуудаг, ажалладаг хүнүүд байгаа бшуу. Өөрынгөө зохёолнууд соо хүнэй найн ханаа сэдхэл, инэг дура, оршон тойронхи гоё найхание уран зохёолшо үргэдэг, магтадаг нэн. Гарма-Доди Дамбаевтай зо-

хёолнууд ород, монгол, СНГ-гэй бусад үндэһэ яһатанай олон хэлэн дээрэ оршуулагдаһан байна.

Бэрхэ оршуулагша байһаараа Гарма-Доди Дамбаевич олондо мэдээжэ байгаа. Бүхы дэлхэйдэ алдаршаһан авторнуудай расказуудые, туужануудые, романуудые оршуулаһан байна. Тэрэ тоодо Лопсан Рампын "Гурбадахи нюдэн", Х. Садхатиссын "Будда бурханай ажабайдал", Владимир Гармаевтай "Арбадахи рабжуун", Д. Дашдоровой, С. Удвалай, Д. Кугультиновтай шүлэгүүд, Н. Бестужевтай "Галуута нуур" гэнэн очерк, И. Бунинай, К. Паустовскиин, А. Платоной, Д. Лондоной, Э. Хемингуэйин расказуудые, туужануудые оршуулаа. 2001 онһоо Библиин Ветхэ Заветһээ хэһэгүүдые оршуулжа, тиин Санкт-Петербургын библиейскэ бүлгэмтэй хүдэлөө.

Гарма-Доди Дамбаевич хадаа найн стилист байгаа, буряад хэлэнэй байдалаар һонирхдог, ханаата болодог байгаа. Өөрынгөө зохёолнуудаар буряад литературын хүжэлтэдэ бодото хубитаа оруулаһан байна. Гарма-Доди Дамбаевич тухай найхан дурасхаал хэтын хэтэдэ зүрхэ сэдхэлдэмнай үлэхэ байха. "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшангай ажалшад, уран зохёолшод Г-Д. Д. Дамбаевтай гэр бүлэдэнь, түрэлхидтэнь гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

"Буряад үнэн" Хэблэлэй байшангай ажалша коллектив, "Байгал", "Байкал" журналнуудай редакцинууд, Уран зохёолшодой холбоон.

ТҮГДЭМЭЙ ВЛАДИСЛАВ ТУГУТОВИЧ

Хэжэнгын аймагай шэнээр тогтоходо, комсомолой райкомой 1-дэхи секретаряар һунгагдаа, һүүлээрнь «50 лет Октября» совхозой партиин эмхиин секретаряар хүдэлөө.

Экономистын һургуули гараад, 1975 ондо Хориин аймагай совхозой директорээр хүдэлжэ байхадаа, Новосибирскын партийна һургуули эрхимээр дүүргэбэ. Амжалтатай залуу хүтэлбэрлэгшые 1981 ондо Баунтын аймагай агропромышленна нэгдэлэй даргаар томилбо.

Удаань түрэл нотагаа бусажа, 1985 онһоо Ушхайтын совхозые хүтэлбэрлэбэ. Тиигэжэ эдбхитэй, урагшаа ханаатай хүтэлбэрлэгшые 1989 оной августын 1-һээ аймагай техникэ заһабарилгын ажахын даргаар табиба. Талаан бэлигтэй, найн эрдэм мэдэсэтэй, харюусалга ехэтэй хүтэлбэрлэгшэ «Булатсервис» нэгдэлэйнгээ материално-техническэ һууриенэ бэхижүүлэн, эмхитэй коллектив байгуулжа, нилээд хүдэлһэн байдаг.

Хэдэн жэлэй туршада райсоведэй түрүүлэгшын орлогошоор хүдэлжэ ябахадаа, олон тоото шухала асуудалнуудаар шийдхэбэринүүдые абаа. Олон жэлнүүдтэ түрэл нотагайнгаа тахилгатай газарнуудые, аршаан булагүүдые нэргээн хүжөөхын түлөө нилээд

ехэ хүдэлмэри ябуулаа. Тэрэнэй аша оролдолгоор Хурьгадай аршаанда амаралтын байра түхээрэгдээ, Эрдэни-Хайбан Галшиевтай тоонто бууса - Хасууртайда «Жанчуб» субарга бодхоогдоо, Шалсаанын, нэбхээнэй обоонууд тахигдадаг заншалтай юм.

1992 онһоо В.Т.Түгдэмэйн гүнзэгы удхатай, сэсэн мэргэн бодолоор халинги шүлэгүүдынь аймагаймнай «Хэжэнгэ» сониндо хэблэгдэжэ эхилээ. 2011 ондо «Сэдхэлэйим шүрэнүүд» гэнэн 80 шүлэгүүдтэй, 90 дуунуудтай номын хэблэгдэжэ, «нара» хараһан байна.

Владислав Тугутович наһанайнгаа нүхэр – багшын ажалай ветеран Светлана Будеанатаяа 4 баатар хубүүдые хүмүүжүүлээ, бултандань эрдэм олгоо, 6 ашанартай.

Нотагайнгаа зондо жэшээ, айл аймагтаа бата тулгуури, анда нүхэдтөө үнэн нүхэр боложо ябаһан Владислав Тугутовичай саһаа урид нүгшэхэндэ тон ехээр гашууданабди.

Олон түмэнэй түрүү боложо ябаһан аха нүхэрэй, габыата хүтэлбэрлэгшын, дали жэгүүртэ уран шүлэгшын мүнхэ дурасхаал хамта хүдэлһэн нүхэдэйн, түрэлхидэйн, нотагаархидэйн, мэдэхэ хүнүүдэйн сэдхэлдэ хэтэдэ мүнхэ байха.

Бүлэг нүхэдын.

Хүдөө ажахын ветеран, Буряад Республикын агропромышленна комплексын габыата хүдэлмэрлэгшэ, райсоведэй түрүүлэгшын орлогошоор удаан сагта ажаллаһан бэрхэ хүтэлбэрлэгшэ, ниитын ажал ябуулагша, бэлигтэй поэт-дуушан, найдамтай нүхэр, эрхим эсэгэ, энэрхы үбгэн аба Владислав Тугутович Түгдэмэй удаахан саг соо үбдэжэ, һаяхан наһанһаа нүгшэбэ.

Хориин 11 эсэгын хальбан угай түлөөлэгшэ Владислав Тугутович 1945 оной апрелин 12-то Хэжэнгын аймагай Ушхайта нотагта түрэнэн юм. Дунда һургуули Хэжэнгэдээ дүүргээд, удаань Улаан-Үдэ хотодо Ербановтай нэрэмжэтэ Буряадай хүдөө ажахын техникум түгсхөөд, 1967 ондо «техник-механик» гэжэ шэлгэһэн мэргэжэлээрэ ажалайнгаа намтар эхилһэн байдаг.

Буряадай мэдээжэ уран зохёолшо, хайрата хурьгэн **ДАМБАЕВ Гарма-Доди Дамбаевичай** гэнтэ наһа бараһан ушараар Гунга Чимитовэй гэр бүлэ дүү басаган Дулмажабтаа, үхибүүдтэнь гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ. Бэлигтэй уран зохёолшын нангин дурасхаал зүрхэ сэдхэлдэмнай хэтэ мүнхэдөө үлэхэнь дамжаггүй.

Гунга Чимитовтэнэй гэр бүлэ.

"Буряад үнэн" Хэблэлэй байшан хүдөө ажахын ветеран, Буряад Республикын агропромышленна комплексын габыата хүдэлмэрлэгшэ, ниитын ажал ябуулагша, бэлигтэй поэт, "Буряад үнэн" сониний үнэн нүхэр

ТҮГДЭМЭЙ Владислав Тугутовичай наһа бараһан ушараар гэр бүлэдэнь, үри хүүгэдтэнь, түрэлхидтэнь гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

Буряад үнэн
Буряад ардын сонин

Учредители:
Глава Республики Бурятия,
Народный Хурал Республики Бурятия,
Правительство Республики Бурятия
Директор-главный редактор - В.В.ХАРТАЕВ
И.о. редактора Д.Б.ГУРОДАРМАЕВА

Редакционная коллегия:
И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В.Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С.Коренев, Ц.Б.Батыев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), А.В.Махачкеев - зам.директора, Т.В.Самбялова - редактор, С.Б.Байминова - ответственный секретарь, Г.Х.Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Л.В.Очирова, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.

ТЕЛЕФОНЫ:

21-54-54 - приемная
21-35-95 - замдиректора - редактор газеты "Бурятия"
21-68-08 - редактор
21-64-36 - замредактора, ответственный секретарь
21-67-81 - выпускающий отдел
21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций
21-63-86 - отдел социально-политических проблем
21-64-36 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, редакция журнала "Одон"
21-06-25 - редакция журнала «Байгал»
21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», отдел книгоиздания
21-62-62 - реклама
21-50-52 - отдел распространения

Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не возвращаются. Автор несет ответственность за представленные материалы. За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.

Адрес РЕДАКЦИИ И ИЗДАТЕЛЬСТВА:
670000,
г. Улан-Удэ,
ул. Каландаришвили, 23.
ГАУ РБ «Издательский дом «Буряад үнэн»».

Подписной индекс 50901
Газета зарегистрирована Региональным управлением регистрации и контроля за соблюдением Законодательства Российской Федерации о средствах массовой информации в Республике Бурятия
Свидетельство №9 Б-0079 от 2 ноября 1994 г.
www.burjaten.ru
e-mail: unen@mail.ru

Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн».
Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО «Республиканская типография».
Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13.
Подписана в печать 5.06.2013 в 16.00 - по графику; 5.06.2013 г. в 16.00 - фактически.
Объем 6 п.л. Заказ №1773. Тираж - 4600 экз.
Общий тираж изданий 11420 экз.
Цена свободная.

* Материалы на платной основе.
ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (I этаж),
Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54

"А" үзэг – эрдэмэй дээжэ,
Аяга сай – эдеэнэй дээжэ.
Арад зониие алдар тээшэ
Абаад ябах а нургаал гээшэ.

А

Алфавит с буквы "А" начинается,
А начало беседы – с горячего чая,
Араты в степи так от века встречаются,
Арюна, запомни, друзей привечая.

Б

Бээлэйн шэнээн эшэгэхэн
Бэгзыжэ урзыжэ байтараа,
Бээрэнэн ахир хоолойгоор
"Бэ-э!" – гэжэ маараба.

Белый пухленький козлёнок
Блеет громко "бе-е" спросонок.
"Бе-е" – а весь-то с рукавичку,
"Бе-е" – зовёт играть сестричку.

Велосипедтээ дүйтэйгөөр
Витя хүбүүн гүйлгэнэ.
Вера жаахан дүүхэйгөө
Ведэ гүлгэнтэйн шэрэнэ.

В

Витя взял велосипед,
Вера горько смотрит вслед:
Вновь щенка катает брат
Вдоль ограды и назад.

Г

Гэрэлмаа басаган
Гэрэлээ аһаагаад,
Гэрэйнгээ даабари
Гансата дүүргээ.

Гэрэлма включает свет,
Готовит школьное задание,
Гэрэлме лишь восемь лет, -
Горжусь, что столько в ней старанья!

Таагаад туршагты

ТААВАРИНУУД

Үндэр басаган
Үбэл даарадаггүй,
Зун халуудадаггүй.

Газар доогуур
Гахай нүүгээ.

Набтар хара басаган
Нарин шамбай бээтэй,
Шара хуба зүүдхэлтэй.

Хамагай түрүүндэ
Сагаан майхан баридаг.
Зунай халуунай болоходо,
Ногоон майхан баридаг.
Намарай ольбон болоходо,
Хара майхан баридаг.

Монсогор шара басаган
Хубсаһа тайлаха бүрээ уйладаг.

Алда ута бээтэй,
Алтан шара толгойтой.

Улаан басаган
Ногоон хүнжэлтэй.

Тулажа бододог,
Татажа байдаг,
Табан сагаан хүбүүнтэй.

Газар доро
Ганса хурган.

Ответы на 16-й стр.

Нарай басаган
Наян найман хушалтатай.

Сагаан тахья
Ногоон хүүлтэй.

**Ноее дарование
ИЗ УСТЬ-ЭГИТЫ**

Зина Нимаева – одна из юных дарований Еравнинской детской школы искусств (с.Усть-Эгита). Зина хорошо рисует, любит рассказывать содержание своих рисунков. Пробует свою силу в сочинении стихов, любит их декламировать. Посещает сельскую и школьную библиотеки, танцует в детском ансамбле народного танца "Ая-ганга", любит детские теле- и радио передачи, любит стрелять из лука, знает свою родословную, ударница в учёбе. Зина – одна из участниц Международной конференции учащихся по народной культуре (МНР, май 2011г.) и 1-го Международного фестиваля-конкурса "Поющие сердца" (КНР, декабрь 2011г.).

П.ЭРДЫНЕЕВА.

*Цыцйна красавица Косуля
Степи лесной королева.
Степь сама прилякка
Сладким зубам красотики...*

«Косули».
Рис. Зины Нимаевой.
Рисунок отмечен Дипломом I Международного фестиваля-конкурса "Поющие сердца" (декабрь 2011г. КНР, Пекин) Преподаватель Б.Ц.Ламажапова

Буряадай зохёолшоод – үхибүүгэдэ

Гэрэй амитад

ҮНЭЭН

Үхибүүн нялха хүүгэд
Үрмэтэй сагаан һү
Уужа ехэ болог гээд,
Уужам талын ногооной
Шүүһэ шэмэ шэмхэлжэ,
Шүүдэртэй эртэ үглее
Газаамнай ерээд мөөрэдэг.
Улад зондо хүндэтэй юм.
Ундан сагаан хэшэгтэй юм.
Угжа хэдэг эбэртэй,
Урихан заахан тугалтай.

КОРОВА

Чтобы наша детвора
Молочко пила, росла,
По лугам она гуляла,
Травки сочной пощипала,
И росистым утром ранним
Будит всех она мычаньем.
И, вкушая от щедрот,
Благодарен ей народ.
Смотрят люди умиленно,
Как растёт её телёнок.

ТЭМЭЭН

Жолоодожо одоо унахадаш,,
Жороолжо урагшаа дабшадаг.
Тээбэри зөөдэг ажалгай
Тэнхээтэй томо амитан юм.
Уурлаа хаа, толгой рууш
Уухилан, ехээр нёлбодог.
Уриханаар нюргынь эльбэхэдэш,
Унажа һуухадаш, газарһаа бододог.
Олон хоног губи соо
Огто унагүйгөөр ябадаг юм.

ВЕРЬЛЮД

Когда сядешь, взяв поводья,
Не спеши он в путь выводить.
Груз возить – его работа
И нелёгкая забота.
Разозлишь коль невзначай,
Плюнет смачно – так и знай!
А погладишь по спине –
Будет рад тебе вполне.
Очень много дней в пути
Может без воды пройти.

Борис СЫРЕНОВЭЙ "Байгаалин баялиг" – "Прекрасный мир природы" гэгэн номһоо абтаба. Ирина ФРОЛОВАГАЙ оршуулга.

Энэ хуудана Дулма Гуродармаева бэлдэбэ.